

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1967

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

FRÅN BORÅS
OCH
DE SJU HÄRADERNA
1967

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1967

ÄRGÅNG 22

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

R e d a k t ö r :
INGEGÄRD VALLIN

Författarna är ensamma ansvariga
för innehållet i sina uppsatser.

AB Tryckericentralen i Borås
1967

A S T R I D S A M P E

DESIGNER SID

A V

VERA DIURSON

Astrid Sampe föddes i Stockholm i Maria församling men har både genom sin far och sin mor djupa rötter i Sjuhäradsbygden.

Hennes farföräldrar var Samuel Pettersson, son till bonden och klockaren Peter Svensson på Stommen i Härna, född den 22 mars 1840 och död den 14 oktober 1921, och Matilda Lindahl från Veckholm i Uppland, född den 2 augusti 1843 och död den 7 juni 1908. Makarna flyttade till Stockholm, och där startade Samuel Peterson en textilgrosshandel i Tranbodarna på Katarinavägen, där Isaac Grünewald sedan hade sin ateljé. Till att börja med arbetade alla hans fem barn i affären, som av allmänheten kallades Sam P. Så småningom beslöt sig ägaren också för det namnet, och det är därför hans sondotter heter Sampe. Den yngste sonen, Otto Emanuel Sampe, Astrids far, född den 18 september 1849 och död den 17 juli 1947, flyttade med sin familj till Borås vintern 1919 och grundade där Strumpindustri Aktiebolaget med fabrik och kontor i hörnet av Österlång- och Skolgatorna vid Caroli kyrka. Åt honom byggde sedan arkitekt V. Th. Breikull en rymlig villa på tomt 11 i kvarteret Sandgårdet med adress Olofsholmsgatan 8. Detta var långt innan storbyggena brandstationen och Folkets hus i grannskapet kommit till. Det första världskriget var just till ända och det var ont om många slags förnödenheter. Trikåttillverkarna hade svårt att få fram material och man stickade vantar och strumpor av garn som luktade spinnolja.

Detta minns Astrid Sampe än idag, för hon och hennes skolkamrater hjälpte mot betalning till med att avsyna varorna och de fick 25 öre för varje ruggat vantpar.

Astrid Sampes mor, Anna Sampe, som ännu är i livet och kunnat berätta om sitt hem och sin släkt för oss, är född i Fahlskog i Rångedala den 30 september 1879. Hon har haft ett livligt intresse för att bevara traditionerna från sitt barndomshem och har sparat många gamla ting. Så har hon ännu i sin ägo både sin förlovnings- och sin brudklänning. Hennes dotter förvarar nu sitt bordsilver i den brudkista som hon fick i likhet med sina två systrar Lova Allevin och Gurli Schiöler. Och Sigurd Perssons SID vackra ”Ultra” ligger hos henne i den gamla kistan som bär årtalet 1861. Astrid Sampes morfar, Per Larsson, som ägde de båda Rångedalagårdarna Stora och Lilla Fahlskog, miste tidigt sin hustru, som dog vid 49 års ålder. Stora Fahlskog var ett vackert hem med ett vardagsrum med fyra fönster och kakelugn, väggarna var i vitt och ljusblått och gardinerna av vit broderad tyll. Två soffor stod vinkelrätt ut från fönsterväggen och de var klädda med blågrönt siden. I Sjuhäradsbygden kallade man soffornas stora pölar för plogar. På Fahlskog fanns det en vävstuga, men man lämnade också ut garn till vävning. Per Larsson var en stor hästkarl och kunde välja mellan älsklingshästen Maja och fyra hästar till, när han skulle spänna för sin kära karriol med de höga hjulen. Han körde ibland till Stockholm med häst och vagn och den vagnen var lastad med vävnader, som han gav sig iväg för att avyttra. En gång blev han som många andra vägfarande överfallen och plundrad i Tivedskogarna. Per Larssons hustru, Sofie Håkansson, kom från Fritsla, där hennes far var fabrikör. De båda makarna har sin grav på Rångedala kyrkogård.

Astrid Sampes mor har berättat att en kusin till hennes mor, Anna Kristina Andersson, bodde i Borås och där gick under namnet Mamsell Andersson i ”glasboa”. Ägaren till glasboa, som låg i hörnet av Österlånggatan och Yxhammarsallén, hette Victor Christernin. För denna sin principals räkning gjorde den språkkunniga och duktiga

Blocktryck 1937 "Bondpolska".

mamsell Andersson uppköpsresor i Tyskland och köpte glas, porlin och tapisserivaror. Efter ägarens död fick hon övertaga affären.

Den lilla Stockholmsflickan Astrid Sampe, som var sina föräldrars enda barn, hade både sin fars och sin mors släkt därnere i Sjuhäradsbygden, dugliga, företagsamma och textilkunniga personer att taga arv efter. Hon var ännu inte fyllda sju år, då hon började sin skolgång i den ansedda Brummerska Flickskolan vid Johannes kyrka.

Från sin tidigare barndom minns hon ännu hur hon ofta var sysselsatt med att möblera om i sitt dockskåp, sedan hon först på en bricka placerat möblerna efter sitt behag. – Arten röjes hos de unga. – Hennes far, som var en skicklig skridskoåkare, anlätades ofta som domare vid konståkningstävlingar, bl. a. vid Olympiska Spelen 1912.

Från Brummerska har Astrid idel ljusa minnen. Undervisningen var positiv och långt före sin tid, och hon liksom jag, som varit elev där något tiotal år tidigare, talar med glädje om Carl Larssonstavlorna i de röda ramarna, om den stora tavlan i korridoren, som man fick rita på under rasterna och om de vackra krukväxterna i trappfönstren.

Efter familjens flyttning till Borås inskrevs Astrid i november månad 1919 i Elementarläroverket för flickor och visade där så stort intresse och kunnighet i teckning att rektor Valborg Carlström ordnade så att hon fick privatlektioner för skolans skickliga teckningslärarinna Sigrid Arby. Också John Hedæus, den fine och försynte konstnären, undervisade henne, och hon minns ännu idag hur glad hon blev, då hon på sin myndighetsdag blev ägare till en av hans tavlor, "Rosa pioner." Redan 1922 förärade Astrid Sampes far sin då trettonåriga dotter en katalog från Wiener Werkstätte, då han kom hem från en affärsresa till Wien. Och några år senare lyckades flickan i villan på Sandgårdet rita ett duktygsmönster, som inköptes av Dalsjöfors' verkställande direktör Martin Wenander och sedan vävdes där, en rund duk med en diameter av 150 cm. med tillhörande runda servietter.

1926, alltså för fyrtio år sedan, såg jag för första gången en gracil skolflicka, som dansade på en bal på Stadshotellet i Borås och fick höra att hon hette Astrid Sampe och funderade på att bli danskonstnärinna. Men hennes föräldrar ansåg att hon hellre borde odla sina anlag för teckning. Det skulle nog ge henne en säkrare bärning och så blev hon under åren 1928–1932 elev vid Högre Konstindustriella Skolan i Stockholm. Efter två års vantrivsel vid teckningslärarinstitutet blev hon "textilare." Hennes far, som med stort intresse följde hennes studier, lyckades utverka att hon fick studera vid Royal College of Art i London jämsides med studierna vid HKS, något som sedan visade sig ha stor betydelse för hennes framtida arbete. Och så tillbringade hon under några år höstterminerna i Stockholm och vårterminerna i London. Under elevtiden vid HKS erövrade hon ett

första pris i den av firma Tidstrand utlysta filtmönstertävlingen för eleverna vid HKS. Tävlingsbidragen ställdes sedan ut på Konstnärshuset. Och detta pris var långt ifrån det enda under HKS-åren.

Helt kunde hon emellertid inte släppa sitt intresse för dansen utan dansade under HKS-åren vid det Malmborg-Frankska institutet vid Sturegatan. Att hon fick öva av hjärtans lust hade hon sin musikaliska faster Sigrid att tacka för. Hon gav sig alltid tid att ackompanjera de av Astrid Malmborg komponerade danserna. Marga Hedberg, Mary von Rosen och Astrid Sampe dansade vid institutets årsuppvisning på K. Musikaliska Akademien en gång tillsammans en dans till en marsch av Rachmaninov, och 1931 dansade Astrid Sampe ett solonummer till en Chopinvals. När Anders Beckman, Eric Linné och Carl Axel Wirin arrangerade HKS elevkårs soiréer solodansades det också.

1932 gick Astrid Sampe ut från HKS och då sände hennes far ut henne på studieresor till Tyskland och Frankrike, och på sitt HKS-stipendium for hon till Italien och Tjeckoslovakien tillsammans med sin kamrat Ulla Fogelklou.

Vid hemkomsten blev hon i november 1933 engagerad av firma Paul U. Bergström, som då hade en energisk engelsk PR-man, Ernest Biggs. Han var glad över hennes år vid Royal College of Art, och Paul U. Bergström, som var släkt med hennes mor, var glad över hennes förankring i Sjuhäradsbygden. Och så komponerade då den unga nyutexaminerade textilkonstnärinnan applikationsarbeten för företagets nyöppnade handarbetsavdelning.

Sedan september månad 1935 är Astrid Sampe anställd hos Aktiebolaget Nordiska Kompaniet och har där även utfört designarbete för finska – Björneborgs Bomull, Finnrya OY – engelska – Donald Brothers, Dundee – tyska – Göppinger Plastic – och amerikanska – Bigelow-Sanford – företag. Det amerikanska företaget är världens största mattfabrikant.

Hos sin lärare Reco Capey RDI i London undervisades Astrid Sampe i den gamla blocktrycktekniken och lärde sig använda den.

”Kastanj” och ”Axen”. Från världsutställningen i New York
1939. Design Astrid Sampe.
Filmtryck Borås Wäfveri Aktiebolag.

Hon omsatte sitt kunnande i en liten ateljé på Smålandsgatan 38. Där blocktrycktes gardiner som metervara för NKs gardinavdelning. Borås Wäfveriaktiebolags Ingeniör Hans Jagenburg fick se de blocktryckta gardinerna och kom med ett erbjudande om filmtryck av mönstren vid boråsföretaget.

Så inleddes Astrid Sampes samarbete med Sjuhäradsbygdens textilindustri, om man nu inte skall räkna skolflickans runda duktygsmönster för Dalsjöfors som den första textilkontakten.

Under takåsen på Smålandsgatan 30 startades så NKs Textilkammare 1936 och där dunkades det i 19 handvävstolar.

På världsutställningen i Paris 1937 låg i NKs interiör en rund

handknuten rya ”Rågåker” från Textilkammaren och möblerna var klädda med grå-gult och marinblått chenilletyg, vävt där med Astrid Sampe som designer.

I New York visades så de båda på Borås Wäfveriaktiebolag filmtryckta mönstren ”Axen” och ”Kastanj” i den svenska paviljongen på Världsutställningen 1939, båda tryckta i tre färger på konstsilke.

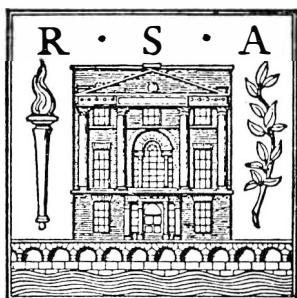
Svenska Slöjdföreningen firade sitt 100-årsjubileum 1945 med en stor utställning på Liljevalchs konsthall och en fest i Stadshuset, och jag, som det året började mitt arbete på Aktiv hushållning, var en anspråkslös deltagare i utställningen men en desto intensivare iakttagare av skeendet kring den. Astrid Sampe, flickan från Sjuhäradsbygden, visade i utställningskatalogen i en bild från Textilkammaren en väverska vid sin handvävstol med gummihandskar på händerna. Hon måste ha dem som skydd mot små vassa partiklar från glastråden, som hon hade på skyttelspolen. Glastråden kom från Aseas fabrik i Robertsfors. Mitt enkla ull- och linhjärta förfärades, men Astrid dansade på festen i Gyllene Salen i en av Göta Trägårdh specialkomponerad création sydd av glänsande glastyg . . .

Inte långt därefter sökte Astrid Sampe upp mig och föreslog att vi två skulle skriva en textilbok tillsammans. Vårt mycket livliga resonemang – i början hetsigt i slutet vänskapligt – utgör inledningen till ”Textil Bilderbok”, som vi skrev i bästa samförstånd, hon talade om syntetfibrerna, jag om de naturliga spånadsmaterialen. Om dagarna var vi upptagna av vårt arbete på respektive arbetsplatser, och om nätterna arbetade vi med texten till boken eller med bilderna hos vår entusiastiska och skickliga medarbetare, fotograf Arne Wahlberg. Ibland tog vi oss en liten sömnpaus bevakad av en väckarklocka, ibland ett glas het mjölk eller en rödvinstoddy. Till vår stora glädje fick vår bok ett mycket vänligt mottagande av pressen och kom med bland årets 25 vackraste böcker.

För övrigt var Astrid Sampes 40-tal fyllt av internationellt arbete. 1946 arrangerade Elias Svedberg och Astrid Sampe på Londons Building Centre utställningen ”Modern Swedish Home”. Från och med

den utställningen var The Hon. Lady Gylla Mac Gregor of Mac Gregors OBE intresse för svensk konstindustri väckt. Sedan dess har Sverige genom henne fått många tillfällen att framträda i Skottland. Hon har också utövat en märkligt generös gästfrihet mot Textil-Sverige.

Under åren 1946–1949 medarbetade Astrid Sampe vid inredningen av de svenska ambassaderna i Pretoria, Addis Abeba och Ankara. 1948 hade hon en egen utställning hos Knoll Associates i New York och blev samma år designer inom Knolls internationella textilsektion. Därefter blev hon 1949 utnämnd till hedersmedlem av The Faculty of Royal Designers of Industries – Hon. RDI och av The Royal Society of Arts, London. Denna förnämliga institution i Adelphi har över sin entré följande emblem

Adressen till The Royal Society of Arts är John Adam Street, Adelphi W.C. 2. Gatan är uppkallad efter den berömda 1700-talsarkitekt, som uppfört byggnaden. Antalet Members of Royal Designers for Industry får inte överstiga 40. Bland de utlänningar som fått denna hederstitel är de världsberömda arkitekterna Alvar Aalto och Walter Gropius samt konstindustriens klassiker Edward Hald och Kaare Klint. Astrid Sampe är ensam kvinna och ensam om sin specialitet textil bland Hon. RDI.

Under 40-talet knöt NKs Textilkammare många utländska kontakter och dess ledare Astrid Sampe vann internationellt erkännande.

Under nästa decennium inriktades arbetet främst på att berika beståndet av svenska inredningstextilier, och NK kunde i sin Ljushall visa upp det märkliga resultatet av detta arbete. Se här den imponerande raden av utställningar:

- 1952 Kasthalls "50-talets Wilton"
- 1953 Stigens "Dagens duk"
- 1954 "Signerad Textil"
- 1954 Svängsta Mattväveris "Rikssalsmattan"
- 1954 Stigens "Fotoprint i Focus"
- 1955 Almedahls "Linnelinjen"
- 1955 Kasthalls "Wilton Exklusiv"
- 1957 Almedahls "Skyttelvägen"
- 1957 Göppingers "Skandinaviskt Ackord"

Med anledning av att NK i september 1957 gjorde en stimulerande utställning av Textilkammarens 9 aktuella designprogram, skrev undertecknad i Svenska Slöjdföreningens tidskrift Form följande exposé:

När man ser utställningen "Textilkammarens 50-tal" slår det en omedelbart att så mycket av det som visas kommer från den västgöta-bygd, de sju häraderna, där Astrid Sampe själv har sina rötter.

Från Marks härad kommer Kasthalls mattor, både "50-talets Wilton" och den nya heltäckande bouclémattan. Vedens härad kan visa upp Stigens "Dagens duk" i tre variationer av företagets vävburna plast. Och från Dalsjöfors i Ås härad kommer de båda omfattande Almedahlskollektionerna "Linnelinjen" och "Skyttelvägen".

Både dessa och de övriga 50-talstextilierna, "Signerad Textil", Svängstas "Rikssalsmattan" och "Fotoprint i Focus" presenteras på ett övertygande och spirituellt sätt i Sigge Erkhammars regi. Textilkammarens Marianne Nilson har med stor handaskicklighet skapat en spänstig och omväxlande vägg av fantasieggande textila kuber.

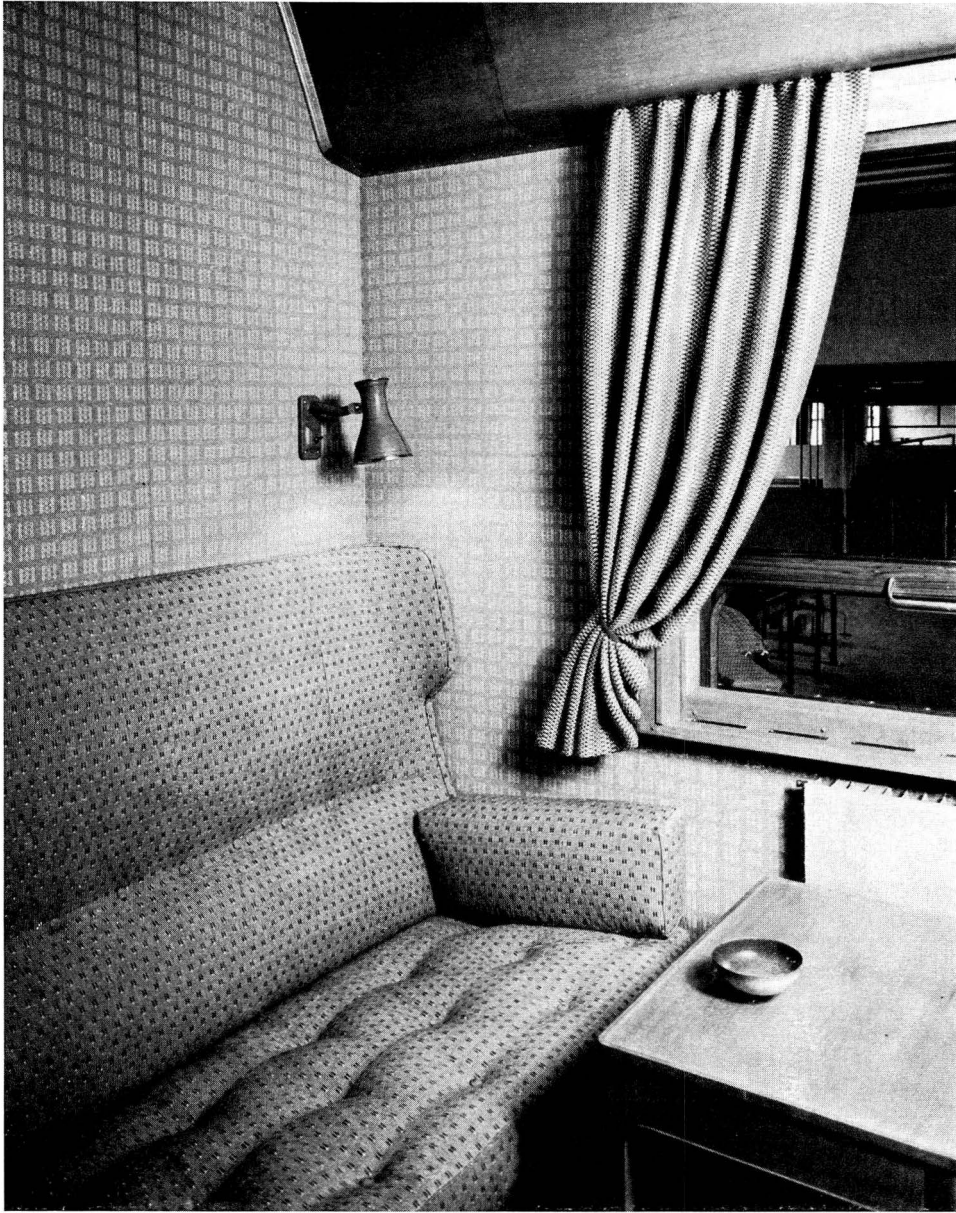
Lennart Olson har med sin kamera fångat en rad bilder, som berättar

tar om det arbetsamma äventyr som 50-talet varit för Textilkammaren och Astrid Sampe. Hon har haft många trådar och många människor – formgivare och tekniker – att samordna i sitt stora läggspel. Från Sverige har det vidgat sig till Skandinavien, Europa och USA. Helt säkert ledde nedärvda textila instinkter hennes föräldrar rätt, när de såg till att hon redan under utbildningstiden fick studera växelvis i Stockholm och i London och göra utländska studieresor under en tid, då dessa inte var dagligt bröd som nu.

Det var de utblickarna och det av dem väckta intresset för experiment med nya material, som gjorde att den unga kraft som 1935 engagerades av NK och till en början tämligen obeaktat men så småningom med ökat stöd och ökade möjligheter från NKs sida arbetade med sina garner och vävar, idag kunnat redovisa ett Textilkammarens 50-tal med en utställning vars mångsidighet inte lämnar något övrigt att önska.

Vid den tidpunkt, då Astrid Sampe lät Textilkammarens väverskor sätta handskar på händerna för att skydda dem från de då ännu vassa glastrådarna, såg anmälaren-hemslöjdskonsulenten fåren klippas och linåkrarna blomma i krigsårens Sjuhäradsbygd, ullgarnets och lintrådens bygd, där hemslöjden inte längre bara var grunden-historien utan en levande verklighet. Men för Astrid Sampe, som inte hade den upplevelsen utan från barndomen hade sett trådarna bli till varp och spolar i fabriksvävstolarna, var det som en saga att se trådar av metall och glas skapas i USA och England och att sedan själv få dem till arbetsmaterial i vävnader av ett helt nytt slag. Detta var orsaken till att den av Statens Järnvägar 1952 nyinredda kungliga järnvägsvagnen rullade inom och utanför landets gränser med en textilinredning från NKs Textilkammare med plast- och glastrådar i möbelygets och väggspänningens bindningar.

Av samma anledning kunde firman Finmar i London 1954 exponera Textilkammarens glastyg Windy Way i sin guldfiskdamm. På podiet bredvid den låg en lurvig dubbelrya som en trogen gårdvar, varannan nocka gav liv och fyllighet åt den mörka och varannan åt

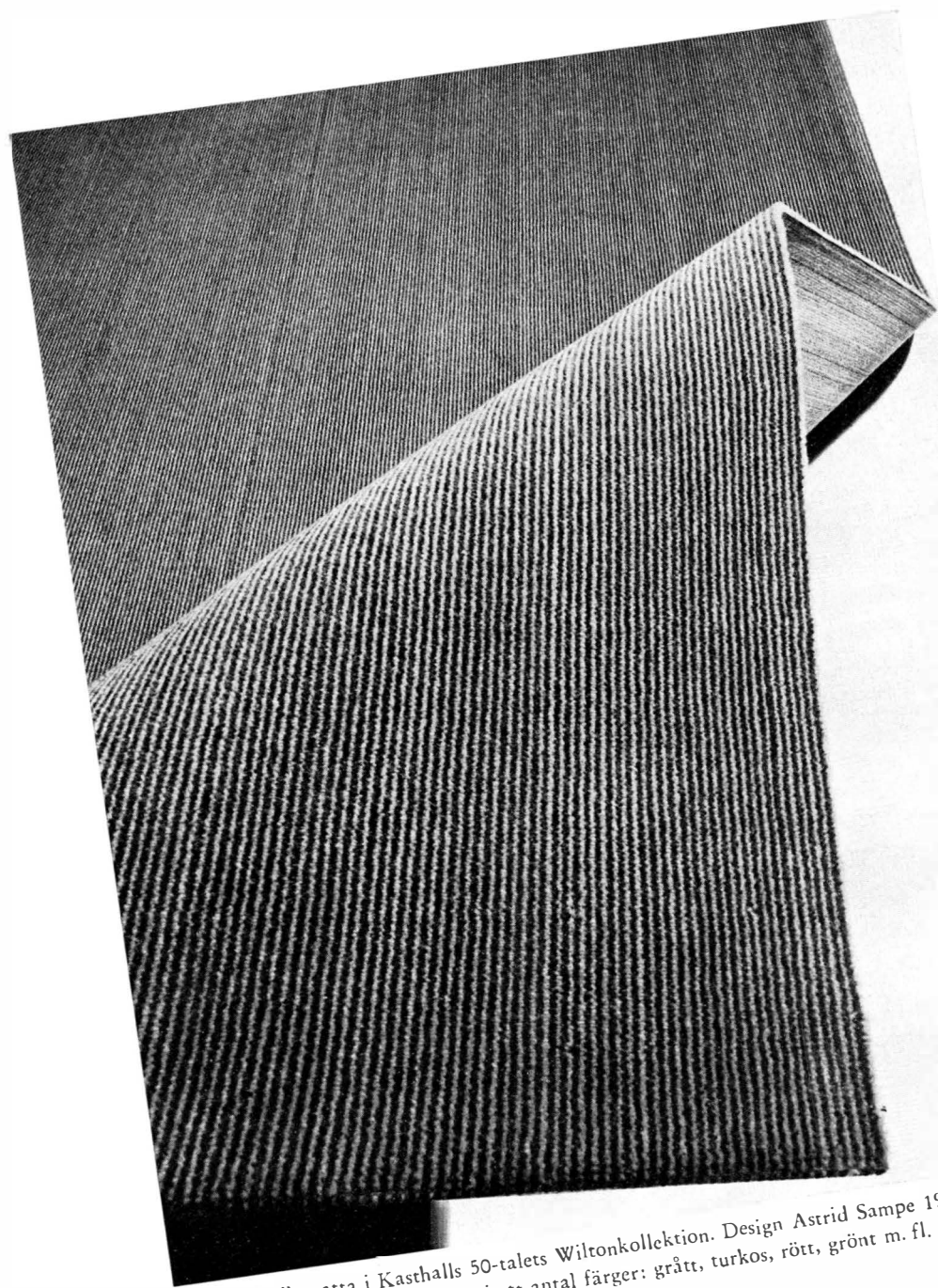
Interiör från H. M. Konung Gustav Adolfs järnvägsvagn, inredd av NK i mars 1951. Textilierna handvävda på NKs Textilkammare. Specialvävd, smutsavvisande väggbeklädnad av glasfiber och plastgarn i silvergrå toner. Gardiner av mohairullgarn. Möbeltyg av ull, plastgarn och bomull.

den ljusa sidan. Både tyget och ryan bar Astrid Sampes signatur och glastyget hamnade på Victoria och Albert muséet.

Samma år – 1954 – visades i Stockholm de båda utställningarna ”Fotoprint i Focus” och ”Signerad Textil”, där vävnaderna så gott som undantagslöst inte var någonting annat än blygsamma bärare av form och färg.

I en av de textila kuberna i fotomontaget visas den kungliga järnvägsvagnen. Man kan i provbitarna avläsa den sobra och eleganta textila interiörens strukturer och färger. Mellan kuberna ser man bilderna av dagens aktuella textilier, Kasthalls Wiltonmattor och Almedahls inredningsvävnader i ull, lin och bomull. Och man stannar inför bilden av utställningen ”Interbau” i Berlin 1957, där Almedahls och Kasthalls våning i det svenska höghuset väckte en sådan uppmärksamhet att man mötte den på färgsidorna i den internationella pressen. Vardagsrummet med Bruno Mathsons möbler av trä och med hans verkningsfulla metallkupa över eldhärden, med Edvin Öhrströms turkoskimrande glasskulptur och Ingeborg Lundins vattenklara glasfat famnas av Textilkammarens vävnader. Här har den svenska textilindustrin segrat genom Almedahls genomlysta vita linnegardiner, ”Soldis”, genom soffornas klämfärgade linnetyg och genom de enfärgade kuddarnas på en gång levande och lugna effekt, där bindningarna ger liv åt bomullens yta och fibrerna glans åt linnets. Här har åter Astrid Sampe och Almedahls tekniker visat att man kan slå in på den gamla vägen med ull och lin på spolarna och ändå komma till tals i en värld av idag. Kasthalls bouclématta ”Terra” täcker golvet med sina små hederliga sandfärgade ylleöglor och är någonting att sätta fötterna på. Under det långa vackra soffbordet ligger alla ryors stammoder, djurfällen, i detta fall en fårskinnsfäll.

Textilkammarens 50-tal har passerat många milstolpar. Uppnåendet av var och en av dem har betytt kraft och anspänning, kanske inte minst ”Skyttelvägens” föregångare ”Linnelinjen”, som kom med så mycket nytt på linneförrådets traditionsrika och dittills traditionsbundna område både när det gällde format och mönster och den

"Djursholm", matta i Kasthalls 50-talets Wiltonkollektion. Design Astrid Sampe 1952, vävs ännu 1967 i metervara i ett antal färger: grått, turkos, rött, grönt m. fl.

absoluta nyheten färgen. Almedahls ”Linnelinjen” närmade på ett uppseendeväckande sätt linneförrådets textilier till inredningens.

Stigens utställning, ”Dagens Duk”, med sina på vävburen plast tryckta mönster var ännu till en del textil, men 50-talets nya giv, Göppingers ”Skandinaviskt ackord” har i och med att den bygger på ren plastfolie definitivt lämnat allt samband med verbet textere-väva, och visar i stället dagens tekniska möjligheter i ett nytt material. För den textilt orienterade förefaller denna mångsidigt användbara kollektion mest äkta, när den tar avstånd från textilformgivning och låter materialets egna möjligheter komma till tals som i Sven Markelius’ på en gång neutrala och stringenta ”Trix”.

Det är nu en gång så att det inte bara gäller att skapa utan att också låta det skapade presenteras så att det går in i det allmänna medvetandet och inte bara blir ett fåtal initierades egendom. Av stort intresse är det därför att kunna visa hur NK presenterade de stora 50-talsutställningarna och hur pressen reagerade inför Ljuskårdens stora exposéer av dem. Först då ”50-talets Wilton” år 1952.

Och så pressrösterna:

Ulf Hård af Segerstad skrev i Svenska Dagbladet den 4 juni 1955 närmast med anledning av utställningen Kasthalls ”Wilton Exklusiv”

”En av föregångsmännen på detta område är direktör Håkan Reiss i Kasthalls mattfabrik, Kinna. Han kunde hösten 1952 presentera vad han kallade ’50-talets Wilton’ ett elegant genomfört försök att ’kombinera begreppet Wilton med modern heminredning’ som det hette i programförklaringen. Försöket slog i alla avseenden väl ut, och nu visar Kasthall på NK en del av en ännu nyare produktion, den som skapats för H55. Det gäller Astrid Sampes senaste dessiner – för Kasthall arbetar dessutom Ulla Eriksson och Ingrid Dessau”.

Ulf Hård af Segerstad hade redan året tidigare i Svenska Dagbladet skrivit följande: ”I fråga om de rena bruksmattorna har den kuriösa myten om ’den äkta mattan’ varit ett svårt hinder för förnyelsen. Astrid Sampe gjorde därför en verklig pionjärinsats då hon lanserade den moderna wiltonmattan, en förstklassig industriprodukt av

Marianne Nilson, Anders Kyrkander och Astrid Sampe.
I vävstolen duktyget Cabada.

Mattutställningen den 11 oktober 1952. Statsrådet John Ericsson med fru,
Astrid Sampe och direktör Håkan Reiss.

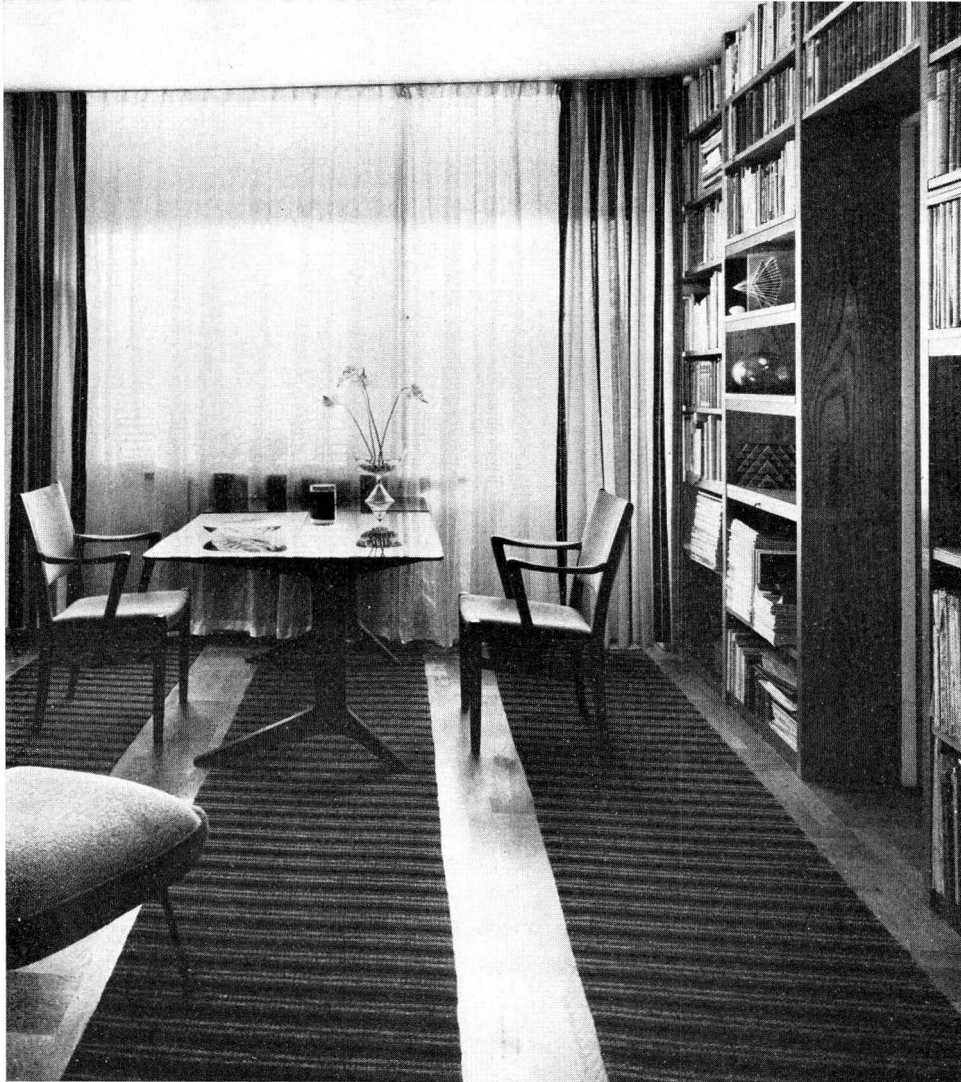
hög konstnärlig kvalitet. Rikssalsmattan är en variant av denna den högklassiga moderna mattan.”

1958 skrev Anna-Lisa Callius i Industrias decembernummer: ”Kasthallsmattorna produceras fortfarande i samma mönster sedan 1952, då NK och arkitekt Åke Huldt fick den lysande idén att ge Wiltonmattornas kvasiorientalistiska skräckmönster en grundstöt. Fru Sampe gjorde en serie moderna wiltonmönster och direktör Rudolf Kalderén lovade beställa för en kvarts million. Experimentet blev succés både här hemma och utomlands och försäljningssiffrorna stiger för varje år.”

Så långt pressrösterna om mattan i Textilkammarens produktion. Till slut några kommentarer: I sin bok ”Sjuhäradsbygden” berättar Ada Damm om hur man i Rångedala alltid vävt hårgarnsmattor i stugor och gårdar. Så nog hade Astrid Sampe sin släkts traditioner att bygga på, då hon vävde de vackra hårgarnsmattorna till 1945 års utställning. Sedan dess ligger de i hennes arbetsrum, där hon gärna vill att det vackra svenska trägolvet skall synas. En praktisk synpunkt lägger hon alltid fram. Inga så stora och tunga mattor att de blir svåra att taga ut för luftning. Hellre då lägga två exakt lika mattor intill varandra. Mattan är för Astrid Sampe ett centralt intresse. Jag minns när vi en tidig morgon stod inför ”det löftesrika ljusets boning”, det japanska tehuset ute vid Etnografiska muséet, såg de sinnrikt inpassade mattorna – Tatami – och gladdes oss att ha den tid ”till föremålets betraktande” som det japanska folket förstår att slå vakt om.

”Linnelinjen” presenteras i den förvandlade Ljusgården i april månad 1955.

Eva von Zweigbergk reagerade spontant och entusiastiskt. I Dagens Nyheter skrev hon den 24 april bland annat följande: ”Man kan lugnt säga att den nya stora giv, som heter ’Linnelinjen’ och som skapats av Astrid Sampe och Marianne Nilson i samarbete med Almedahlsfabriken och NKs Textilkammare är förstklassig, upplivande och beundransvärt väl genomförd. Den fyller ett verkligt tomrum i

Astrid Sampes arbetsrum i hemmet, Karlaplan 4, sedan 1946. Det vackra svenska trägolvet kontrasterar verkningsfullt mot gångmattorna, som vävdes till Svenska Slöjdföreningens jubileumsutställning i Liljevalchs Konsthall 1945. De i naturfärger randade hårgarnsmattorna är inte bara diskreta och vackra utan också så slitstarka att de efter 20 års daglig nötning är fullkomligt felfria. Gardinen "Lazy lines", tryckt hos Erik Ljungberg i Floda, är alltså i produktion. De båda möbelygerna är brun "Latta", som från år 1957 vävs vid Bogesunds Väveri AB i Ulricehamn, och "Elastica" i sandfärg, av laminerad trikåväv från Marks Jacquardväveri i Björketorp.

svensk textil produktion och man kan inte tro annat än att den kommer att bli en framgång även internationellt, då den visas på H55. Dels utvecklas här en frisk färgskala, som intimt hänger samman med den moderna bruksvaran av hög klass både för hemmet och för restaurangen. Dels har förvaringsproblemen blivit genomarbetade och vissa nya mått har tillkommit, som ökar användbarheten.”

Samma tidnings Pernilla skriver glad ”Genom den nya ’Linnelinjen’ har svensk textilindustri gjort det möjligt för oss alla att få in fina fräscha färger i vardagens servietter och tabletter och njuta dubbel av handdukarnas kvalitet och badmattornas mjukhet, ity att de tilltalar ögat i lika hög grad som huden.”

Ulf Hård af Segerstad slutar sin recension i Svenska Dagbladet 26 april 1955 med orden: ”Det utan tvekan intressantaste i Almedahls friska initiativ är att man siktar längre än till blott och bart en modernisering av mönsterfloran, vilket senare är en tämligen efemär historia. Initiativet bör ge impulser till närstående branscher att med gemensamma resurser försöka lösa de problem inom miljögestaltandet, som ligger dem närmast. När den lavinen kommer i rörelse, kan vi vänta stora ting.”

Form skriver bland annat: ”Textilkammaren skall ha ett särskilt tack för att vi fått ’Club-linnet’ denna enfärgade metervera i kulört linne till överkomligt pris och för att de konfektionerade servetterna, som kompletterar detta linne, flärdlöst fallats med en välgjord maskinsöm och därför kan säljas till rimligt pris.”

Den som haft förmånen att vara med om ”Linnelinjens” tillblivelse, sett det vackra linnehuset på vernissagen i Ljuskården och följt entusiastiska utlänningar genom sommarens stora utställning – H55 – i Hälsingborg vet att pressrösterna hade fog för sin belåtenhet.

Nu hade vi alltså i och med de moderna Kasthallsmattorna och Almedahls ”Linnelinjen” fått vad vi önskat oss för våra golv och våra linneförråd, men vi skulle också få det som ännu fattades. Vi fick det i och med presentationen av ”Skyttelvägen”, som på den vackra vernissagen i NKs Ljuskård i mars 1957 visade upp följande textilgrup-

per: Transparenta gardiner – Dubbelsidiga draperi- och tyngre gardintyger – Möbelyger – Dubbelsidiga sängöverkast – Bolstervar.

Ulf Hård af Segerstad skriver då i Svenska Dagbladet: ”Det är väl först på 50-talet som industritextilierna i större utsträckning ägnats en omsorg motsvarande den, som exempelvis glas, trä och keramik tidigare fått del av. En av de inte alltför många specialister som konsekvent sysslat med industrivaran är Astrid Sampe. Hon har nu ytterligare berikat marknaden med en inredningskollektion av största intresse, denna gång i samarbete med Almedahls. Den presenteras nu under namnet ’Skyttelvägen’ i sybaritiskt arrangemang av Sigge Erksammar i NKs Ljusgård. . . . Basmaterialen är det i samband med Almedahls nurliga, linet. Men linet har i flera fall kombinerats med syntetisk fiber, som antingen ligger inbäddad i lingarnet eller ger karaktäristiska struktureffekter. Över huvud taget spelar varans ytegenskaper stor roll i kollektionen, antingen de nu är med avsikt grovt knutiga, poröst glesa eller täta och kompakta. Inslag av glasfiber ger i flera fall sin speciella lyster åt varan – i detta senare fall kan man nog tala om anmärkningsvärda tekniska prestationer från fabriken sida.” . . . sedan nämner han särskilt NK-Inrednings intressanta möbelyg ”Latta”.

Detta möbelyg har i fortsättningen inte bara visat sig vara en intressant och slående utställningstextil utan också en envist livskraftig bruksvara. Till Astrid Sampes glädje tillverkas det alltjämt fastän det nu kommer ur vävstolarna hos Ulricehamnsföretaget Bogesunds Väveri Aktiebolag, vars möbelyger vunnit en stor och välförtjänt uppskattning både här hemma och på den internationella marknaden.

I Dagens Nyheter skriver man: ”Man är glad när vårt industriella förråd moderniseras och förs kvalitetsmässigt framåt med en så stor och genomtänkt kollektion som Almedahls ’Skyttelvägen’, vilken skapats av Astrid Sampe och hennes konstnärliga medarbetare och på lördagen visades i NKs Ljusgård. Det är materialet som här väger tyngre än mönstren, och därvidlag är kollektionen ovanligt renhårig och trots prövningen av en del nya fibrer i stort sett byggt på tra-

ditionella textila tekniker . . . 'Näver' heter ett enfärgat material, som känns trevligt i handen och har den rejäla förlighet som man så ofta sökt efter för många ändamål."

Detta är så sant som det är sagt. En rad kuddar av detta utmärkta bomullstyg låg i den med rätta berömda NK-interiören på utställningen "Interbau" i Berlin 1957, och man fann det också på det nyinredda "Foresta" ute på Lindingö som utmärkta gardiner för rummens fönsterväggar. "Näver" försvann tyvärr snabbt ur marknaden till förmån för de många, som i det hade fått just det material till sommarens ytterplagg, som de gått och väntat på.

I Morgontidningen kunde man dagen efter vernissagen läsa: "Fräschör av det mest daggfriska slag är kännetecknet för hela kollektionen – det känns alldeles logiskt, när en av de transparenta gardinerna döpts till 'Morgondag' . . . 'Blårband' hette ett annat tyg, som tilltalade oss, särskilt sammanställningen av det bredrandade i grått, vitt, rosa och blekblått." Ja, nog var "Blårband" en verklig schlager, kanske vackrast i den grå-svart-vita varianten. Till fullo insåg man det den dag, då man stod i entréhallen i Eskilstuna Stadshotell, där det tillåtits dominera och hängts i två våningars höjd. Tyget vävs tyvärr inte längre här hemma men har upptagits i produktionen hos firma Donald Bros i Dundee, som är känd för sina verkningsfulla grova linnevävnader.

Stockholmstidningens Bey skrev: "Det allra roligaste vid lördagens visning i NKs Ljuskäpp av Almedahls intressanta premiärkollektion inredningstextilier, 'Skyttelvägen' kallad, tyckte vi var Astrid Sampes tydliga inspiration av svenskt 1700-tal. Speciellt den transparenta skira linnegardinen Svindersvik, som lånat sina ljusa lätta färgklanger från denna tjugiga epok" . . . och hon fortsätter: " 'Skyttelvägen' är i hög grad resultatet av ett teamwork – alla har samarbetat in i minsta detalj för att förverkliga målet, från chefsdesigner till vävmästare, spinnmästare, färgmästare. Spinnmästaren t. ex. har till draperityget 'Blårband' framställt ett vackert, grovt, ojämt spunnet garn som ger tyget dess attraktiva, kärva utseende. Färgmästaren har utfört kläm-

Stig in i "Linnehuset"...

dar Almedahls och
NK:s Textilkammare

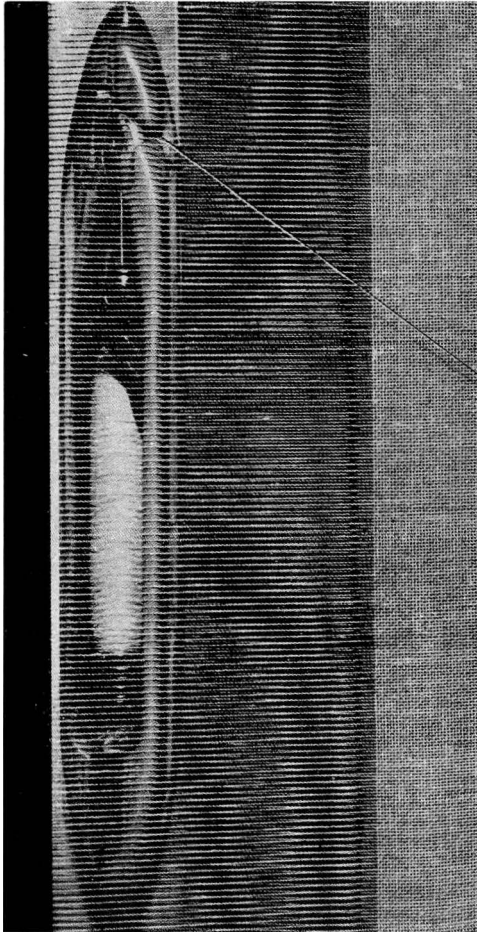
i samarbete visar ett helt nytt
linneförråd.

Design: Astrid Sampe och
Marianne Nilson

linnelinjen

ger oss dukar med linets levande
vackra lyster i damast och dubbel
vav. för festens och vardagens bord
i skiftande former och färger.
Svala örngott och lakan för vår badd.
villigt absorberande handdukar
för vårt kök och vårt badrum.

Presentation av Linnelinjen i NKs Ljushall den 23 april 1955.

INBJUDAN TILL VERNISSAGE AV

SKYTTELVÄGEN

LJUSGÅRDEN LÖRDAGEN DEN 9 MARS KL. 12-17

DÄR ALMEDAHL'S OCH N.K:s TEXTILKAMMARE
I SAMARBETE VISAR EN HELT NY
KOLLEKTION INREDNINGSTEXTILIER

I forna dagars Västergötland sädde, skördade, spann och vävde man sitt lin i hemmen. Man täckte inte bara det egna behovet utan omsatte också sina *skyttlade* värde i reda pengar.

När så bomullen kom in i landet gick vandringsmännen och rullade hästfordonen på vägarna fram och tillbaka som *skyttlar*. De förde med sig garnet till gårdarna och tog de färdiga vävbuntarna därifrån.

Tiden har inte stått stilla. I dag har linet och bomullen ingått förbund med de nya syntetiska fibrerna. Dessa har under ett decennium varit ett självskrivet material i de vävunder som signerats av N.K:s Textilkammare. Därifrån har också dagens *Skyttelväg* utgått.

Likt en bumerang återvänder *Skyttelvägen* till sin utgångspunkt N.K. vafs Textilkammare stätt som formgivare till de inredningstextilier som *skyttlats* fram i maskinvävstolarna på Holma, Dalsjöfors och Häggadalen, alla i Västergötland.

FORM, FÄRG, FANTASI: ASTRID SAMPE

SKYTTEL OCH JACQUARD: ANDERS KYRKANDER

Inbjudningskort till vernissagen av Skyttelvägen.

färgningen av lingarnet till möbeltyget 'Tåga', vilket ger en naturlig mönstring i ljustonade, rytmiska strimmor. Karaktäristiskt för arbetsmetoden är att det mesta av formgivningen vuxit fram direkt i vävstolarna och inte på papperet. Astrid Sampe står som sagt för form, färg och fantasi, Anders Kyrkander för tekniken.”

Till detta bara en liten berättelse om Astrid Sampes linnegardin ”Linjospel” som hänger i de många fönstren i Sveriges Radios stora

entrébyggnad på Oxenstiernsgatan. ”Linjespel” var med bland den otroliga mängd gardiner vederbörande hade att välja mellan, och de fyllde helt mitt arbetsrum på Konsumentinstitutet, där en första gallring ägde rum. Sedan underkastades de utvalda gardinerna en grundlig testning. ”Linjespel” klarade provningarna och hänger nu som sagt ofärgad och infärgad i olika nyanser i Radiohusets många rum. Att den inte alltid kommer till sin rätt beror varken på materialet eller mönstret men väl på omvårdnaden vid tvättningen. Gardinen vävs alltjämt på Almedahl.

Men ingen skall tro att utställningarna på hemmaplan och deras mycket omfattade förarbete var det enda som upptog Textilkammarens och Astrid Sampes tid under dessa år.

Från 1954 minns jag hennes utställning hos firma ”Finmar” i London. Från den berättade Svenska Dagbladets Pandora för tidningens läsare om firmans unga, entusiastiska direktörer, som lyckats intressera den konservativa engelska publiken för importerade skandinaviska moderna möbler, glas, keramik och nu sist textil. Astrid Sampes experimentlust, hennes tekniska och organisatoriska förmåga och säkra smak passade dem som hand i handske, och de presenterade hennes senaste produktion i sin på samma gång okonventionella och funktionella miljö. Vernissagepubliken visade stor uppskattning av hennes överraskande och skickligt exponerade ting. Främst naturligtvis för glastyget Windy Way, som hon fått idén till på ett ganska ovanligt sätt. Så här har hon berättat: ”En gång skulle min läkare Ulf Nordvall ta ett elektrokardiogram på mitt hjärta. Jag blev alldeles fascinerad av linjespelet i kurvan på kardiogrammet, och min fantasi började genast spela kring detta motiv. Det blev också ett tygtryck – Windy Way.”

1955 hade Astrid Sampe en utställning hos det stora varuhuset Lord and Taylor i New York. Där kunde man inte tänka sig att sälja ”Linnelinjens” vävnader som metervara. En specialmaskin översändes från USA, och med den fällades sedan duktyget snabbt och elegant.

1959 anordnades i Oslo en utställning med mottot ”The whole

world at table”. K. Utrikesdepartementet uppdrog åt Astrid Sampe att duka det svenska bordet, som belönades med första pris. När K. Byggnadsstyrelsen skulle rusta upp de svenska Ambassaderna engagerades Astrid Sampe bland medarbetarna vid inredningarna i Canberra, Washington och Tokio (1959).

Samma år uppdrog K. Fångvårdsstyrelsen åt Astrid Sampe att inreda kvinnofängelset Hinseberg. På Konsumentinstitutet arbetade vi samtidigt med klädfrågan till anstalten och blev mycket imponerade av hennes friska grepp på uppgiften att lösa färgsättningen och det stora arbete hon lade ner på uppdraget.

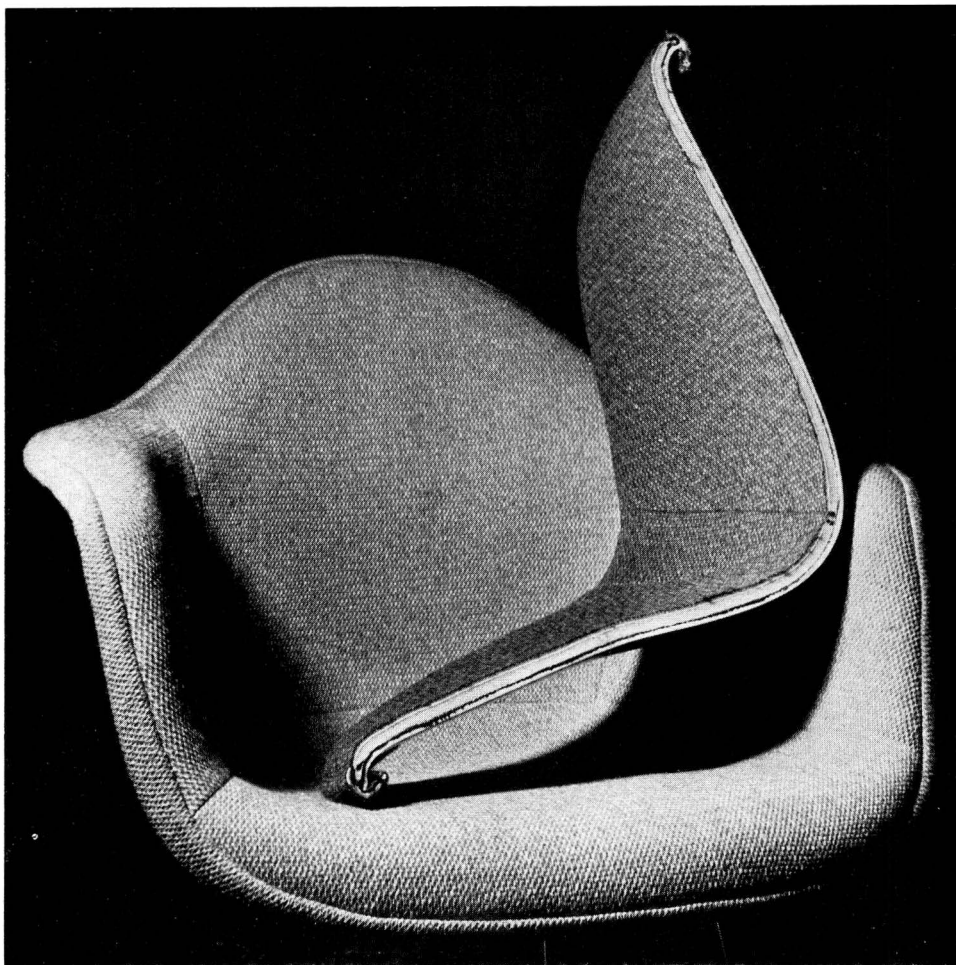
Som belöning för detta decennium av koncentrerat arbete kom 1954 ett Grand Prix vid Triennalen, 1956 Svenska Slöjdföreningens Gregor Paulson-statuyett, som vid föreningens årsmöte överlämnades till henne och Göta Trägårdh av H. M. Konungen. 1958 blev det en guldmedalj vid den tionde Triennalen, och samma år kunde Astrid Sampe foga initialerna S I D till sitt namn, hon blev då medlem av Sveriges Industri Designer.

På våren 1956 gjorde Astrid Sampe en resa till USA fylld av intressanta upplevelser. Där presenterade henne Dorothy Liebes, hennes framstående textilkollega, för medlemmar av den kända indiska textilfamiljen Sarabhai från Ahmedabad. Denna bekantskap resulterade i två resor till Ahmedabad, där familjen Sarabhai är bosatt och där deras företag Calico Mills och det av dem ägda textilmuséet, Indiens främsta, också är beläget. Här väves Astrid Sampes skira, vackert tecknade ”Parcypresser” som NK kunde presentera 1963.

Helt svenskt var däremot möbeltyget ”Elastica” vävt på Marks Jacquardväveri i Björketorp – ägare och tekniker Nils Gröndahl. Det visades på NK Inrednings intressanta utställning ”Att skapa of-fentlig miljö” i februari 1964. Tyget är framställt i en trikåvävstol, som förespås bli framtidens möbeltygsframställare, och består av 44 procent bomull, 44 procent ull och 12 procent nylon. Denna trikåvävnad är förenad med 3 mm laminat och kan spännas över de av plast gjutna anatomiskt riktigt utformade stolarna.

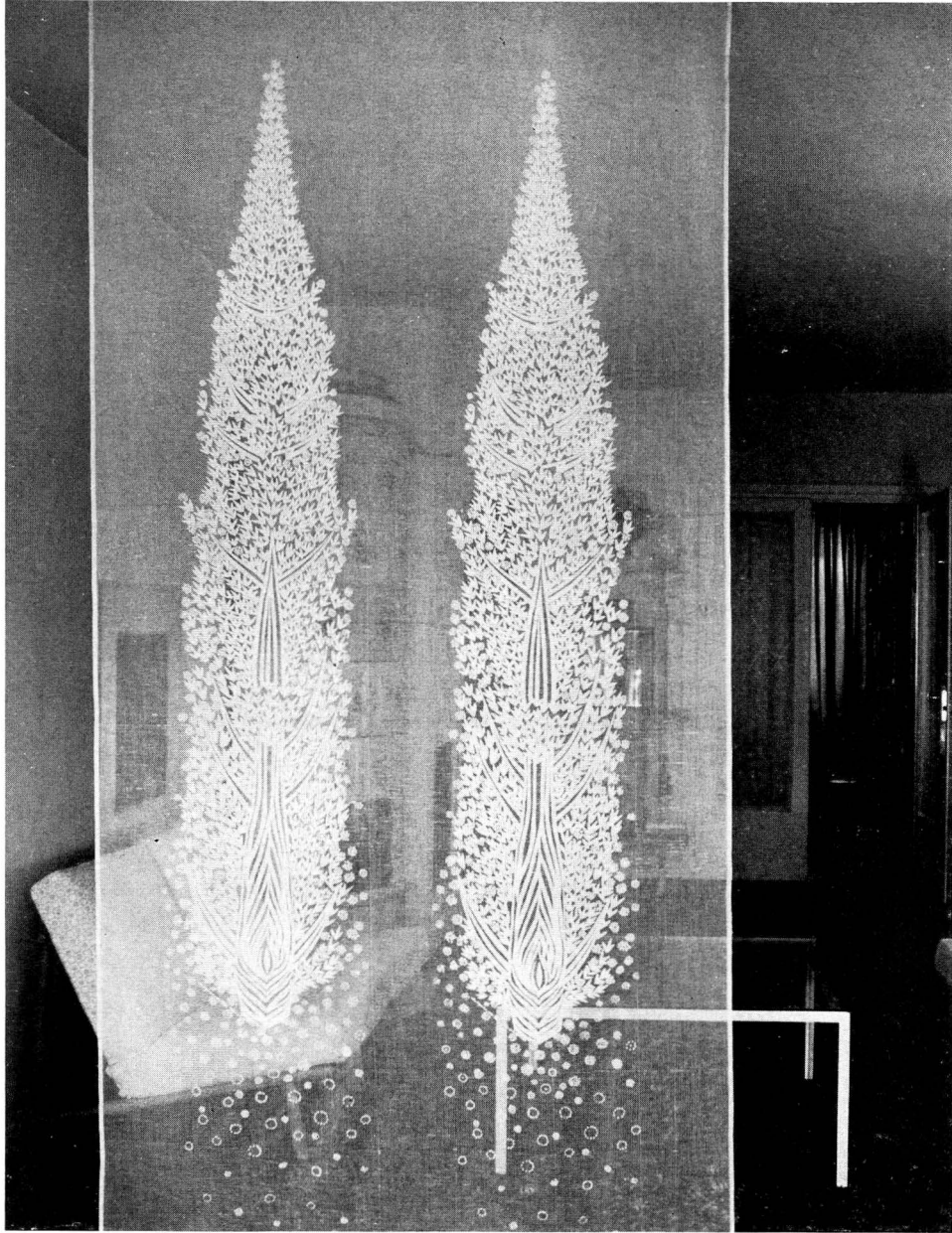
Tryck på glastyg utställt hos firma Finmar i London 1954. Inköpt av Victoria and Albert Museum.

Eames-stol klädd med möbelyget Elastica, utställd vid NK inrednings utställning
”Att skapa offentlig miljö” i februari 1964.

1960 utnämndes Astrid Sampe till disponent på NK och ordnade på våren på initiativ av Svenska Institutet och den svenska London-ambassaden utställningen ”Swedish Textiles for modern living” på Tea Centre i London.

1961 var Astrid Sampes år sprängfyllt av intressant arbete. Wahl-

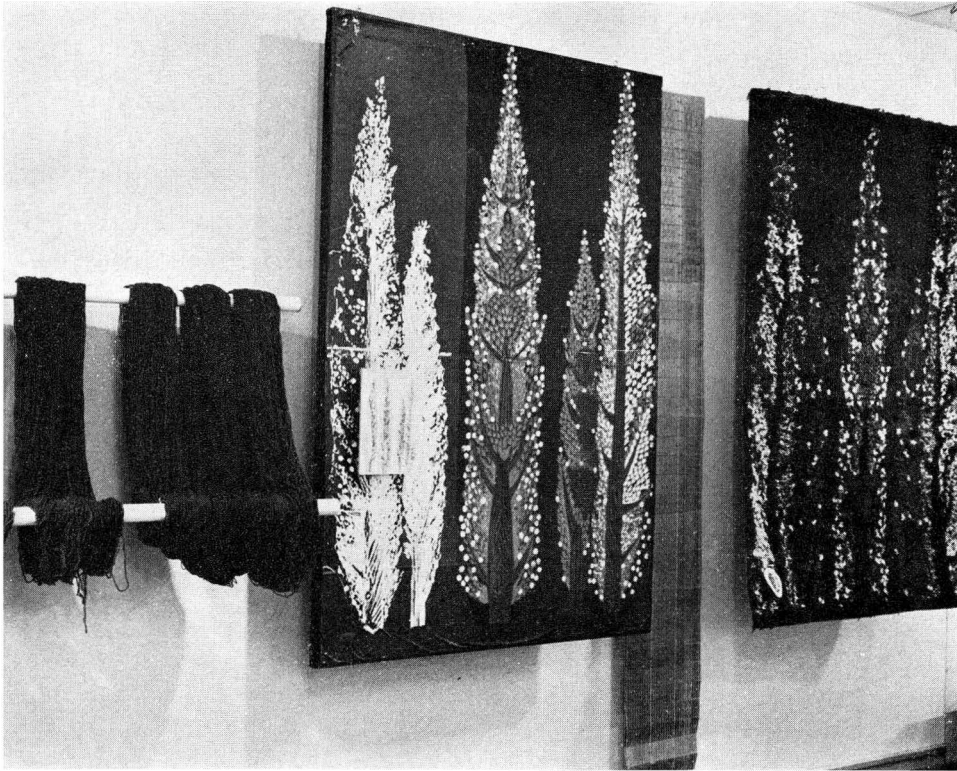

Skir gardin eller rumsdelare, vävd av bomull i estetnik vid Calico Mills i Ahmedabad i Indien.
Visad på NK 1963, alltså i produktion.

becks fabriker i Linköping presenterade hennes båda ryor ”Folkton” och ”Roxen” och Almedahl visade på NK ”Leva med Linnelinjen” med en rad nya mönster från Textilkammaren. För sin gardin ”Lazy lines” – designad för NK Inredning, och för ryan ”Folkton” belönades hon med två Svensk Form – God Form-priser och gardinen ”Thermidor” och ”Roxen”-ryan erövrade två guldmedaljer vid California State Fair i Sacramento. Den 6 juni var hon med bland de nya ledamöterna av Vasaorden.

Helt säkert var hennes sommarssemester i Dubrovnik med sonen Henrik välbehövlig. Han var lika försjunken i sina böcker som mamman i sitt skissblock. Därifrån skrev hon den 22 juli 1961 i ett brev följande rader: ”Jag tar med mig min lunchkorg på morgonen och far med en liten båt till den undersköna ön Lacrum fylld av cedrar, cypresser, rosmarin, lavendel bougainvilléa, oleander, palmer och mycket mera, som du skulle känna igen om du var med mig och beundrade den tropiska floran. Ön har ett zoologiskt museum och är ett naturreservat. Turistströmmen går ej över dit i större skala. Jag har tecknat en del av träden som underlag för mina fem mattor till Hammarskjöld-biblioteket. Kasthall vill försöka väva dem i långluddig jacquardrya. De skola vara olika sins emellan, men alla fem i enbart olika gröna toner. Underlaget skall vara sandvitt helpänt mattgolv. Tänk vad den mannen kan bestämma även estetiskt.” . . .

Kasthall inte bara ville utan kunde också väva mattorna för FN och i februari 1963 berättade Astrid Sampe och jag om deras tillblivelse i den svenska radion. Astrid Sampe skildrade då vad uppdraget inneburit för henne på följande sätt: ”Det hela var ett önskeuppdrag för mig och sällsynt att Dag Hammarskjöld fick tid över att så personligen ägna sig åt inredningen av Förenta Nationernas stora bibliotek med sina 400.000 band, som enligt hans önskan är tillgängliga och inte delvis ligger oåtkomliga. Du förstår att Hammarskjöld till och med specificerade vilka gröna färgnyanser han önskade för de olika trädmattorna, fjorton underbara, naturgröna färger. Till huvuduppdraget hörde att mattorna måste bygga på internationella motiv med

Garner och skiss till "Hammarkjöldsmattan" Cypressen

tanke på Förenta Nationerna, och jag skulle inte alls få ge uttryck för min svenska nationalitet. Och så beslöt vi att låta varje världsdel representeras av ett där dominerande träd: Amerika av tallen, Europa av nerium, som ju också kallas oleander, Asien av cypressen, Afrika av oliven och Australien av eucalyptus. Är det inte ganska märkligt att dessa långväga fem träd har tagit form och blivit till mattor i din och min kära Sjuhäradsbygd. Det var enormt svårt för teknikerna på Kasthall att översätta trädmönstren till de arbetsunderlag, som behövdes för vävningen i den stora jacquardvävstolen. Jag har ritat dem alla i naturlig storlek för en mattstorlek på cirka 3x4 meter. Vil-

ken yrkesskicklighet finns det inte hos dem, som arbetar med inredningstextilierna i Kinna.”

Dag Hammarskjöld fick aldrig se sina så vackert tänkta mattor. Men de ligger nu i biblioteket så som han menat det.

I maj 1962 var Astrid Sampe en av huvudtalarna vid ”Second World Congress of Man Made Fibres” i London och talade då inför 3.000 åhörare. Året därpå blev hon invald i American Institute of Interior Designers AID.

1964 inredde Astrid Sampe representationsvillan för Svenska Generalkonsulatet i Berlin på uppdrag av K. Byggnadsstyrelsens Utrikesbyrå. Det var ett uppdrag som särskilt stimulerade henne därför att miljön skapades från grunden och väggar och tak kunde färgsättas så att de bildade ett harmoniskt helt med de vackra svenska hantverksmöblerna och textilierna.

Vid ”Conference for retail management” i Winchester den 28–30 mars 1965 representerade Astrid Sampe NK och höll ett av de sju föredragen. Hon gav en omfattande resumé över betydelsen av design för de internationella varorna och betonade vikten av att inom varuhuskedjorna arbeta fram gemensamt servicematerial för dagens behov.

Våren 1966 blev NKs Textilkammare, som sedan sin tillblivelse 1936 haft sin hemvist under takåsarna i huset mitt emot Det Stora Varuhuset, en självständig del inom NK-koncernen, och flyttade då till Valhallavägen 191. Textilkammaren fick samtidigt fem nya ord som tillägg till sitt redan kända namn: *konsulter för miljö och formgivning*.

Valhallavägen 191 är ingen vanlig adress eller hus. Där vandrar man genom en ståtlig entré in på Konstfackskolans stora borggård, där Textilkammaren sannerligen är en modern ”happening” med sina mot omvärlden vänligt öppna stora fönster. De skira stofferna bakom rutorna är ett Kraka-arrangemang. Framför dem ligger lockande ting ur dagens produktion utbredda, och bakom dem arbetar en samling aktiva och attraktiva personer. De vita väggarna ger rymd åt den stora luftiga lokalen, där unga flickor i klarblå arbetsrockar sit-

ter runt vita ritbord i stort format och funderar, skissar och målar. Louise Fougstedt-Carling – vice chef – och två utbildade designer hjälper ungdomarna, både de svenska och de utländska praktikanterna, tillrätta. Miljön är färgstark och glad.

Astrid Sampe, som är den minst statiska person man kan tänka sig, rådgör med sin sekreterare, som skall fördela de skriftliga PM hon gjort upp under sina tidiga morgontimmar. Det är de där tidiga morgontimmarna som gör att hon hinner och som en gång föranledde Marianne Höök att skriva följande: ”Hur hon hinner? Hon har ett hålkortsystem i huvudet och ett sinnrikt system av signallampor och ljudsignaler därsammanstädes. Hon har en för kvinnfolk ovanlig förmåga att delegera arbete och sätta andra i rörelse osv.”

Låt oss efter detta upplyftande omdöme återvända till arbetet på Textilkammaren. Med telefonluren vid örat talar Astrid Sampe ivrigt med en beställare, under det att hon med en gest vänligt ber en besökare slå sig ner och studera det vackra ”presentationsalbumet”. Är besökaren en dynamisk person trivs han förträffligt. Är han det inte, får han en spännande åskådningsundervisning.

Textilkammaren säljer ingenting annat än design och får sina inkomster från designuppdrag och från konsultarbeten och -tjänster. Arbetsfältet har under de gångna trettio åren kontinuerligt vidgats till att omfatta hela världen.

En vara kräver en lång och noggrann planering innan den kan presenteras för uppdragsgivaren-kunden. Från idé till färdigt varuprogram kan tiden uppgå till 1–1½ år. Detta gäller produktdesign för långa, livsdugliga serier inom olika varuprogram. Den färdiga produkten är oftast resultatet av många personers teamwork och yrkesskicklighet.

Med Almedahls fabriker har Textilkammaren fr. o. m. 1964 ett paketavtal, som innebär kontinuerlig konsultation avseende färg och mönster för Almedahls kollektioner av hemtextilier. Samarbetet innebär bl. a. att ett bestämt antal skissförslag arbetas fram varje år och att ett urval av dessa sätts i produktion. Textilkammaren följer sedan

Dukning på Haga slott. På golvet Kasthalls pärlgrå Tvistmatta. Solgula siden-
gardiner. Lunchbordet är dukat på grå linneduk med UD:s servis och silver.
Kristallstakar från Kosta, spegelplatå från Svenskt Tenn.

det fortlöpande arbetet på produktionssidan och medverkar även vid arrangemangen för försäljningsutställningen och introduktionen av kollektionen på NK. Likande paketavtal har Textilkammaren bl. a. med Hästens Sängkläder (täcken och kuddar) och med Kasthall (mattor för offentlig miljö). Utöver dessa paketavtal utövas aktivitet åt alla håll.

En av Textilkammarens uppdragsgivare under 1966 var Svenska Lloyd, vars nya flaggskepp "Saga" avgick på sin jungfrutur mellan Göteborg och Hull den 7 maj. Uppdraget innebar val av möbler och lampor till passagerarhytter och de flesta sällskapsrummen, av vilka särskilt "Vasamatsalen" blivit mycket uppmärksammasad.

Den svenska regeringen uppdrog åt Textilkammaren att medverka vid inredningen av Haga Slott, som skall fungera som gästhem vid statsbesök.

Tidstrandsfabriken, som under året inköpt Habo Ullspinneri AB i Västergötland, har uppdragit åt Astrid Sampe att göra nya designförslag för filter och har nu vävt upp hennes på Rhodos utförda skisser, den ljusblå "Medelhav", den gula "Solhav" och den vita och naturgrå "Ishav".

I oktober 1966 presenterade NK som följd av den nyss nämnda Winchesterkongressen utställningen "Livet på en bricka". Brickorna hade designats på Textilkammaren i samarbete med Svenska Institutet och det engelska Council of Industrial Design. Från England och Sverige har brickorna redan nått andra marknader. Man frågar sig om inte brickan från Åry ligger litet vid sidan om Textilkammarens vanliga designuppdrag. Men gör den det? Den tjänstgör i själva verket i stor utsträckning som vår dags dukade bord. Vi möter den överallt från morgonens frukostbricka till kvällens TV-bricka, i arbetsplatsens lunchrum och i våra bekväma fåtöljer på tåg och flygplan.

Det var Textilkammarens Astrid Sampe som 1966 för femte gången dukade de vackra festborden i Statens Historiska Museum vid Svenska Institutets rådsmöte den 5 december.

Nu skriver vi januari 1967, och den 29 i denna månad öppnas ut-

ställningen Astrid Sampe – Designer SID på Borås Museum. Den blir en levande illustration till denna lilla levnadsteckning. Flickan från Sjuhäradsbygden, som kan tacka sin driftige farfar för namnet Sampe och sin framsynte far för en högst ovanlig textil utbildning, har väl förvaltat sitt arv och givit det vidare åt sin dotter Monica Backström, som gick ut Konstfackskolan 1964 och är verksam som designer hos Boda Glasbruk. Astrid Sampe, som har hela världen till arbetsfält, vårdar traditionerna från sin barndomsbygd. På midsommaraftonen binder hon en krans av förgätmigej och pioner till sitt bord, som sedan var i morföräldrahemmet på Stora Fahlskog i Rångedala. Och i hennes hem står farmorsskålen fylld med krusbärskompott på juldagsmiddagen så som den gjorde hos hennes farföräldrar i Härna.

Hur var det Carl Jonas Love Almqvist skrev en gång för länge sedan: ”Blott Sverige svenska krusbär har . . .”.

S U M M A R Y

ASTRID SAMPE, DESIGNER SID

Astrid Sampe was born in Stockholm. Both her father and mother originally came from the Sjuhärad-district round Borås. Her grandfather's name was Samuel Pettersson. He moved to Stockholm, where he started a wholesale house in textiles, by his customers called "Sam Pe's". He adopted this name as his own. Astrid Sampe's father started a stocking-factory in Borås 1919, and from that year Astrid attended school in Borås, where she showed her talents for drawing. One of her designs, for a round table-cloth with napkins, was bought and woven by Dalsjöfors's linen factory.

During 1928-1932 she studied at Högre Konstindustriella skolan in Stockholm, first drawing, later on textiles. Two of the years she was half the time in Stockholm and the other half at the Royal College of Art in London under Sir William Rothenstein. She afterwards visited Germany, France, Italy and Czecho-Slovakia, and in 1933 began working in Stockholm, first at Paul U. Bergström's store and from 1935 at Nordiska Kompaniet. Here she practised block-printing, a technique she had studied in London under Reco Capey. An engineer from Borås Wäfveri AB, Hans Jagenburg, saw the cloth and offered to produce her designs, using the film-print method - then just introduced in Sweden by Wäfveribolaget.

In this way Astrid Sampe started her continuous contact with the textile industry in Sjuhäradsbygden.

At Nordiska Kompaniet's Textile Design Studio, started in 1936, she had many hand-loom, and at the World's Fair in Paris, 1937, both a carpet and furniture fabrics with her design were exhibited. In 1939 the filmprinted curtains "Axen" and "Kastanj", produced by Wäfveribolaget, were shown at the World's Fair in New York.

In 1945 at the exhibition, celebrating the 100 years anniversary of Svenska Slöjdföreningen, Astrid Sampe showed hand-loom with glass-fibre-cloth in making. The girls, on account of the sharp fibres, had to wear rubber-gloves. Astrid Sampe wore a glass-fibre-dress at the banquet. A short time later she and Vera Diurson published a Textile Picture book; Vera Diurson writing about wool, flax, cotton and silk and Astrid Sampe about the new synthetic fibres.

The 1940 decade was filled by international work. In 1946 an exhibition: "Modern Swedish homes" arranged together with Elias Swedberg at the London Building Centre. Mrs Sampe also had a hand in outfitting the Swedish Embassy buildings in Pretoria, Addis Abeba and Ankara. In 1948 she arranged an exhibition at Knolls Associates, New York. In 1949 she was assigned Hon. HID of the Royal Society of Arts in London.

In the next decade she made attempts to renew the production of Swedish home textiles. The results could be followed in a sequence of exhibitions at Nordiska Kompaniet, Stockholm:

1952 Kasthall: 50-talets Wilton	1955 Almedahl: Linnelinjen
1953 Stigens: Dagens duk	1955 Kasthall: Wilton Exclusive
1954 Signerad textil	1957 Almedahl: Skyttelvägen
1954 Svängsta Mattväveri: Rikssalsmattan	1957 Göppinger: Skandinaviskt Accord
1954 Stigens: Fotoprint i Focus	

All those exhibitions were received with enthusiasm, as could be followed in the press. Mrs Sampe's initiative had brought glass-fibres as well as rich colours into Swedish homes, together with new design for textiles in kitchen, bathroom and bedroom. The Photo-print-method gave new life to curtains; modern design instead of oriental copies filled the new Wilton carpets. The so called Club linen: ordinary linen each piece in one colour but produced in a lot of matching shades, is another of the new things we now cannot do without.

This decade, however, also ment many international tasks: In 1954 an exhibition at Finmar, London, where a great deal of attention was given to the glass-fibre-ware: Windy Way, with the design inspired by the electro-cardiogram from Mrs Sampes own heart. Exhibitions in 1955 at Lord and Taylor in New York with Linen line, in 1959 in Oslo: The world at table, when Astrid Sampe's Swedish table was awarded first price. Now she met the Sarabhai family, from Ahmedabad, India, and in their Calico Mills her thin, transparent curtain, Twin Cypresses, is produced.

In 1960 A. Sampe got the title disponent at Nordiska Kompaniet and arranged an exhibition at Tea Centre in London called "Swedish textiles for modern living". In 1961 in Dubrovnik she sketched five different trees, symbolizing the five continents, woven into Kasthall carpets, contracted for the UN Library and specially ordered by Dag Hammarskjöld. In 1962 she was elected member of the American Institute of Interior Designers, AID.

Since 1966 Nordiska Kompaniets Textile Design Studio is installed at Valhallavägen 191, not only producing textiles but also functioning as Consultant for contract work and industrial design. Here, next-door to the Swedish State School of Arts, Crafts and Design, both employees, visitors and passers-by find life stimulating and exciting.

Astrid Sampe's work includes designing and colouring all home-textiles produced by Almedahls AB, carpets for public buildings for Kasthalls AB, bed-clothes for Hästens AB, blankets for Tidstrands AB. Special commissions are frequent, such as interiors for M/S Saga, the flagship of the Swedish Lloyd Co. In 1966 the Åry-trays came in the market, produced in co-operation with Svenska Institutet and the Council of Industrial Design, London. In our days we often take our meals on a tray, from our morning tea in bed to the TV-tray in the evening.

Astrid Sampe has her roots in Sjuhäradsbygden, the textile centre of Sweden. She got her name from her energetic grandfather, and her father arranged for her to have an unusually complete and diversified textile education, and she has in many ways put her talent to profitable use.

Astrid Sampe, designing things for tomorrow, with commissions all over the world, at the same time has a strong feeling for tradition. At the retrospective exhibition in Borås museum 1967 she has arranged one table called: Candlemass, a day formerly celebrated in Borås as "Small Christmas". Every Midsummer Eve she binds a wreath of forget-me-nots and peonies for her table, and at Christmas her grandmother's glassbowl is filled with compote of goose-berries, carrying on a custom of bygone days from the home of her grandparents.

LOKOMOTIVÅNGAREN SVANEN

AV

ANDERS ANDERSON

”Det är helt naturligt att människans uppfinningsförmåga har engagerats i försök att lösa problem om billiga transporter särskilt i fråga om gods som skall föras långa vägar, där det är nödvändigt med omlastningar eller på- och avlastning av tåg och andra transportmedel. Varje sådan åtgärd ökar transportkostnaderna och det har varit mången uppfinnares dröm att finna en metod för att minska eller helt avlägsna sådana kostnader. Suezkanalen gör det möjligt att föra fartyg till Indien och fjärran östern på kortare tid än den som åtgick för resan den gamla vägen runt Kap; därigenom sparas sålunda tid och pengar. Avsikten med en Panamakanal har varit enahanda. Ett förslag som framlagts av åtskilliga uppfinnare gick ut på att, eftersom det var av största betydelse att gods kunde transporteras långa vägar i ett och samma fartyg och sålunda undvika omlastningskostnader, man skulle söka åstadkomma anordningar som gjorde det möjligt att transportera fartyg över Panamanäset från den ena oceanen till den andra. Många förslag till lösning av problemet har kommit fram, men inget har hittills befunnits användbart. Nu har emellertid en företagsam och påhittig svensk ingenjör, C. J. Magnell visat att i vart fall små ångare kan konstrueras så att de utan större svårighet kan drivas både på land och i vatten.”

Detta (givetvis avfattat på engelska) stod i februari 1896 infört i den illustrerade engelska veckotidskriften *The Graphic*.

En månad senare kunde man också i *New York Herald* läsa om samma problem. Även här omtalades att allvarliga förslag hade

framlagts om att – för uppnående av det med en Panamakanal avsedda syftet – i stället för att gräva en kanal vidtaga anordningar för transporterande av fartyg på land över näset. Tråkigt nog, sade tidningen, hade ännu inget förslag visat sig genomförbart. Nu hade emellertid den svenske ingenjören Magnell löst problemet genom att konstruera en amfibiebåt. Hans uppfinning hade dock dittills endast praktiserats i fråga om småfartyg, och tillämpningen på oceangående fartyg finge bli beroende av hur kommande försök utfölle.

Så världsberömd var alltså en liten boråsbåt som i början av 1890-talet trafikerade Viskan, och dess uppfinnare, dåvarande lektorn vid Borås elementarskola, sedermera rektorn för Tekniska Högskolan, Carl Jacob Magnell. Har sjöfarten i Borås varit obetydlig så har ryktet om densamma dock flugit vida ut över världen. Svanen, som båten hette, ledde inte till efterföljd, men den har intresserat många och har, såvitt man vet, varit ensam i sitt slag. En artikel om båten finns införd i Nordisk Familjeboks andra upplaga under uppslagsordet Skeppsjärnväg.

Svanen kom till under en tid då man intresserade sig mycket för att ekonomiskt söka tillgodogöra sig ångkraften och elektriciteten, en tid, då i Borås ångan började tagas till hjälp i väverier och färgerier samt den elektriska belysningen – likaså med ångans hjälp – gjorde sitt intåg i staden, och när järnvägarna kom. Nyheter var också telefonen samt ångsprutor till brandkåren och varmbadhus.

Borås var på den tiden, med nutida ögon sett, en liten idyllisk stad med omkring 8 000 innevånare. I staden utmed den slingrande Viskan byggdes fabrikerna, som för sin verksamhet behövde åns vatten, men utanför stadens nuvarande centrala delar utbreddes sig landet med äng och skog och sjö, dit boråsarna gärna tog sin tillflykt, framförallt under söndagarna.

I Svenska Turistföreningens årsskrift 1892 skriver en författare: ”Boråstrakten är en av de täckaste och mest omväxlande i södra delen av vårt land. Här och där små sjöar mellan ganska höga berg. Till den norr om staden belägna Öresjö kunna vi komma med bantåget,

stora landsvägen till Långesten – ett utvårdshus med vacker utsikt över Öresjö – landsvägen till Almenäs eller den mest intressanta och vackra färden, med den nya ångslupen Svanen.” Det var till dessa trakter med utvårdshusen Almenäs, Långesten och Jutagärde (Skogsryd hade ännu inte blivit restaurang) initiativtagarna till Borås Ångslupsaktiebolag ville kunna föra boråsarna med ångbåt direkt från staden.

Före Svanen trafikerades Viskan och Öresjö av en annan ångbåt, Peder Gylda, som enligt uppgift drevs med ett i aktern placerat skovelhjul – en vid den tiden ej ovanlig konstruktion. Namnet hade denna båt fått efter hjälten i Herman Bjurstens roman Gyltas Grotta. Båten gick ut från en brygga omedelbart ovanför fallet vid Ålgården.

Lektor Magnell ville nu visa, att han kunde med båt hämta passagerarna ända inne i staden, så att de goda boråsarna skulle slippa ta tåget eller åka efter häst till bryggan ovanför Ålgårdsfallet eller hela den långa dammiga landsvägen ända till Almenäs eller Långesten.

När planerna på en sådan direkt ångbåtsförbindelse mellan Borås och Öresjö kom upp vet man väl inte och ej heller vet man varifrån den unge, idérike och mångfrestande lektor Magnell fick uppslaget till en amfibiebåt, ett fortskaffningsmedel som vid den tiden ännu inte var uppfunnet. Måhända hade Magnell diskussionerna om Panama-satsens besegrande i tankarna.

Hur som helst, idén till båten och en liten järnväg för denna förbi Ålgårdsfallet var helt visst Magnells, och de olika förslagen och möjligheterna för lösningen av problemet prövades vidare inom Borås Ingenjörbyrå. Denna aktiva byrå, som ägdes av Magnell och hans gode vän stadsingenjören Reinhold Hagstrand, hade anlagt och drev det första elektricitetsverket (med en lokomobil stående i en trädgård vid Södra torget som kraftkälla) och det första varmbadhuset i Borås. Någon ansåg att det skulle bli billigast med två båtar, av vilka den ena skulle gå mellan staden och Ålgårdsfallet och den andra från bryggan ovanför fallet till Öresjö. Passagerarna skulle då få byta båt och till fots gå hundratalet meter förbi fallet. Detta föranledde någon

annan att föreslå att en sluss skulle byggas vid sidan av fallet. Magnells förslag var dock det som segrade.

I juni 1890 hade planerna fortskridit så långt att man ansåg sig kunna ge projektet en vidare publicitet. Den 14 juni innehöll Borås Tidning en notis om att man nu höll på att anskaffa medel till en ångbåt som skulle trafikera ån upp till Öresjö. Tidningen fann förslaget vara "onekligen originellt". Det hade emellertid vunnit stor anslutning. Tre dagar senare anmälde tidningen att minimikapitalet, 12 500 kronor, tecknats; men för dem som ytterligare ville teckna aktier fanns en lista utlagd i Boråsbanken. Den 18 juni hölls, förmodligen på det dåvarande rådhuset, konstituerande bolagsstämma "för åstadkommande av trafikled mellan Borås och Öresjö". Ledamöter i interimsstyrelsen var häradshövding Thor Odencrants, fabriksidkare David Svensson på Viskaberg, föreståndaren för Göteborgs Handelsbanks kontor i Borås Hjalmar Hagberg, fabriksidkare Alfred Sandvall och lektor C. J. Magnell. Protokollet, som var fört av Magnell, justerades av Hagberg samt borgmästare A. Wendt och apotekare Hjalmar Lind.

En månad därefter begärde Borås Ängslupsaktiebolag Kungl. Maj:ts stadfästelse av den bolagsordning som antagits vid bolagsstämma. Bolagsordningen fastställdes, efter några smärre ändringar, den 19 september. Dess första paragraf lydde: "Detta bolag, som benämnes Borås Ängslupsaktiebolag, är grundat på aktier med begränsad ansvarighet :-:- och har till ändamål att genom anläggande av ett så kallat lutande plan vid Ålgården åstadkomma en trafikled emellan Borås stad och Öresjö, att för framtiden å denna trafikled ävensom å Öresjö underhålla regelbunden ångbåtstrafik huvudsakligen för passagerare och smågods, samt att även verkställa bogseringar, då så erbjuder sig och kan ske utan hinder för passagerarfarten." Aktiekapitalet skulle utgöra minst 12 000 kronor och högst 50 000 kronor, fördelade på aktier å 100 kronor.

Underhandlingar om byggandet hade ägt rum mellan bolaget och Ljunggrens Mekaniska Verkstad och Ängslupsvarv i Kristianstad;

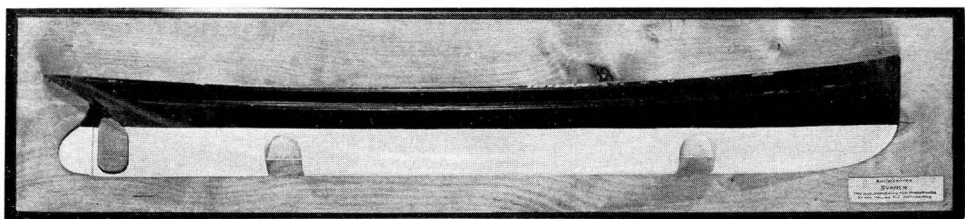

1. Svanen på sin bana med Älgårdsfallet och kvarnen i bakgrunden. Fotografiet torde vara taget 1891 eller året efter. På båten och däromkring igenkänner man flera av den tidens boråsare.

i slutet av november tecknades med detta på sin tid berömda småbåtsvarv kontrakt om ”leverans av en 14 meter lång, 27 hästars ångslup av stål”. Boråstidningen som lämnade detta meddelande skrev, att man tämligen säkert nu kunde ”hoppas att nästa sommar få färdas ut till vår vackra Öresjö både till ’lands og vands’ i samma farkost, vilket väl måtte öka det pikanta i en sådan sommarutflykt. Få se hur stor del av turistströmmen det nya fortskaffningsmedlet kan dra med sig.”

De goda boråsarna hade således högt spända förväntningar, och ett stort allmänt intresse hade burit fram företaget. Det skulle emellertid ledsamt nog inte dröja så länge innan förhoppningarna grusades; föga anade väl författaren till nyss återgivna tidningsmeddelande, när han valde ett danskt uttryck för ”till lands och vatten”, att danska språket skulle surra omkring och i Svanen under den ojämförligt längsta delen av dess liv.

Hur såg då denna i sitt slag enastående båt ut, och hur var den konstruerad? Som framgår av den allmänt kända bilden som tagits vid Ålgården (fig. 1) tedde sig Svanen i stort sett som en vanlig propellerdriven ångslup med rätt uppstående förstäv och rundad akter. Den hade inget däck så när som allra längst förut och akterut. I det öppna rummet ovanför durken fanns maskineriet samt bänkar för 62 passagerare. Ett soltält av impregnerad segelduk var spänt över passagerarutrymmet och den fällbara skorstenen stack upp genom soltältet.

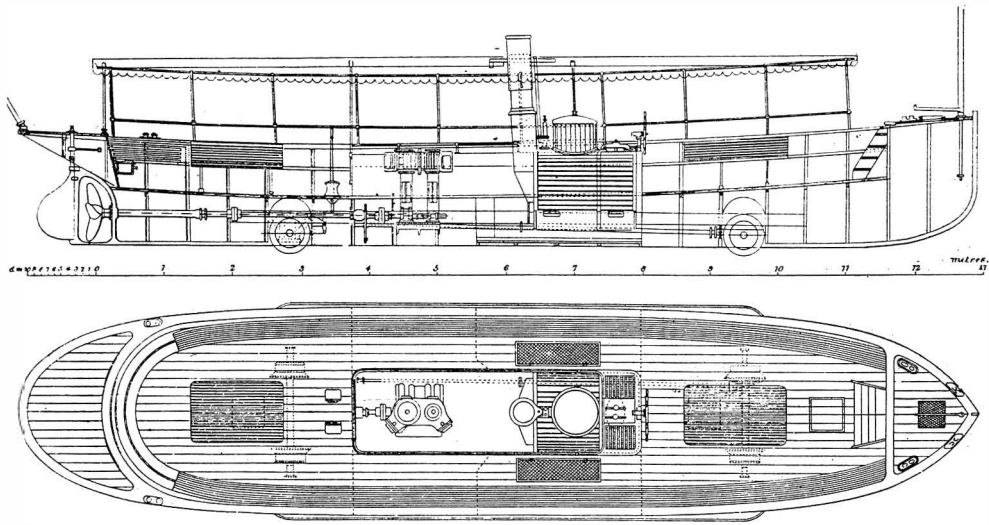

2. Halvmodell av Svanen. Sådana halvmodeller i trä tillverkades förr för varje fartyg som byggdes för att säkra fartygskroppens form och underlätta formgivningen av bordläggningsplåtarna.

På vardera sidan fanns, något ovanför vattenlinjen, en avvisarlist, som i detta fall var utbildad till linjal, vilken kom till användning då båten skulle riktas in för färden på land. Listens yttre kant var sålunda rak och följde inte fartygssidan såsom eljest alltid är brukligt.

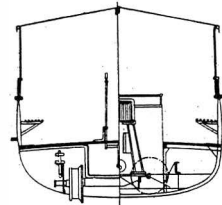
Till färgen var båten vit ovanför vattenlinjen och röd under; namnet var på vanligt sätt målat på bägge sidor i fören. Även under valvet akterut fanns namnet målat och nedanför detta hemorten, Borås.

Skrovformen var i stort sett den för en ångslup vanliga, men undervattensskroppen hade gjorts något fylligare för att bereda bättre plats för de fyra hjulen. En tidningsuppgift om att båten var flatbottnad är inte med verkligheten överensstämmande; uppgiftslämnaren har kanske fäst sig vid att Svanen inte var så skarp i botten som en segelbåt och att den, förmodligen, saknade köl.

3. Långskeppssektion - Däcksplan - Tvärsektion.

Dessa ritningar av Svanen, på sin tid publicerade i den engelska tidskriften *The Engineer*, torde ha varit utförda vid Ljungrens Mek. Verkstad i Kristianstad.

Kolboxar fanns under durken på bägge sidor om ångpannan. Kanske eldades pannan någon gång också med ved, eftersom lektor Magnell, som fått kritik för att Svanen emellanåt gått alltför nära Viskans trädbevuxna stränder, bland båtens andra förnämliga egenskaper framhöll att den till och med högg sin ved själv.

Byggnadsmaterialet var stål, ett vid den tiden relativt nytt material, och fartygskonstruktionen var helt visst i stort sett den konventionella. För att möta de extra påfrestningar som måste komma att uppstå vid färden på land var särskilda förstärkningar inlagda. Bordläggningens plåtarna i botten hade en tjocklek av 4 mm. Svanen vägde utan passagerare omkring 11 ton.

Uppgifterna om båtens storlek varierar något, men måtten har i stort sett varit följande:

Längden överallt, d. v. s. största längden	= 14.0 meter
Längden från förstävans förkant till akterstävans akterkant	= 13.1 meter
Bredden mellan bordläggningens yttersidor	= 3.11 meter
Djupet i mitten av båten från relingens överkant till bottenplåtens översida (det s. k. malldjupet) =	1.5 meter
Djupgåendet (med passagerare)	= 0.9 meter

En uppgift om båtens dräktighet, d. v. s. rymden bestämd genom skeppsmätning, finns i det danska fartygsregistret. Där anges brutto-dräktigheten till 11.56 och nettodräktigheten till 9.00 registerton, men det framgår ej om dessa uppgifter grundar sig på mätning efter danska eller svenska mätningsregler (dessa regler gav olika resultat). Längd, bredd och djup var enligt detta register 13.12, 3.11 och 1.51 meter respektive.

Mitt i båten och utan att vara avskilt från passagerarplatserna fanns som nämnt maskineriet, vilket bestod av en liggande, träklädd ångpanna och en tvåcylindrig (compound) ångmaskin, direkt kopplad till propelleraxeln. Styrplatsen med ratten fanns omedelbart för om ångpannan. Så långt var allt som i andra ångslupar.

Men härtill kom nyheten, ett maskineri som skulle kunna förvandla ångbåten till lokomotiv. Undertill hade båten fyra hjul, liknande dem som finns på järnvägsvagnar, men något grövre. En järnvägsvagns hjul har som bekant en styrande fläns i den inre kanten men Svanens hjul hade två sådana, en i vardera kanten av slitytan, vilken var något bredare än som är vanligt på järnvägsvagnshjul. Denna form hade helt visst valts för att öka möjligheterna att med hjulen träffa rälsen då båten skulle köras upp på sin bana.

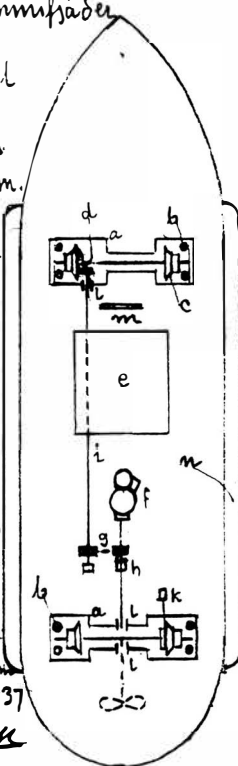
För att förstärka båtens botten och åstadkomma större täthet hade man på de bägge ställen där hjulaxlarna passerade skrovet byggt en tätningslåda (se fig. 4). Var och en av dessa lådor sträckte sig från båtens ena sida till den andra och från botten upp till durken. Som framgår av fotografiet av modellen (fig. 2) fanns i bordläggningen en urholkning för vart och ett av de fyra hjulen. Avståndet mellan

Amfibiebåten

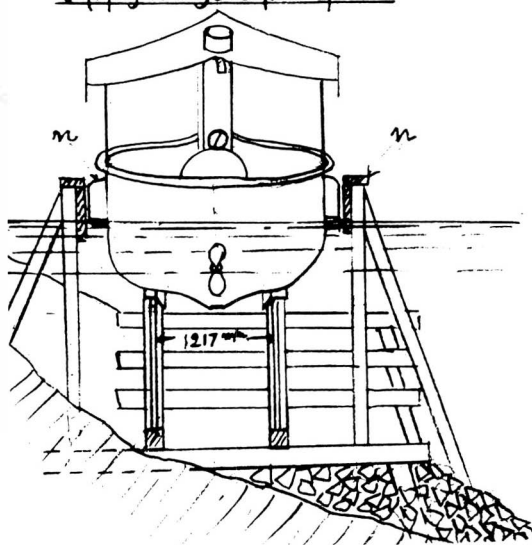
Schematisk skiss.

- a Vattentätt hjulbox.
- b Cylindr. gummi fjäder
- c Hjul
- d Konisk växel
- e Ångspanna
- f Ångmaskin
- g Hjedjetransm.
- h Hlokoppling
- i Framm. axel
- k Bandbroms
- l Lagerbox.
- m Roderrall
- n Skytlineal

Längd ö. a. 14 m.
 Bredd 3,1 "
 Djupgåend. 1,0 "
 Deplac. 13 ton
 Effekt 27 i. Hk
 Passagerare 70
 Last i vattn 7 kn
 " på land 80 m/h
 Ban 1 Max. stign. 1:37
 G. j. Magnell

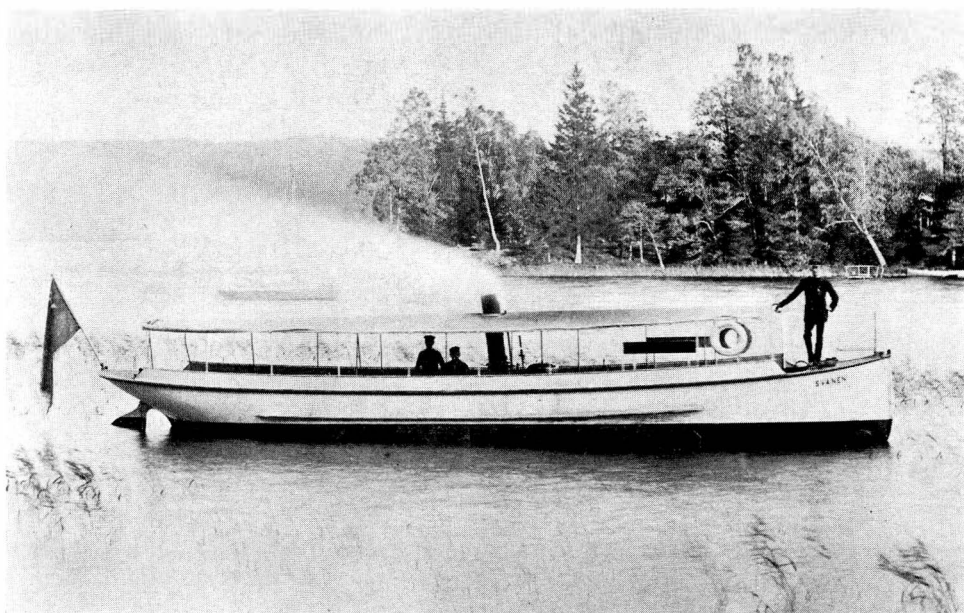
Uppgången på spåret

4. Av lektor Magnell egenhändigt gjorda skisser över Svanens maskineri och anordningarna för styrning av båten in på spåret.

hjulaxlarna var $6\frac{1}{2}$ meter och mellan hjulen på vardera axeln det-samma som den dåvarande spårvidden på Borås-Herrljunga järnväg, eller 1.217 meter.

Den akre hjulaxeln löpte helt fritt, oberoende av maskineriet men hjulen kunde bromsas med hjälp av en vanlig handbroms som var anbragt på hjulaxeln. Detta för att hindra att båten skenade när den gick i utförsbacke. Banan hade nämligen sin högsta punkt ungefär på mitten och sluttade åt bägge håll.

5. Svanen på Öresjö. Bilden är förmodligen tagen från Almenäs åt öster.

Det var det främre hjulparet som var drivande under ”järnvägsresorna” och propellermaskinen som levererade drivkraften även till detta. Som förmedlare av denna kraft från propelleraxeln till det främre hjulparet fanns en transmissionsaxel som var parallell med propelleraxeln och låg om babord, vid sidan av maskinen och pannan. Kraften överfördes från propelleraxeln till transmissionsaxeln med hjälp av en kedjetransmission och vidare därifrån till drivhjulaxeln genom en konisk växel. Transmissionen var så anordnad att drivhjulen kunde frikopplas från propelleraxeln och därför kunde stå stilla då de inte behövdes, d. v. s. då båten inte gick på land. Propellern däremot gick ej att frikoppla, varför den så snart maskinen var igång snurrade runt antingen Svanen gick i vatten eller på land. Detta var, enligt vad en person som varit med vid Ålgården på Svanens tid berättat för författaren, till stor glädje för pojkar men till förgelse för äldre personer som stod på land när Svanen gick upp ur eller ned i vattnet. Propellern åstadkom nämligen då en kaskad av

vatten som stänkte ned alla i närheten. Eftersom propellern snurrade fortare då den var uppe i luften än när den var helt nedsänkt i vatten blev denna "vattenkonst" kraftigast när endast spetsarna av propellerbladen stack ned i vattnet.

Båten hade i vatten en fart av omkring 7 knop. För färden på land hade man räknat med "vanlig fotgångarhastighet" och passerandet av "skeppsjärnvägen" beräknades ej taga mer än 4, enligt en annan uppgift 7 minuter. Enligt Magnell skall hastigheten på land ha varit 80 meter i minuten.

Konstruktionen av båten och det speciella maskineri, som skulle möjliggöra resan på land och göra båten till lokomotiv, var överlämnad till förut nämnda verkstad i Kristianstad med dess ägare, ingenjören och konsulten C. J. F. Ljunggren och verkstadens med såväl skeppsbyggeri som tillverkning av järnvägsmateriel väl förtrogne tekniske ledare, överingenjören Axel B. Pahlsson i spetsen.

Det är givet att beställare och byggare ofta samrådde under arbetets gång och fram på sommaren 1891 började båten närma sig sin fullbordan. I Borås hade man heller inte varit överksam. I mitten av juli hade man sålunda banan och andra anordningar vid Ålgården i det närmaste färdiga. Schaktningar hade gjorts och pålning utförts i vattnet på de bägge ställen där båten skulle gå upp på land och ned i vattnet; rälsen måste nämligen fortsätta ett stycke ut i vattnet för att hjulen skulle kunna få fäste. Banan, som var 200 meter lång och låg på åns högra (västra) sida, löpte i en svag båge från en plats omkring 150 meter nedanför fallet, mitt emot den gamla kvarnen som då alltså användes för sitt ursprungliga ändamål,* och till en plats ovanför och i närheten av bron över ån. Banan korsade således landsvägen mellan Borås och Almenäs. Stigningen var 1:37 vilket är avsevärt mer än vad som kunde tillåtas för järnvägarna.

*) Utredning pågick i drätselkammaren om att staden skulle anlägga elektricitetsverk i kvarnen och därvid utnyttja fallet, men då den beräknade effekten, 45 hästkrafter, ej ansågs vara tillräcklig för behovet, slopade man tanken och kvarnen fick ännu en tid fortsätta att mala.

För att rikta båten mot spåret och få hjulen att passa till skenorna hade man vid banans bäge ändat slagit ned två rader av pålar i vattnet, mellan vilka båten kunde gå in. De tidigare nämnda avvisarlisterna på båtens sidor skulle då, med en eller annan tums klarning, passa in mellan de bägge påraderna. Man hade sålunda anordningar som liknade ett nutida färjeläge.

Som tilläggsplats för Svanen hade man från början tänkt sig ett ställe ”strax ovanför järnvägsbron vid Vennerstens fabrik”, d. v. s. mitt för Tryckerigatan. Av någon anledning, kanske för att segelhöjden under Norrbro var för låg vid högvatten, beslöts emellertid sedan att båten skulle gå ut från en plats vid den dåvarande snickerifabriken ett litet stycke ovanför den sistnämnda bron och snett emot Övre stationen. Därigenom kom, kan man säga, Svanen och dess blivande svåre konkurrent ångvagnen att i sin inbördes tävlan utgå från en och samma startlinje.

På hösten 1891 hade bygget i Kristianstad kommit så långt att man, enligt Nya Skånska Posten, den 4 september på verkstadsgården kunde företaga ”små provturer, varunder visade sig, att den (Svanen) i allo uppfyller sitt ändamål”. Det hette också, att ”den lyckade konstruktionen – den första i sitt slag – länder verkstadens ledande ingenjör till all heder”. Denne ingenjör var den ovannämnde Pahlsson.

Helt visst hade dessförinnan provturer företagits till sjöss. Dopet hade nog också skett tidigare, förmodligen, som brukligt är, vid sjösättningen. När namnfrågan var uppe i ångbåtsbolagets styrelse föreslog Magnell skämtsamt att båten, med hänsyn till sin blivande färdled, borde kallas Landån. Det blev dock Svanen.

Man hade också sett sig om efter befälhavare för sin båt och fann en sådan i maskinisten vid elektricitetsverket B. Ström, som också godkändes av Konungens befallningshavande. Ström fick därigenom två sysslor att sköta, Svanen på dagarna och elektricitetsverket under den tid av dygnet då de ännu mycket få lamporna i staden skulle lysa. Detta ”mångsyssleri” var inte helt lyckosamt för ångbåtssjö-

farten och sägs ha varit en av anledningarna till svårigheterna att hitta spåret när båten skulle gå upp på sin bana.

Lastad på järnvägsvagn hade Svanen äntligen, flera månader försenad, kommit till Borås några dagar efter proven på verkstadsgården i Kristianstad. Borås Tidning skrev att den ”presenterar sig synnerligen fördelaktigt samt gör intryck av att vara ett solitt arbete”. Transporten av den 11 ton tunga båten från järnvägsvagnen på Övre stationen till ån var med de hjälpmedel som då stod till förfogande ganska besvärlig. Man fick reda sig med den tidens enkla domkrafter och en mängd stockar och plankor för uppallning. Över landsvägen till Fristad och gårderna ned mot ån lades bit för bit plankor och på dessa skenor, och så drogs båten, gående på hjulen, stycke för stycke fram till och ned i ”sitt rätta element, om något sådant kan sägas om denna båt” som tidningen mycket riktigt anmärkte.

Sommaren och därmed den bästa tiden för båtresor var redan över när Svanen äntligen kom, och man tänkte därför inte starta med ordinarie turer förrän året därpå. I alla fall började man i liten skala liksom för att känna sig för. Den 19 september gjorde båten sin första provtur i Borås. Det var litet svårt att träffa rälsen med alla fyra hjulen, sade tidningen, men sedan gick Svanen ”uppför banan vid vattenfallet med stor ledighet”. Om resan på ån skriver tidningen vidare att ”båtens akterskepp svänger ledigt vid vändningar, vadan all fruktan att båten ej med full hastighet skulle kunna passera åns skarpaste krökar, torde vara hävd”. Provet utföll alltså bättre än man vågat hoppas.

Dagen därpå var söndag och då samlades en mängd folk vid Ålgården för att se på Svanens märkvärdiga gång på land och där var mycket liv och rörelse.

När proven var över fick man se den första annonsen i tidningen (fig. 6). Att den infördes under rubriken ”Offentliga Nöjen” kan ha varit ett utslag av Magnells skämtlynne vid tanken på folkvandringen till Ålgården och all uppståndelse där under den gångna söndagen. Sista raden i annonsen hade nog också tillkommit för att locka

än mer folk att se på underligheten och göra propaganda för dess resor.

Efter tre veckors trafik inställdes turerna för året. Behållningen blev inte stor; överskottet för årets seglation uppgick till 150 kronor och 66 öre.

Den 14 maj kom den första annonsen för 1892 års turer. Denna stod inte under samma något besynnerliga rubrik som året före och båten betecknades nu som "Lokomotivångare". Första turen på vardagarna började i Borås klockan 3.30 em. och gick till Almenäs och Långesten. Efter ett par turer på Öresjö mellan Långesten och Almenäs gjorde två rundturer på sjön, den ena från Almenäs och den andra från Långesten, och klockan 7.15 em. gick färden därifrån via Almenäs åter till staden. På söndagarna gick man dessutom en tur från Borås klockan 9.30 fm. till Almenäs och Långesten och åter därifrån klockan 12.15 em. Priset var efter nutida mått fortfarande lågt: 25 öre per tur Borås–Långesten och för resande endast mellan Älgården och Almenäs samt mellan Almenäs och Långesten 10 öre. Om vädret blev alltför ogynnsamt inställdes vardagsturerna och detta tillkännagavs minst två timmar före den annonserade avgångstiden i Björk och Österbergs butiksfönster (sedermera Wolds Bokhandel) i hörnet av Österlånggatan och Hötorget.

Om man i dag försöker följa Svanens väg kan man ganska väl tänka sig den lilla vita båten kila fram på den slingrande ån med dess på många ställen än i dag trädbevuxna stränder; från bryggan mitt emot Viskastrands Väveri norrut och åt väster förbi Kilsund och Armbåga, så en sväng åt söder och därefter genast åter mot norr till Älgårdskvarn, dit man kom efter 20 minuter, och så över "skepps-järnvägen" förbi Älgårdsfallet. Så går färden vidare mot norr förbi Erikslund, Saltmad, Sjöbo och till bryggan vid Almenäs. Därifrån sticker Svanen ut på sjön, viker av åt höger och lägger så småningom till vid bryggan längst in i viken mitt för Långestens uppskattade utvårdshus. I vackert sommarväder kunde detta helt visst vara en behaglig resa.

OFFENTLIGA NÖJEN.

Stålångslupen "Svanen"

avgår tills vidare dagligen kl. half 3 e. m.
till Öresjö och återvänder till staden om-
kring kl. 6 e. m. Söndagar göres ålven en-
tur kl. half 10 f. m. — 1 e. m. Almenås an-
löpas. Pris: tur och retur 50 öre.

Båten uthyres ålven eller öfverenskom-
mas med lektor Magnell.

**Ångslupen går på land
förbi Ålgårdsfallet**

6. Annoni i Borås Tidning 24 sept. 1891.

En på flera håll synlig uppgift att Svanen även skulle ha gjort turer till Skogsryds restaurang är inte med verkligheten överensstämmande. Skogsryd öppnades nämligen inte som restaurang förrän den 1 maj 1894 och då hade Svanen för länge sedan slutat sina turer på Öresjö. Det var en annan liten ångbåt, med namnet Örn, en efterträdare till Svanen men ingen amfibie, som vid sekelskiftet på sina turer från Ålgården lade till vid Skogsryds restaurangbrygga, där man ännu kan se den på ett gammalt vykort.

Många föreningar och sällskap hyrde Svanen för utflykter. Om en av dessa må här lämnas en skildring.

Teknologföreningen hade 1892 sitt sjätte femårsmöte och omkring 70 stycken av medlemmarna samlades den 31 maj klockan halv elva på förmiddagen vid Svanens tilläggsplats "för att med denne ryktbare 'amfibie' företaga en flod-, land- och sjöresa till Långesten" där man skulle äta frukostmiddag.

Färden torde ha emotsetts med stora förväntningar av de många teknikerna. Vid Ålgården, där det mest intressanta väntade, hakade det emellertid upp sig och passagerarna fick stiga av. Men Svanen kom snart upp på rälsen och ned i ån ovanför fallet och så fick man

åter gå ombord. En tidning anmärkte att avstigandet säkerligen för de flesta passagerarna var "en ej alldeles oförutsedd missräkning", men i övrigt gick färden lyckligt, och man nådde resans mål utan några vidare äventyr.

Tidningen ger en målande beskrivning av hur man hade det under förmiddagsuppehållet. "På Långesten intogs en god frukostmiddag, varefter några timmar tillbragtes på verandorna och i det gröna under den allra gemytligaste stämning. Den pittoreska sjön låg övergjuten av ett strålande solsken, skogen och kullarna prunkade i den friskaste skrud och resenärerna njöto i fulla drag av den skönaste sommardag i den härligaste natur. Först vid 5-tiden företogs återfärden, som försiggick utan alla missöden så att nu äntligen hade Svanens konstruktör, hr lektor Magnell, den tillfredsställelsen att kunna bjuda de församlade hrr teknici på en kombinerad sjö-, flod- och landresa 'inom- och utomhus' med den märkvärdiga ångaren."

Svanen fick en gång också vara med på vintern och det var vid det dåförtiden årligen återkommande karnevalståg som eleverna vid Tekniska skolan ordnade. Det roligaste numret i tåget den 3 februari 1892 var nämligen, enligt tidningen, en kopia av denna redan då berömda båt. Den var placerad på en släde och utsände väldiga rök-moln ur skorstenen. På hästarnas täcken var målat "Ångbåten Svanens vinterturer Borås-Kronäng"; Kronäng var på den tiden ett kärt utflyktsmål för boråsare i släde. Ombord fanns också kapten och en maskinist som svängde propellern runt. Bland passagerarna sågs en väl eftergjord kopia av "båtens bekante konstruktör", teknologernas omtyckte lärare, lektor Magnell.

Som av det föregående torde framgå krånglade det ej sällan ganska allvarligt när Svanen skulle upp på sin bana. Besvärigheterna förefaller främst ha uppträtt när båten kom från Borås, d. v. s. då den låg nedanför fallet; då båten var på väg i andra riktningen löpte den, såvitt man nu kan se, ganska lätt upp. Anledningen till denna skillnad kan ha varit att lutningen varit större på den nedre delen av banan än på den övre. En orsak kan också ha varit att finna i banans krök-

ning eller olika goda "färjelägen". En väsentlig anledning torde dessutom ha varit att vattnet nedanför fallet är mycket strömt, men ovanför i det närmaste lugnt.

Även andra svårigheter uppträdde. Några illustreras av det följande. Svanens kapten kunde vid uppfärden ibland höras kommentera "Alle man förut", vilket torde ha skett för att söka öka friktionen på draghjulen. I utförsbacken däremot var det viktigt för bromsningen att akterhjulen inte slirade och därför hände det att kaptenen då kommenderade "Alle man akterut". Passagerarna fick tydlig motion när de åkte på "skeppsjärnvägen".

Tilltron till det unga ångslupsbolagets ekonomi var uppenbarligen redan tidigt ej särskilt stor. Ett tecken på detta var att vid en värdepappersauktion, som hölls i maj 1892, två aktier i bolaget klubbades till det ringa priset av 5 respektive 8 kronor.

Men värre skulle det bli. Ångvagnen hade kommit till stan! Det var en liten järnvägsvagn för ett 40-tal passagerare, som Borås–Herrljunga järnväg för 10 700 kronor inköpt för att sätta i trafik mellan Borås och Skogsryd. Den hade, liksom Svanen, egen ångpanna och egen ångmaskin och behövde sålunda inget lok. Den kom till Borås den 9 maj 1892 och började sin ordinarie trafik den 3 juni. Därmed hade "kapploppningen" om passagerarna och deras 25-öringar börjat mellan ångbåt och järnväg. På provturen några veckor tidigare konstaterades att vagnen gick lika fort som tågen; 9 minuter tog det sålunda till Långesten, 12 minuter till Jutagärde, som låg mellan Skogsryds restaurang och Skogsryds station, och 20 minuter till Sparsör. Det var andra restider än dem Svanen kunde erbjuda! Turerna var täta; mellan Borås och Skogsryd, med uppehåll även vid Sjöbo och Långesten, gjordes om vardagarna tre och om söndagarna sju. Biljettpriset var detsamma som på Svanen, 25 öre för enkel resa.

Ångvagnen blev genast mycket populär och en god affär. Från starten till den 28 juli, d. v. s. på mindre än två månader, hade sålts i runt tal 4 300 biljetter.

Ångslupsbolaget kämpade vidare och försökte sig bland annat på

något slags samtrafik med järnvägen. Den 11 juni ändrade man sålunda Svanens turer så att de kom att passa in i ångvagnens tidtabell, en åtgärd som man hoppades att allmänheten skulle uppskatta. ”Skeppsjärnvägen” förefaller dock vid det laget ha berett båtens ägare allt för stora svårigheter, eftersom Svanen snart därefter tillsvidare endast skulle trafikera platser vid sjön och inte gå in till staden. Den 16 juli anmälde en annons att Svanens turer inställdes tillsvidare till följd av reparation. Därmed var det också i stort sett slut på boråsarnas möjligheter att fara med den berömda båten.

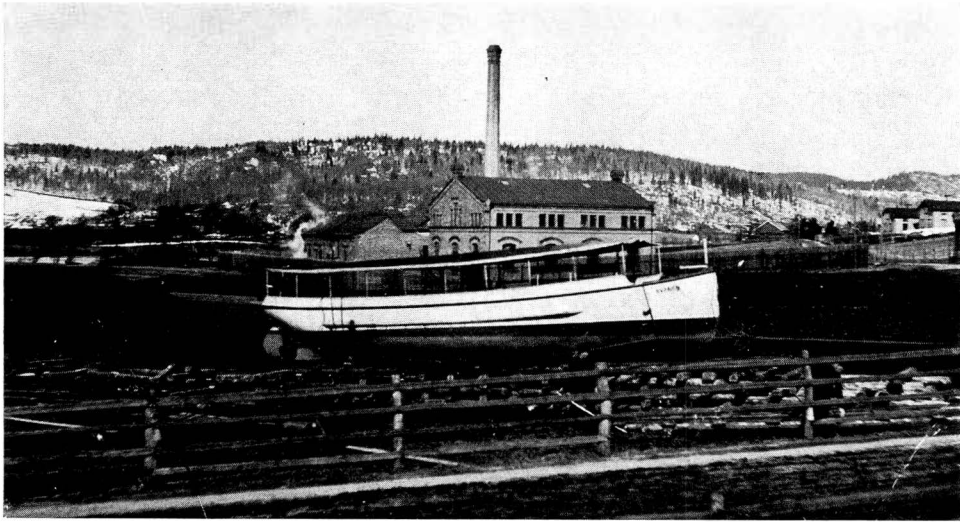
I slutet av juli meddelade Länstidningen att ”den vida beryktade tingesten, som gick både i vatten och på land, har inställt sina turer”. Tidningen fortsatte: ”Han lär ha börjat bliva krånglig att hålla i tjänstbart skick och gick ofta sönder. Därtill kom att han fick en oöverbinnerlig konkurrens i ångvagnen mellan staden och Öresjö, så att det icke bar sig”.

Så var det helt visst. Borås Tidning kunde också ett par månader senare meddela, att när ångvagnen den sista september slutade sina turer för den första sommaren, hade biljetter sålts för omkring 2 300 kronor.

För ångslupsbolaget var det annorlunda. Den 14 september hölls bolagsstämma och där fick aktieägarna veta att båten under det år den varit i Borås åsamkat bolaget en förlust av 5 500 kronor och det upplystes att anledningen till trafikens inställande helt enkelt varit den att medel saknats för att uppehålla densamma. Sedan ett förslag om att täcka bolagets skuld genom utskrivning av omkring 45 kronor per aktie förkastats, beslöt stämman att söka avyttra såväl båten som bolagets övriga egendom. Ny stämma skulle hållas för att besluta om bolagets upplösning eller rekonstruktion.

Vid extra bolagsstämma, som hölls på rådhuset den 17 oktober, beslöts att Svanen och bolagets övriga egendom skulle säljas på auktion. Detta bekräftades vid ny stämma den 22 november, som också beslöt att upplösa bolaget.

Året därpå, den 7 mars 1893, kunde boråsarna läsa en annons om

7. Svanen under transport från ån till järnvägsvagn på Övre stationen.

att offentlig auktion skulle hållas vid Ålgården den 21 mars för försäljning av "en ångslup av stålplåt" samt av "ett båthus av bräder, en större brygga av timmer och plank och ett järnvägsspår av 200 meters längd". Det förefaller naturligt att inga hugade spekulanter framträdde. Det var också ångslupsbolagets styrelse som köpte egendomen; priset var 5 500 kronor. Vid bolagsstämma två år tidigare hade lektor Magnell meddelat, att den då beställda ångbåten, som hade kostnadsberäknats till 8 000 kronor, kostat 11 500.

Sedan Svanen upphört med sina resor och låg där sysslös i sitt skjul vid Ålgården grubblade ägarna på hur de skulle kunna få tillbaka de utlagda pengarna. Förmodligen sände man ut trevare åt många håll, bl. a. till Danmark. I slutet av november 1893 kom justitierådet Garde från Köpenhamn och en ingenjör Schested till Borås för att prova Svanen, som då måste "ut och visa vad han dugde till". Båten bestod provet, men någon affär blev det inte ännu. "Det torde dock vara säkert", skrev Borås Tidning, "att styrelsen, därest den finner solid köpare, ej allt för mycket håller på båten – ångvagnen".

Det dröjde med affären i nära ett och ett halvt år, men den 29 mars 1895 kunde tidningarna meddela, att ”denna dag klyver Svanen för sista gången Viskaåns böljor vid en provtur med båtens köpare”. Båten såldes då till ett danskt konsortium med den ovannämnde Garde och ingenjör F. A. Verschow i spetsen. Verschow, som varit med om de sista proven i Borås, hade därvid, enligt Borås Tidning, lovat, att båten skulle få bibehålla namnet Svanen ”samt bära det svenska standaret till erinran om dess fädernesland”. Svanen stod det också mycket riktigt målat på bogarna och i aktern ända till dess båten en vårväll många år senare mötte sitt öde.

Sedan försäljningen var avklarad skulle båten på järnvägsvagn transporteras från Borås till Danmark. Transporten från ån till järnvägsvagnen var helt visst lika besvärlig som den i motsatt riktning varit tre och ett halvt år tidigare. Ett samtida fotografi (fig. 7) ger oss en uppfattning om hur det gick till.

Det fanns nog boråsare som drog en lättnadens suck när den mycket omskrivna och omtalade ”stålångslupen”, som den emellanåt kallades i annonserna, för alltid lämnade staden, men många sörjde säkerligen över att den försvann. En versifierad avskedshälsning av signaturen Wigfast infördes i något av Boråsbladen och löd som följer:

Farväl du tjusande Öresjö
Med dina stränder och lilla ö
Med sorg och saknad jag lämnar er
Och aldrig återser jag er mer.

Farväl du härliga Långesten
Å Lakhall-bergen och Skogsryd se'n
Och Fiskartorpet och Almenäs
Med din plantering och gröna gräs.

Farväl du präktiga Viska å
Jag länge summit så ljuvligt på

I alestubbar som kändt mig väl
Jag själf er känner, ja allt farväl.

Farväl du brusande Ålgårds fall
Farväl du kvarn ock i båtar all
I metargubbar med ref och stång
Som mig ”välsignat” så mången gång.

Farväl du styrman och maskinist
För allt ert söl ni min tilltro mist
Om ni mig skött med förstånd och mod
Jag gifvit er en valuta god.

Farväl du lifliga Borås stad
Nu vill jag knalla och afsked ta
Utaf er alla som kändt mig väl
Till Danmark reser jag nu farväl.

Resan gick via Varberg och Hälsingborg med färjan till Danmark och det ett stycke norr om Köpenhamn belägna Fiskebæk, där en ny ”skeppsjärnväg” iordningstälts för Svanen, som nu skulle drivas av A/S Baadfarten Lyngby–Farum.

Köparna hade först tänkt sig att Svanen skulle sättas in i trafik på ett par sjöar vid Silkeborg på Jylland, men så blev det inte.

I mitten av juli gjorde ”amfibiebåten”, som var ”den eneste dampbaad i verden, som med egen kraft bevæger sig såvæl paa land som paa vand”, sina första turer på sin nya trad och danska tidningar berättade att den bestod provet på ett utmärkt sätt.

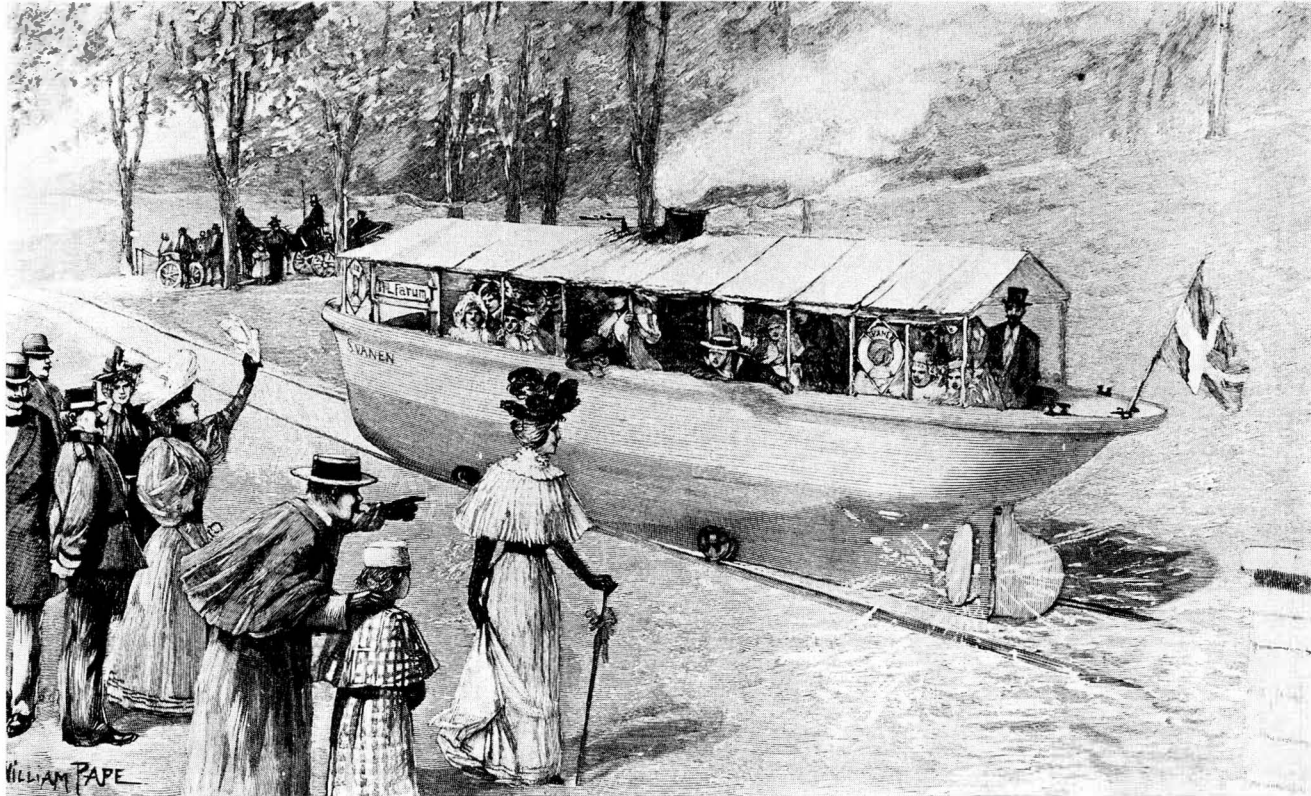
Båten utgick nu på sina resor från Frederiksdal vid Furesö över denna sjö till Fiskebæk där den på skenor och för egen maskin gick över det omkring 315 meter breda näset till Farumsö. På denna fortsatte den till en brygga vid Farumgård och därifrån åter samma väg

till utgångspunkten. Förutsättningarna för färden på land var här i flera avseenden gynnsammare än i Sverige. Visserligen var spåret mer än en halv gång till så långt som det vid Ålgården, men det var rakt och lutningen var mindre, en på femti. Vidare stördes inte passningen till skenorna av strömmande vatten som vid Ålgårdsfallet och dessutom förefaller anordningarna för inriktningen ha varit bättre än vid Ålgården.

Enligt Nya Skånska Posten blev båten nu en stor framgång och i hög grad populär. Tidningen omtalar också att hela danska kungafamiljen en dag i slutet av juli 1895, ej långt efter det trafiken börjat, gjorde en tur med Svanen och därvid hade i sällskap bl. a. Kejsarinnan av Ryssland, Prinsen av Wales och Konungen av Grekland. Alla var mycket intresserade. Prinsen av Wales bad om en teckning av båten och Kejsarinnan sade sig vilja undersöka om inte en sådan båt kunde lämpa sig för trafik på de kejsarliga egendomarna. De höga resenärerna trodde att det var en amerikansk uppfinning de fått pröva, men när ciceronen, den tidigare omnämnde ingenjör Verschow, upplyste dem om rätta förhållandet, syntes alla vara glada åt att svenskarna den gången förekommit amerikanerna. Tidningen meddelade samtidigt att lektor Magnell var sysselsatt med att, på grund av vunna erfarenheter, utarbeta en ny konstruktion för ”landgående ångare”. Något praktiskt resultat av detta arbete fick man dock aldrig se.

I början av 1900-talet togs Svanens hjul bort, då det inte längre ansågs lönsamt att låta båten gå över land till Farumsö. Turerna gick därefter på Lyngbysö, Bagsværdsö, Furesö och Vejlesö, vilka stod i förbindelse med varandra genom smala sund.

När kriget bröt ut 1939 gick båten alltjämt på dessa sjöar, men den tyska ockupationen av Danmark medförde ändrade förhållanden även för Svanen. Bland annat kom bristen på olja att öka efterfrågan och höja priset på ångfartyg. Svanen såldes därför 1940 till Nils Rasmussen & Schiødt i Köpenhamn. Dit transporterades den på bildragen trailer och fick sedan tjänstgöra vid diverse arbeten vid Kal-

8. Hur tecknaren såg Svanen under båtens tid i Danmark.
Bilden, som på sin tid varit införd i den illustrerade engelska veckotidningen The Graphic,
visar Svanen på väg över näset mellan Farumsö och Furesö.

veboderne, huvudsakligen som bogserbåt. Här skulle också Svanen möta sitt slut.

På kvällen den 20 maj 1942 uppstod en explosion, troligen av en mina, vid Kalveboderne, och Svanen jämte den med byggnadsmaterial lastade pråm som den hade på släp sprängdes sönder och försvann tillsammans med två man i djupet. Sålunda slutade den, man kan väl säga världsberömda båten sin bana, efter något mer än 50 års tjänst.

NÅGRA HÄLLKISTPROBLEM I SJUHÄRADSBYGDEN

EN HÄLLKISTA I HORRED

AV

CARL CULLBERG

År 1962 undersöktes och borttogs en skadad hällkista i Horred. (Horreds sn nr 13, Västergötland, enligt riksantikvarieämbetets inventering. Se ekonomiska kartan i skala 1:10 000 6B 2j). Hällkistan var förut belägen på Horred Andersgården 4³. Denna del av Andersgården är nu delad i tomter och bebyggd med villor av kommunen och enskilda. Hällkistan låg på krönet av en åssträckning som går parallellt med Viskadalen och mellan denna och det norrut belägna sjöstråket Stora-Lilla Horredssjön. Horreds kyrka och kyrkby ligger endast några hundra meter västerut. På den lättdränerade åsen och inte nere i Viskadalens översvämningssområde har den tidigaste bebyggelsen legat. Detta visar också de övriga fornminnenas belägenhet.

Enligt uppgift från Andersgårdens förre ägare herr Ivar Svensson, Solhill, har hällkistan tidigare varit täckt av ett stort röse av odlingssten. Rösets storlek föranledde den vägsamfällighet på Horred-Kungbackavägen, som Andersgården tillhörde, att 1915 här sätta upp en stenkross. Söder om hällkistan kunde vid utgrävningen fortfarande ses en del skärvsten. Sedan stenkrossen arbetat en tid upptäckte enligt hr Svensson "en folkskollärare" att det var en hällkista

som man höll på att förvandla till makadam! Arbetet avstannade och hällkistan har sedan dess registrerats såsom fornminne. Då undersökningen började 1962 var kistan kraftigt skadad. Det enda som syntes ovan jord var en stor häll i östra långsidan och en liggande häll i nordväst. Omedelbart norr om kistan fanns en grop efter modern grustäkt. Nordväst om kistan låg ett stort röse av ca 1 m³ stora uppbrutna stenar efter områdets bebyggande med villor. I väster sträckte sig en gärdesgård på endast 7 meters avstånd, och söder om hällkistan fanns den ovan omtalade skärvstenen. I hällkistområdet stod också några björkar.

Vid utgrävningen visade det sig att under grästorven omkring hällarna fanns ett matjordslager genomsatt av knytnävs- till huvudstora stenar. I detta lager låg de mindre, spridda hällflisorna och fynden av krukskärvor och flintredskap. Alven under matjorden utgjordes av det gulbruna morängrus som åsen är uppbyggd av. Alvens yta var något ojämn men sluttade från nordväst ned mot sydöst.

Av kisthällarna återstod endast ett par stycken. Den största och bäst bevarade var den enda om vilken det kan sägas att den stod i ursprungligt läge. Den var ca 2 m lång, 0,5 m bred och 10 cm tjock. Den var av gnejs liksom de andra hällarna. Den stod nedgrävd i gruset, i vilket det vid hällens ena sida syntes en mörkfärgning som kanske kan vara spår efter nedgrävningen av hällen.

Den andra större hällen återfanns liggande i matjorden nordväst om den stora stående hällen. Den kan ha varit både sidohäll och gavelhäll, men om detta kan nu inget bestämt sägas, eftersom den inte tycks ligga i ursprungligt läge. På samma sätt förhåller det sig med sex stycken små hällflisor, av vilka några återfanns i stående, andra i liggande ställning.

Av hällarnas belägenhet kan inte utläsas någon bestämd konstruktion av hällkistan. Några andra spår i moränen efter uppdragna hällar kunde inte ses. Det som visar att det är frågan om en hällkista från den yngre stenåldern är dels den gamla berättelsen om en hällkista, dels de fynd som gjordes på platsen.

Resterna av hällkistan under utgrävning. Markytan nedtagen till alvgränsen. Den största hällen nedgrävd i gruset. Övriga lösa i matjorden. Foto förf.

Dessa fynd bestod av ornerade och oornrade krukskärvor, en spånskrapa av flinta och flintskärvor.

Krukskärvorna synes vara från ett kärl av ett mycket grovt brunt gods, dåligt bränt och magrat med små korn, förmodligen kvarts. Kantskärvorna visar en grov, avplanad och utåtvikt kant. Därunder synes kärleväggen under en kort hals svänga ut till en svagt rundad

buk. Någon bottenskräva hittades inte. De övriga oornerade skärorna visar en svagt svängd utsida.

Orneringen består av falsk tvärsnodd eller s. k. enkel taggtrådsornering. Den har dels suttit på kärlsidan, där en skärva är ornerad med en linje, varöver vinkelrätt 6 st korta streck tryckts in efter det att linjen dragits. Vinkelrätt över linjen går också två st tunna linjer med ett inbördes avstånd av ca 1,5 cm.

Den ena kantskrävan är ornerad uppe på den avplanade kanten med en linje som går snett över kanten och varöver tryckts in 4 st korta streck. Den andra kantskrävan har dels ett liknande ornament, dels under kanten på den korta halsen en linje som går parallellt med kanten och i vilken intryckts 4 st korta streck. Detta sista ornament på urnans hals är inte så kraftigt intryckt som de andra.

Denna typ av lerkärl med utåtvikt kant, kort hals och svagt svängd kärprofil är typisk för senneolitisk tid — den sista delen av stenåldern omedelbart före bronsåldern, tiden mellan 1800 och 1500 f.Kr. De hela kärl av denna typ som man funnit har dessutom en kort fot.

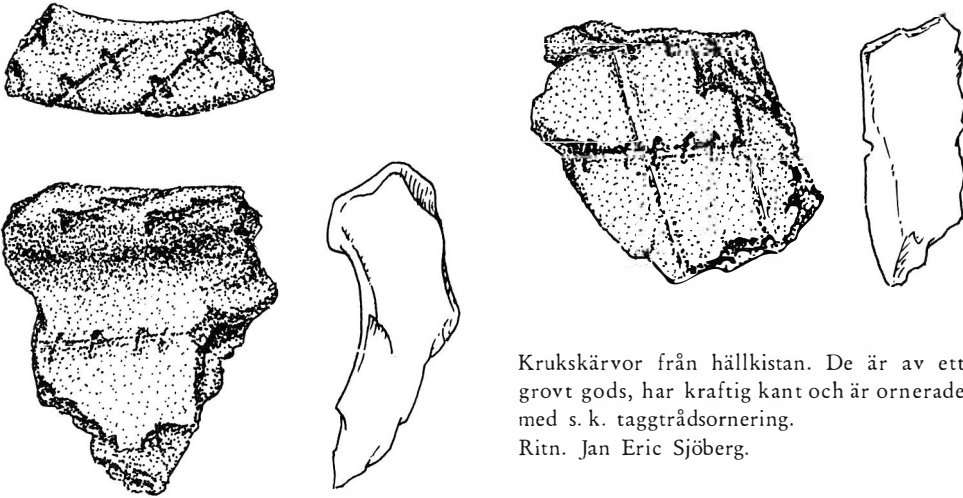
Spånskrapan är gjord av ett kort brett spån, 3,9x2,9 cm. De konvexa långsidorna är retuscherade. Den slagbulan motstående kortsidan är också retuscherad.

En av flintskärorna är slipad på två sidor, vilka står mot varandra i en trubbig vinkel. Denna skärva kommer med all sannolikhet från en slipad flintyx.

Under senneolitisk tid – eller hällkisttid som den ibland också kallas – har klimatet i förhållande till föregående och efterföljande tider varit något fuktigare. Den högre nederbörden har kanske nu tillsammans med en kraftigare betesgång inneburit att ljunghedarna börjat ersätta ekblandskogen i allt större områden.

Viskadalen har förmodligen ända upp mot Veddige haft karaktär av havsvik.

De olika stenåldersstammar som man kunnat konstatera i Västsverige och Småland under den föregående mellaneneolitiska tiden tycks

Krukskärvor från hällkistan. De är av ett grovt gods, har kraftig kant och är ornerade med s. k. taggrådsornering.

Ritn. Jan Eric Sjöberg.

nu smälta samman till större kulturell enhet. I varje fall blir de fynd som man hittat från denna tid enhetligare till utseendet. Det är frågan om dolkar, skrapor och skäror av flinta, yxor och dolkar av brons samt olika smycken och lerkärl av tämligen likartade former.

Också gravformen är enhetligare. Hällkistan är dominerande även om gravar utan synligt kännemärke ovan jord också kan påträffas. De flesta hällkistorna är endast manslånga, men en större typ med hål i den ena gavelhällen förekommer även. En sådan finns t. ex. i Lindome i Nordhalland.

Det är således under denna tid för nära 4000 år sedan som en grupp lantbrukare sökt sig till Horredstrakten och där anlagt sin stora ättegrav. Hur de levde, om de var herdar eller jordbrukare, nomader eller bofasta, till de frågorna sökes svaren på de följande sidorna.

PROBLEM KRING HÄLLKISTORNA OCH BYGDENS UTBREDNING

AV

STINA ANDERSSON

Inom Sjuhäradsbygden är relativt få fynd kända från de första årtusendena efter isens avsmältning. När man kommer fram till tiden strax efter år 2000 f.Kr., till den s. k. senneolitiska perioden (ca 1800–1500 f.Kr), ökar fynden ganska kraftigt inom området. Man finner från denna tid dels gravar, s. k. hällkistor, dels enstaka i marken funna föremål av flinta och andra bergarter.

När man studerar spridningsbilden under en förhistorisk period bör man ta hänsyn dels till de synliga fasta fornlämningarna, dels till föremål funna i jorden. De sistnämnda har inte tagits upp här. Detta material är alltför ofullständigt känt. En del föremål finns på museer, men många ligger ute i gårdarna, och en inventering av dessa vore nödvändig för att ge en riktig bild av fyndens fördelning inom området.

När det gäller de synliga fasta fornlämningarna finns ett bättre material att utgå ifrån. Sedan flera år tillbaka bedrivs en fornminnesinventering i hela landet i Riksantikvarieämbetets regi. I södra delen av Älvsborgs län ägde denna rum under åren 1959 till 1961 under ledning av antikvarierna Bernt Einerstam, Gunnar Ekelund, Harry Thålin och Gerhard Winberg. Vid denna inventering, som omfattar fasta fornlämningar, har alla kända hällkistor tagits upp. På detta material bygger spridningskartan (fig. 1), samt den följande beskrivningen av hällkistornas utseende.

Alla mer än manslånga stenkistor har här betraktats som senneolitiska hällkistor. Dessutom har rester av kistor, som troligen ursprungligen varit mer än manslånga, medtagits. I inventeringsmaterialet finns även uppgifter om några nu borttagna kistor. Dessa har

tagits med om det klart framgår att de varit mer än manslånga eller givit säkra senneolitiska fynd, såsom t. ex. hällkistan i Horreds socken (nr 3, Horreds socken, se kartan, fig. 1), som beskrivs i Carl Cullbergs uppsats ovan. Det här redovisade materialet kan således vara något ofullständigt. En del av de i inventeringsmaterialet som osäkra upptagna gravarna skulle kanske vid en undersökning visa sig vara starkt skadade senneolitiska hällkistor. Å andra sidan kan några av de här som senneolitiska gravar upptagna kistorna vara från andra perioder av forntiden.

Inom Sjuhäradsbygden är 78 st hällkistor kända. De fördelar sig på de olika häraderna enligt följande (se kartan, fig. 1):

Marks härad	13 st
Kinds härad	18 st
Redvägs härad	12 st
Ås härad	16 st
Vedens härad	5 st
Gäsene härad	14 st
Bollebygds härad	0 st
Summa:	78 st

Det är nu ofta svårt att få en klar bild av hällkistornas ursprungliga utseende. Ibland är de hoprasade, ibland återstår bara några hållar i kanten av en avlång grop (fig. 2). Längd och bredd kan därför ofta vara svåra att fastställa. Inom Sjuhäradsbygden finns kistor, som är upp till ca 10 m långa (nr 73, Skogsbokistan, N. Säms sn, fig. 3). Bredden varierar mellan 0,5 m och 2,5 m men håller sig i regel mellan 1 och 2 m.

De flesta kistorna är orienterade mellan NV-SÖ och NÖ-SV, några få i Ö-V (nr 1, Fotskäls sn, nr 33, Dalums sn, nr 37, Humla sn, nr 59, Äspereds sn samt nr 78, Öra sn).

I regel är kistorna alltför skadade för att man skall kunna se några konstruktionsdetaljer. Endast ett tiotal kistor – därav några under-

1. Sjuhäradsbygdens hällkistor. (Fornlämningens nummer i Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering återfinnes inom parentes efter sockennamnet).

Marks härad:

1. Fotskäl (25)
2. Hajom (2)
3. Horred (13)
4. Kinna (52)
5. Surteby-Kattunga (36)
6. Surteby-Kattunga (40)
7. Torestorp (4)
8. Torestorp (29)
9. Örby (6)
10. Örby (57:1)
11. Örby (57:2)
12. Örby (60)
13. Öxabäck (16)

Kinds härad:

14. Ambjörnarp (1)
15. Ambjörnarp (9)
16. Dalstorp (82)
17. Dannike (5)
18. Grönahög (24)
19. Ljungsarp (44)
(ej inprickad på kartan)
20. Länghem (19)
21. Länghem (80)
22. Marbäck (18)
23. Redslared (21)
24. Sexdrega (10)
25. S. Säm (48)
26. Tranemo (4)

27. Tvärred (22)
28. Örsås (24)
29. Örsås (43)
30. Ö. Frölunda (29)
31. Ö. Frölunda (31)

Redvägs härad:

32. Blidsberg (22)
33. Dalum (29)
34. Gullered (4)
35. Humla (21)
36. Humla (22)
37. Humla (23)
38. Hössna (109)
39. Kölabý (50)
40. Liared (24)
41. Timmele (14)
42. Timmele (36)
43. Ulricehamns stad (14)

Äs härad:

44. Borås stad (2)
45. Brämhult (4)
46. Fänneslunda (7)
47. Hällstad (52)
48. Kärråkra (2)
49. Murum (3)
50. Murum (6)
51. Rångedala (1)
52. Rångedala (29)

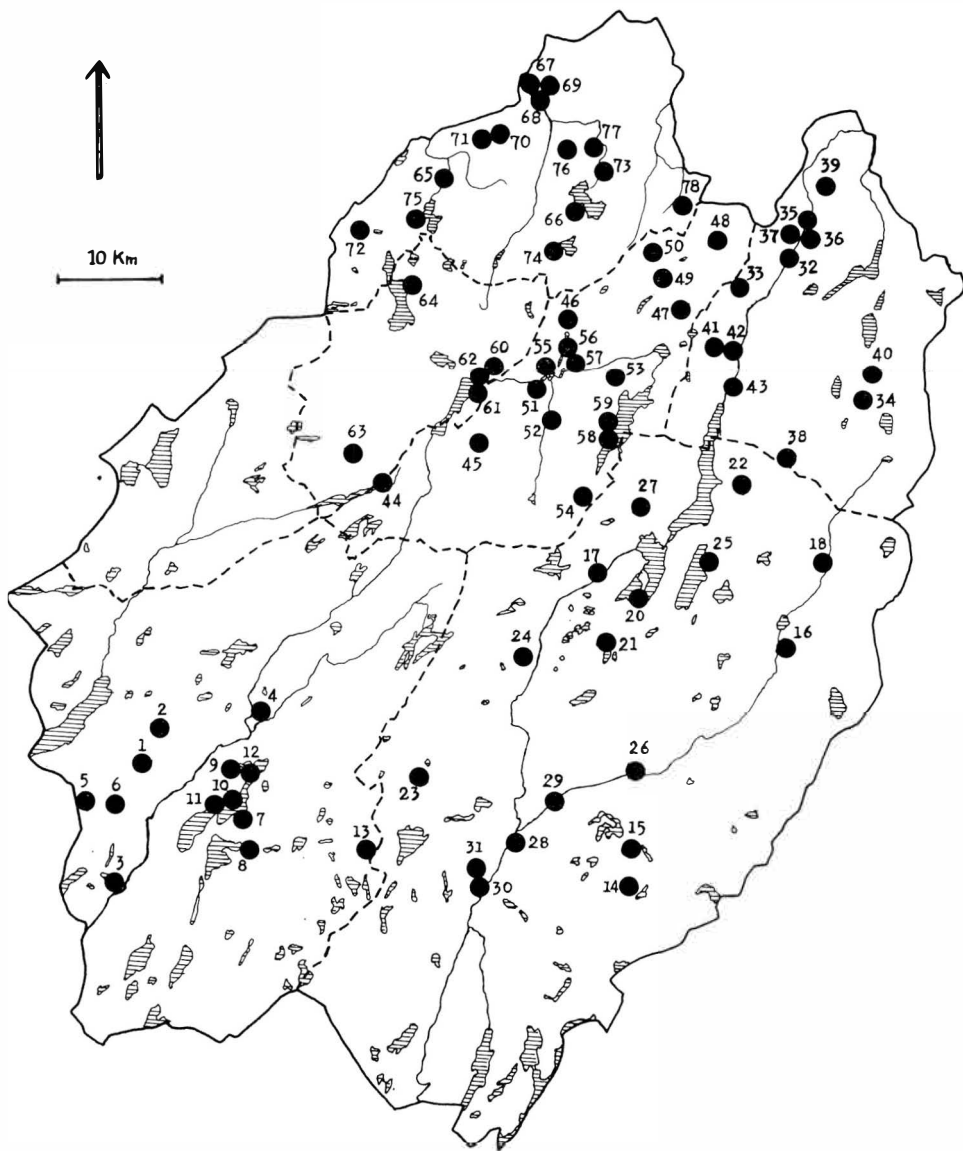
53. S. Ving (8)
54. Toarp (1)
55. Tärby (25)
56. Varnum (5)
57. Varnum (29)
58. Äspered (1)
59. Äspered (3)

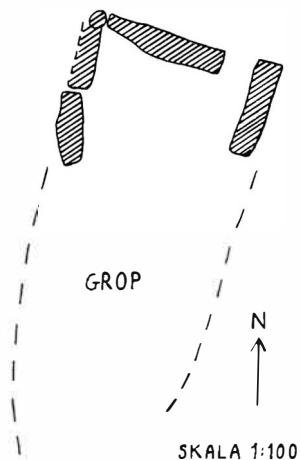
Vedens härad:

60. Fristad (42)
61. Fristad (54)
62. Fristad (56)
63. Sandhult (18)
64. Tämta (5)

Gäsene härad:

65. Asklanda (7)
66. Hov (110)
67. Hudene (89)
68. Hudene (121)
69. Hudene (122)
70. Jällby (14)
71. Jällby (16)
72. Ljur (12)
73. N. Säm (10)
74. Od (15)
75. Ornunga (8)
76. Skölvne (12)
77. Skölvne (28)
78. Öra (3)

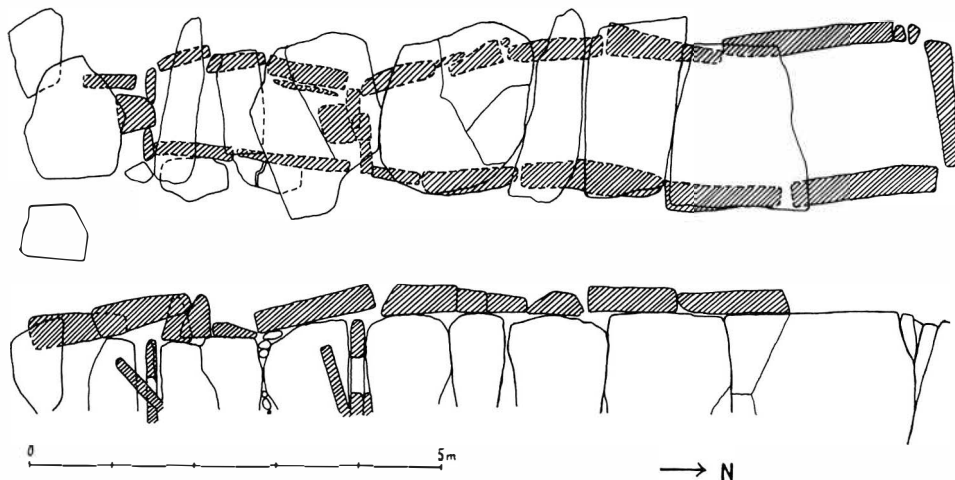
2. Hällkistan i Ods socken,
nr 74. Planritning.
Riksantikvarieämbetets
fornminnesinventering.

sökta – kan säkert sägas vara flerrummiga (nr 4, Kinna köping, nr 16, Dalstorps sn, nr 17, Dannike sn, nr 20, Länghems sn, nr 25, S. Säms sn, nr 34, Gullereds sn, nr 41 och 42, Timmele sn, nr 58, Äspereds sn samt nr 73, N. Säms sn). I fyra fall (nr 20, Länghems sn, nr 25, S. Säms sn, nr 58, Äspereds sn och nr 73, N. Säms sn) har man kunnat konstatera ett s. k. gavelhål, uthugget i en mellanvägg (fig. 3). Vid en eventuell utgrävning skulle säkert flera kistor visa sig vara flerrummiga. Troligen skulle då också flera gavelhål framkomma.

Kistans väggar består vanligen av hällar, någon gång av klumpstenar eller jordfasta block i kombination med hällar (nr 39, Kölaby sn, nr 65, Asklanda sn och nr 66, Hovs sn). Takhällarna är ytterst sällan bevarade. I ett fall (nr 33, Dalums sn) är små fördjupningar, s. k. skålgropar, inknackade på en takhäll.

Vanligen är kistorna omgivna av en hög, ett röse eller en stensättning, ofta med oval, ibland rund form. Dessa har en diameter av in- till 17 m och är upp till 1,75 m höga.

Några få högar har en synlig kantkedja av stenar runt högfoten (nr 51, Rångedala sn, nr 67, Hudene sn samt troligen nr 66, Hovs sn och nr 74, Ods sn). Även dessa högar, rösen och stensättningar är ofta mycket skadade. I en del fall saknas de helt, vilket kan bero på att de bortodlats eller att stenmaterialet använts för stentäkt.

3. Hällkistan i Skogsbo, N. Säms socken, nr 73. Plan- och profilritning.
Efter Sune Lindqvist. ATA.

Hällkistorna ligger i regel inte som de flesta andra fornlämnings-typer på höjdrön utan vanligen i svaga sluttningar, ofta i närheten av vattendrag eller mossmark. De ligger i regel ensamma. Några förekommer dock på gravfält (nr 32, Blidsbergs sn, nr 41, Timmele sn och nr 57, Varnums sn).

De flesta hällkistorna inom Sjuhäradsbygden följer vattendragens dalgångar, vilka ju är de naturligaste framkomstvägarna (se kartan, fig. 1). Det är också här vi finner de flesta andra fornlämningarna inom området.

Vad kan orsaken vara att vi just i senneolitisk tid börjar få relativt många fynd i Sjuhäradsbygden i jämförelse med tidigare perioder, något som f. ö. gäller många andra områden i vårt land. Kanske beror detta på förändringar i näringslivet och därmed framkallat behov av andra eller större bosättningsområden.

Den senneolitiska perioden har i den arkeologiska litteraturen ofta fått beteckningen "jordbrukets definitiva genombrott". Orsaken härtill får man söka i tolkningen av några av de redskapstyper, som bru-

kar föras till denna period. Det gäller främst de s. k. skärorna av flinta samt enkla skafthålsyxor av bergart.

Flintskärorna är ofta glansiga vid eggen. Denna glans har man ansett bero på kiselpartiklar i sädesstrån. Man har därför tolkat skärorna som redskap, avsedda att skära säd med. Danska experiment under senare år har dock visat, att samma glans kan erhållas av löv och kvistar och att vissa typer av skäror dessutom är bättre lämpade för lövtäkt.¹ De enkla skafthålsyxorna har av somliga forskare ansetts speciellt lämpliga för röjning i samband med svedjning.

Det nu anförda är egentligen bara tolkningsförsök. Har vi då överhuvudtaget inga konkreta bevis på jordbruk under denna tid? Sädeskornsavtryck i lerkärl, plog- eller årderspår i jorden och bevarade djurben får väl räknas som relativt säkra indicier på att man i alla fall känt till någon form av åkerbruk och boskapskötsel.

I Sverige kände man 1955 till endast 16 st sädeskornsavtryck från senneolitisk tid, 3 avtryck av korn och 13 av vete, mot 322 st från den föregående delen av stenåldern och 126 st från den efterföljande bronsåldern.² Detta tyder knappast på en uppgång i sädesodlingen just under senneolitisk tid, men förklaringen kan också vara den att man har betydligt färre lerkärl bevarade från denna period än från föregående och efterföljande.

I de s. k. pollendiagrammen, dvs. diagram gjorda över pollenprov, tagna i mossar, har man kunnat konstatera, att örtpollen ökade kraftigt i början av yngre stenålder på bekostnad av trädpollen. Detta har tolkats som tecken på svedjning främst för att vinna betesmark för djuren och även i viss mån för sädesodling. Sädespollen visar sig också fr. o. m. denna tid i diagrammen.³

¹ A. Steensberg, *Ancient Harvesting Implements. A study in Archaeology and Human Geography*, Köpenhamn 1943.

² H. Hjelmqvist, *Die älteste Geschichte der Kulturpflanzen in Schweden (Opera Botanica vol. 1:3)*, Lund 1955.

³ M. Fries, *Pollenanalytiska vittnesbörd om senkvartär vegetationsutveckling, särskilt skogshistoria, i nordvästra Götaland*. Uppsala 1951 och J. Iversen, *Landnam i Danmarks Stenalder*. Köpenhamn 1941.

Spår efter plöjning med årder från yngre stenålder har man kunnat konstatera på vissa håll i Danmark och Norge.

Benfynden vittnar om att svin, får, get och nötkreatur funnits som husdjur i Sverige fr. o. m. yngre stenålder.

Inom Sjuhäradsbygden har man än mindre fakta att bygga sin uppfattning om levnadsförhållandena på. Glansiga skäror förekommer inom området. Dessa kan, som tidigare sagts, antingen ha använts till att skära säd med eller som lövknivar.

Av de år 1955 kända 16 sädeskornsavtrycken från senneolitisk tid i Sverige kommer 11 från Sjuhäradsbygden. 10 avtryck av vete finns i ett lerkärl från Torpet, Marbäckens sn och ett kornavtryck kommer från Finnekumla Nolgård i Rångedala sn. Varken plöjningsspår eller djurben är kända från området. Djurbenens frånvaro kanske kan förklaras med att jorden här så dåligt konserverar organiskt material. Pollenundersökningar har inte gjorts.

Bebyggelsens utbredning skulle kanske kunna hjälpa oss till några slutsatser om levnadsförhållandena. Boplatserna är dock mycket dåligt kända, och någon genomgång av de enstaka funna föremålen utbredning är tyvärr inte gjord. Boplatserna och därnäst lösfynden ger de bästa upplysningarna om var bosättningen verkligen ägt rum.

Hällkistornas vanliga läge i närheten av vattendrag och mossar kan kanske tyda på att man haft boskap och uppsökt dessa platser för färskvattnets och betets skull. Det är dock mycket vanskligt att dra några slutsatser om bebyggelsens utbredning med utgångspunkt från gravar. Dessa behöver ju inte alls ligga i direkt anslutning till bosättningen.

Avslutningsvis måste konstateras att vi vet ytterst lite om levnadsförhållandena inom Sjuhäradsbygden under den senneolitiska tiden. Man får anta att man i likhet med andra områden under denna tid haft en del boskapskötsel och även något åkerbruk. Troligen har man dessutom fortfarande till stor del livnärt sig på jakt och fiske.

Kanske var det först under denna tid som människorna i någon

större utsträckning tog dessa områden i besittning. En del fynd från tidigare perioder har dock påträffats här och kanske fyndfattigheten från de äldsta skedena åtminstone delvis kan förklaras med att de äldre redskapen är så mycket mindre iögonfallande än de senneolitiska, fint bearbetade flintredskapen och att man då inte begravde sina döda i ovan jord synliga anläggningar på samma sätt, som de senneolitiska människorna begravde sina döda i de stora hällkistorna.

R A M N A P A R K E N

H J A L M A R L I N D S D O N A T I O N 1 9 0 7

A V

P H I L I P J O S E F S O N

”En av Serlas ägare, apotekare Hj. Lind, har efterlämnat minnet af en af stadens mest storslagna donatorer. Intresserad af att försköna sin egendom, grep han sig äfven an med att ordna vildmarken vid Ramnasjöns norra sida, den s. k. Hästhagen, till en storslagen park, samt skänkte till sist hela det stora området till Borås stad, som då saknade någon s. k. ”folkpark”. Gåfvan var bland de frikostigaste och vackraste, staden fått mottaga. För sitt alltid varma hjärta och stora välgörenhet gjorde sig apotekare L. med sin maka känd och älskad.”

Så lyder ett eftermäle om boråsapotekaren Hjalmar Lind, herren till den nu rivna villa Särila vid Göteborgsvägen. Donationen kom till stånd 1907 och parken har nu varit i stadens ägo 60 år. Ramnasjön med omnejd låg länge ett gott stycke från staden. Det var sålunda ett tämligen avlägset utflyktsmål för boråsarna. Går vi så långt tillbaka som till 1850-talet kan man givetvis tala om en verkligt lantlig idyll kring den vackra lilla sjön. Där sedermera villa Särila uppfördes fanns då ett litet lantställe, Sandhem, där vår stads dåvarande postmästare, P. A. Dahlgren, tog igen sig mellan de postala mödorna. En annan känd boråsare, prosten Enander med familj, residerade även här sommartid.

Det var en krigshjälte från amerikanska inbördeskriget, överstelöjtnanten Warberg, som byggde Särila, och villan kom att hysa många prominenta gäster, den främste kung Oscar II. Det var såle-

des ett förnämt patricierhem som familjen Lind övertog, och säkert är att lysande fester ägde rum på Särsla också under denna regim. Man kan gott föreställa sig villa Särsla som ett paradiskt tillhåll. Förutom villan med sin utsikt över skog och vatten hade man den vackra trädgården samt tillgång till badsjö. Det var blott några få meter till Ramnasjön med det Lindska badhuset. Vid sjön låg för övrigt flera badhus. Vid det Paulsonska kunde man ofta se dess ägare, färghandlanden och målaremästaren J. Paulson med palett och pensel. Denne herre var högeligen road av "tafelmåleri" och att Ramnasjön med dess fagra stränder inspirerade honom var inte så underligt.

Vid sjön låg även det Wallgrenska badhuset som förresten var kombinerat med ett båthus. Stadens förste tandläkare, Edvard Milton, var likaledes en trägen badgäst vid Ramnasjön, där han också hade ett badhus. Tandläkare Milton hade sitt hem i villa Belvedere, som han själv låtit uppföra. Denna villa fick sedermera namnet Gran-kullen och beboddes då av överste E. Ugglå och hans familj.

Att det fordrades en hel del arbete för att förvandla apotekare Linds hästhage till ett kärt utflyktsmål för boråsarna är givet. Det berättas att en boråsdam föreslog att parken skulle kallas för Lindhagen, detta givetvis som en honnör åt donatorn. Ett vackert och passande namn kan man tycka, men det stannade dock vid förslaget. Det påminde måhända också om den stridsglade borgmästaren Carl Lindhagen i Stockholm och namnet var väl för demokratiskt för boråsarna, menade redaktör Anders Brander en smula syrligt i sin avisa.

Nå, området döptes sålunda till Folkparken, men det tog ganska många år innan denna benämning vann burskap så att säga. Idrotts-parken var i stället det namn man använde inte blott man och man emellan utan även i annonser, föreningsprotokoll och annat. Detta namn kom sig av att idrottsungdomar höll till på platån i omedelbar närhet av den plats där kaffeserveringen ägde rum. Till största del var det fotbollspelare som utövade sin idrott här och man hade även gjort i ordning något som påminde om en fotbollsplan. Det var Borås

Apotekare Hjalmar Lind.

Fotbollslag som 1904 prövade sina talanger på denna arena, som nu näppeligen skulle bli godkänd ens av idrottande ungdomar med mycket små fordringar. Borås Fotbollslag namnförändrades sedan till IF Elfsborg, som till och med spelade en tävlingsmatch på denna platå enligt vad den lokala idrottshistorien förmäler. Det bör även framhållas att man en liten tid spelade tennis i Folkparken och det kunde också hända att terränglöpare sprängde fram i terrängen.

Var sportarenan i Folkparken sålunda skäligen primitiv, så hade det dock sina fördelar att idrotta här. Efter de mer eller mindre svettiga träningstimmarerna var det skönt att svalka av sig i Ramnasjön, och de som hade råd till en liten utsvävning kunde slå sig ner vid en kopp kaffe i Folkparkens servering.

Ungdomlig samling i Folkparken var det även i maj det minnesrika året 1907. Borås liksom givetvis det övriga Sverige firade då 200-årsminnet av Carl von Linnés födelse. Linné-dagen ingick med ett strålande väder, högblå himmel och ett flödande solsken, berättar en lokaltidning, som utförligt behandlar det högtidliga firandet i bland annat Realläroverket, Högre Flickskolan samt stadens folkskolor. När dessa och övriga boråsare gick ut på stan denna dag kunde de för övrigt glädja sig åt de blågula dukarna, som överallt hissats, vetenskapsmannens minne till ära.

Vad eleverna i folkskolorna beträffar, så tågade dessa i samlad trupp till Folkparken ”med musik och trumma i spetsen.” Varje kolonn företrädde av en fana, och varje elev bar en blågul vimpel i handen.

Ja, det var ett festligt tåg, och att målet gällde Folkparken var väl som det skulle vara. Blomsterkungen kunde sannerligen inte ha firats i en mer värdig inramning. De boråsare som var med i Folkparken denna vackra majdag har varken glömt Linné eller Lind, det har den som skriver detta fått flera belägg för.

Om denna lilla minnesfest kan ytterligare sägas, att folkskollärare Wisborg ”på ett för barnen lättfattligt sätt” skildrade Carl von Linnés levnad.

En annan lärare, magister J. F. Benjaminsson, hade gjort en liten sång på melodin ”Jag lyfter mina händer” och denna sjöngs av en sångkör. En vers lät så här:

”Dig, blomsterkonung alla	i skog, på berg, i dalar,
i Sverige hålla kär.	var än en blomma står,
För dig skall sången skalla,	om dig för oss den talar
du ännu bland oss är,	på nytt för varje år.”

Året 1909 var betydelsefullt för Borås Hantverksförening. Man hade då sin första hantverksmässa, och den ägde rum i Folkparken. För kopparslagaremästare S. A. Wassberg, som då var Hantverksföreningens ordförande, samt för sammanslutningen för övrigt blev

År 1907 firade stadens folkskolor Linneminnet i dåvarande folkparken. Bland de medverkande märktes magistrarna Wisborg och Benjaminsson, vilka syns på bilden.

denna tillställning en stor framgång. Behållningen uppgick till 5.000 kronor, en summa som man måste betrakta som imponerande, om man mäter med den tidens måttstock. Beloppet gick till ett verkligt behjärtansvärt ändamål – tuberkulosens bekämpande i Borås.

Till denna hantverksmässa hade stans flitige skald, läroverksadjunkten Edvard Leufvén, gjort en prolog ur vilken några rader här skall återges:

”I dag under fur och blommande hägg,
ha skråna tältat sig vägg om vägg,
vid Ramnasjöns strand de byggt i smått
förgänglig en bild av tider som gått.
Här bakar bagaren doftande bröd,
där hamras och falsas kopparen röd;
det glödande järn smedmästarens tång
och släggor forma med buller och bång;

tunnbindaren bygger med konst sina kar,
och rasslande såg genom plankan far.
Och än finns hundrade ting att se,
som visa att hantverkets män i Borås
ännu på dugande fäder brås.”

Men det var inte blott hantverkets och arbetets ära man ville visa fram. I Folkparken bjöds på denna mässa en rad av de förlustelser som den tidens publik satte ett sådant stort värde på. Kända boråsare agerade med rutin på scen och tilja och på dansbanan tjusade mäsingsmusiken med sina bedövande valstoner.

Herrarna i ”Fadderullan-kvartetten” gjorde inte minst stor lycka. Kvartetten bestod av apotekare Hilmer Hylander, fabrikör Sigurd Lind, järnhandlanden John Nilsson samt ingenjör Arvid Svensson, och vid pianot satt färgmästaren Julius Richter. Dessa herrar slog även på den stora reklamtrumman genom att göra en åktur med Torsten Gentzels automobil, den ock ”Soffloket” kallades. Men det finns som bekant branta backar i Ramnaparken, och det kunde hända att passagerarna måste stiga av och skjuta på.

– Du får allt skaffa dig en häst i reserv, menade Lovi Nilsson, ”Tjocke Love”, måhända mer sarkastiskt än välmenande.

Hantverksföreningen upprepade 1911 sin hantverksmässa i Folkparken.

”Till fest på nytt vi bjudit Eder hit,
ånyo reser sig vår yrkesstad.
En bild i smått av våra händers id,
så som den lever nu och dagligdags
här i Borås och i allt Sveriges land”

kvad Edvard Leufvén bland annat. Även denna tillställning blev i hög grad lyckad, trots att regnet stundom gjorde vad det kunde för att dämpa livsandarna. En stor blomstersmyckad båt fraktade publik över Ramnasjön till festplatsen, ett påhitt som slog med besked. Man

Från Folkparken omkring 1900.

spelade naturligtvis teater och hade allehanda upptåg för sig också vid detta tillfälle. En väldig kuliss, föreställande gamla rådhuset med obelisk, byggdes upp på mässan, och fyra förgrundsfigurer inom stadens hantverk blev förevigade. Det var kopparslagaremästare S. A. Wassberg, smedmästare J. N. Wallin, målaremästare W. E. Hagberg samt apotekare Hilmer Hylander. Vad skulle inte dessa fyra herrar ha kunnat berätta om gamla Borås!

Några ord bör också sägas om ett annat stort evenemang på denna plats. Det var Borås Skytteförening som det svenska olympiåret 1912 inbjöd till en rad festligheter i samband med föreningens 25-årsjubileum. Den första festdagen inleddes med att skyttarna tågade från den smått legendariska nöjesplatsen på söder ut till Folkparken, givetvis företrädda av musik och fanor. Vid friluftsteatern

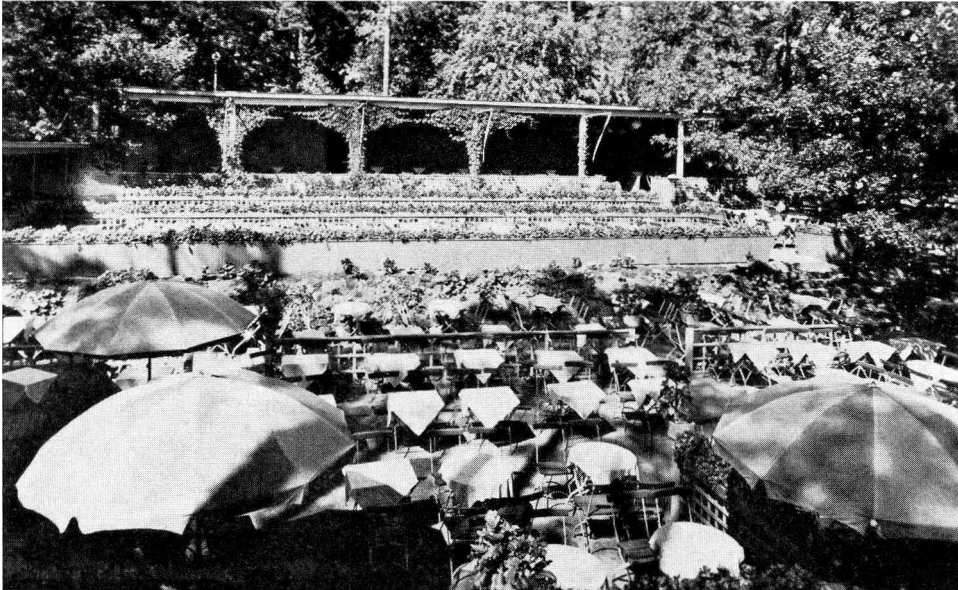
blev det sedan tal av borgmästare J. F. Boberg, sång, musik och mycket mera.

Den underhållning som skytteföreningens beprövade nöjesgarde bjöd på var omfattande och skiftande. Där fanns skjutbana med mauserkarbiner, på friluftscenen gav man operan "Ayapanas dom" och på "dramatiska teatern" kunde publiken beskåda ett lustspel med gästuppträdande av de populära "Lugnets Amatörer." Och så dans förstås – denna gång var det Viskafors musikkår som svarade för dansglädjen. Borås Tidnings utsände var med rätta imponerad och begeistrad:

"Det var människor i tusental, som dessa dagar besökte den lyckade skyttefesten och rörde sig mellan dessa poler, friluftsteatern och dramatiska teatern, starkast dock i händelsernas mitt, utanför serveringsstånden och tombolorna, där särskilt på söndagskvällen framkomstmöjligheterna voro minimala. Men man hade glatt humör och därför blev sämjan god. På lördagen hade tre tusen personer betalt entré, och på söndagen gingo samtliga tryckta biljetter åt, varför man fick tillgripa något tusental av lördagskorten."

Att jubileumsskotten knallade extra friskt på Björkängsbanan dessa dagar får man väl ta för givet. Skjutbanan här samt Folkparken var väl även tvenne poler mellan vilka skyttets vänner rörde sig. Av dessa kan nämnas de nybakade guldmedaljörerna Victor Settergren, Sigurd Lind samt Rich. Uhlin och de lika färska silvermedaljörerna Sven Sandwall, J. N. Wallin och Claes Ljunggren. Dessa sex välkända boråsherrar fick nämligen vid detta tillfälle ur borgmästare Bobergs hand mottaga skytteföreningens nyinstiftade förtjänstmedaljer.

Ja, det är åtskilliga av stans sammanslutningar – inte minst idrottsföreningar – som under årens lopp har "rogat" en stor och tacksam publik i gamla Folkparken och samtidigt stärkt en ack, så mager kassa och därmed fått nödvändiga medel för sin fortsatta verksamhet. Det kan i detta sammanhang framhållas att Hantverksföreningen arrenderade Folkparken under en tid av fem år, från 1910 till

”Sveriges näst största uteservering” kunde Ramnaparken en tid ståta med. Det var när hr Nils Nejdemark arrenderade denna plats under åren 1929 till 1950.

1915. Ekonomiskt sett blev dock resultatet inte på något sätt lysande. Under denna tid bjöd man emellertid sin publik både på bröd och skådespel – man var sålunda i farten såväl vid serveringen som fri-luftsteatern. Paviljongen kom troligtvis till vid sekelskiftet. En vy-kortsfotograf har förevigat den och på paviljongens flaggstång ser man unionsflaggan. Den som först hade hand om serveringen var J. A. Ohlson, som sedermera blev välbeställd godsägare. J. A. Ohlson ägde en längre tid det Molanderska konditoriet.

När fru Fredrika Wahlström sedan övertog paviljongen med dess servering började boråsarna mer och mer söka sig ut till den vackra Folkparken. Den som ville njuta av en kopp kaffe kunde göra detta utan att tulla alltför mycket på kassan. Notan för kaffe och tre bakelser slutade nämligen på 30 öre. Fru Fredrika Wahlström kom senare att helt ägna sig åt en konditorirörelse i staden, och från 1910 till 1915 var det som ovan nämnts Hantverksföreningen som arrenderade området.

Sistnämnda år var det ännu en känd boråsdam, smedmästare J. N. Wallins maka, som svarade för serveringen. Hon arrenderade platsen till 1920, och under denna tid befäste hon ytterligare Folkparkens goda rykte. Vissa dagar konserterade elva man ur regementsmusiken, och vid dessa tillfällen var det alltid ont om utrymmet. Det var musikfanjunkare H. F. Söderqvist som var ledare för denna orkester.

En annan kaféägare, Johan Andersson, svarade ett par år för serveringen, och 1925 var det konditor Erikssons tur att överta rusthålllet. Det gjorde han med den äran och det blev nu varje dag musikunderhållning vid parkserveringen. På vardagarna spelade man från 7 till 11-tiden och på söndagarna bjöds det även på middagskonsert. Det var en välkänd kvartett som underhöll besökarna med god och i högsta grad uppskattad musik. Deltagarna bestod av musikdirektör W. Brandt, musikfanjunkare Oscar Nyman, musikfanjunkare Bertil Bellgard samt ingenjör Ivar Andersson. Det var en musikunderhållning som säkerligen också apotekare Lind och hans gäster på Särila skulle ha applåderat. Konditor Eriksson drev förutom serveringen i Folkparken ett välkänt konditori i staden, där nämnda kvartett även spelade på vintern.

År 1929 – det sista på det decennium som med rätt eller orätt har kallats för det glada tjugotalet – förvandlades Folkparken till en modern uteservering. Det var hr Nils Nejdemark som från detta år arrenderade serveringsplatsen av Borås stad. Den nye ägaren visste vad de unga gästerna föredrog i musik och annan underhållning, samtidigt som han ej försummade att ge de äldre den förströelse som dessa satte värde på. Följden blev att Ramnaparken – denna benämning hade nu blivit den officiella och vedertagna – raskt blev samlingsplatsen för ”hela Borås”.

Ett besök i Ramnaparken blev i själva verket så populärt, att de som hade hand om serveringen den första tiden ställdes inför åtskilliga problem. Man hade till en början inte plats för mer än omkring två hundra gäster, och detta räckte inte långt när området invade-

Från skidtävlingen vid Ramnasjön 1901. Hj. Linds Villa Särila i bakgrunden.

rades av tusentals kaffetörstiga besökare. Det fanns inte något annat att göra än att överlåta kaffebrickorna i gästernas händer, och de fick sedan slå sig ner på någon lämplig plats i omgivningen. Det kom sedan på ägarens lott att plocka servis och brickor i nattens sena timmar, långt efter att de sista gästerna lämnat Ramnaparken.

Men det dröjde inte länge innan serveringsplatsen utvidgades. Man hade slutligen plats för inte mindre än 1.250 gäster, och vid det laget kunde Ramnaparken rent av göra anspråk på att räknas som en av landets största uteserveringar, om inte rent av den allra största. Över land och rike kända orkestrar och artister underhöll dem som slagit sig ner vid de många borden samt alla som uppehöll sig kring området.

Av de artister som gästade Ramnaparken kan nämnas Alice Babs som här fick sitt genombrott och återkom vid flera andra tillfällen. Även Margit Rosengren, Karl Gerhard och Edvard Persson gjorde bejublade framträdanden på estraden. En av sina stora dagar hade Ramnaparken när musikläraren och kördirigenten Sven Lilja introducerade den s. k. allsången för boråsarna. De bland den rekordstora publiken som inte rycktes med av den glade och entusiastiske sångledaren var sannerligen lätt räknade.

Det skall sägas att också lokala förmågor togs i anspråk vid små revyframträdanden och dylikt, och naturligtvis var även våra alltid uppskattade regementsmusiker stundom i elden.

På tal om lokala förmågor bör i detta sammanhang framhållas de goda amatörerna i Borås Folkteater, som under flera midsommarhelger roade sin givna publik. När man spelade "Värmlänningarna" hade man en passande miljö att röra sig i. Ramnaparken bjuder för övrigt fortfarande på trevlig underhållning under midsommarhelgen.

Den Nejdemarkska "epoken" slutade 1950. Som en epok i stadens nöjesliv kan man nämligen gott betrakta denna tid i Ramnaparken. Det är ingen tvekan om att serveringen och allt som hörde till denna hade en uppgift att fylla. Även om man måste förstå de boråsare – särskilt äldre – som ansåg att tillställningarna ibland inte smälte in i den forna Folkparkens miljö.

– Så hade säkerligen donatorn inte tänkt sig att hans folkpark skulle användas, sade en gammal boråsare vid ett tillfälle.

Det dröjde till 1911 innan Folkparken fick kulturhistoriska uppgifter. Det var detta år som Kinnarumma gamla kyrka skänktes till De sju häradernas kulturhistoriska förening, och man fick då tillstånd av staden att uppföra kyrkan jämte några andra byggnader i Folkparken. När den nya anläggningen 1914 invigdes i närvaro av bland andra landshövding Husberg och statsrådet Vennersten kunde sekreteraren förvisso pränta ett viktigt blad i föreningens historia.

Det faller utom ramen för denna lilla skildring att ge en mer fyllig återblick av allt det som skett på museiområdet sedan 1911. Men en vän av gamla Borås dröjer gärna vid årtalet 1932. Detta år fick nämligen Kulturhistoriska föreningen en förnämlig gåva av Borås stad, den Nymanska gården vid Västerbro, vilken uppfördes på 1700-talet. Om Nymanska garveriet, som innehades av Lars Fredrik Nyman till dennes död 1879, finns ingående skildringar bevarade. Lars Fredrik Nyman var en duktig och väl utbildad garvare, vilket inte hindrade att han drogs med ekonomiska bekymmer.

Men det var inte om denne Lars Fredrik Nyman som gamla

Motiv från Folkparken vid Marbostugan 1915.

boråsare gärna talade utan fastmer hans son Janne. Denne var född 1830 och lär inte varit så särdeles förtjust i yrket, trots att han startade tre garverier. Janne Nyman fann större lust i att plantera träd och blommor i boråsarnas trädgårdar och han lär ha varit den som planterade de första träden i gamla Allén. Det är måhända inte känt av så många, att Janne Nyman på sin tid begåvade stan med en sommarförlustelse, där det bland annat bjöds på sådana attraktioner som karusell och dansbana. På "Nymans Hage" kunde man även få en "öfverdådig sexa" för 9 daler, eller 1:50. I det priset ingick ofta underhållning av Janne Nyman, som roade sig och många andra med att gestalta en äkta så kallad mattknalle. Långt senare bodde i Nymanska gården banktjänstemannen, skarpskytten och tensorsångaren L. C. Kindlund, och han kunde berätta åtskilligt om både Janne Nyman och andra färgstarka boråsare. L. C. Kindlunds fru Lotten gjorde sig känd på ett annat område. Hon var "en person som långt före diakoni- och slumverksamhetens begynnelse i hög grad var de obe-medlades stöd och vän och hjälp".

Ja, nog är Nymanska gården bemängd med minnen av skilda slag, alltid.

Minnesomsusad är även den så kallade Ohlsonska fastigheten, som tidigare stått vid Österlånggatan men som nu också införlivats med vårt friluftsmuseums byggnader.

Om livet i den forna färggårdens har en dotter till byggmästare Frans Jonson berättat åtskilligt av intresse. Frans Jonson drog in i fastigheten på 1890-talet, och familjemedlemmarna kunde under sin vistelse här njuta av en kvardröjande idyll, både inomhus och utomhus. På Södra Torget, mitt framför den Flaménska fastigheten, spelade ungdomarna krocket medan gästande bönders hästar släckte sin törst i Viskans friska vatten. Från hemmet kunde det komma en härlig doft av nygräddat bröd. Det fanns en präktig bakugn i köket och det nybakade brödet togs ut från ugnen med hjälp av den långa "gresslan".

Men det hände att ungdomarna ibland stannade upp med sina klubbor. Över torget kom Heda-Lars stegande på ben som måhända inte var fullt stadiga. I sin korg hade han små svarvade träsaker, som han skulle utbjuda till "kommerserrådet" Frans Jonson. Heda-Lars var mån om att svänga sig med fina titlar på de av sina kunder som han uppskattade.

Och nu har som sagt denna boråsgård fått sin plats i Ramnaparken. Det har hänt en hel del på den kulturhistoriska fronten sedan Gunnar Blomgren fick lämna sitt kära museum. Sign. fick genom sin postala syssla sin första kontakt med denne hängivne arbetare i vingården en sommardag i början av 1920-talet. Jag råkade nämna att min farfar i sin egenskap av målare hade varit sysselsatt med målning av några av de fastigheter som uppfördes efter 1827 års brand, och detta räckte till för att Gunnar Blomgren skulle visa mig ett vänligt intresse. Den "husesyn" i Ramnaparken som jag fick göra i hans sällskap skulle jag inte ha velat vara utan. Jag lärde mig mycket om Marbostugan, skvaltkvarnen och stugan från Eriksberg samt naturligtvis den vackra gamla kyrkan.

Ramnasjön. Tidig bild från sydost.

Några ord måste väl även sägas om Ramnasjön, som under många år varit ett omtyckt mål både sommar- och vintertid, inte minst för de sportintresserade. Ett år innan Hjalmar Lind gjorde sin donation bildades Borås Vinteridrottsklubb, vars medlemmar för det mesta höll till på Ramnasjön. Föreningens ordförande år 1900 var för övrigt Thor Odenrantz, som tolv år senare fattade ordförandeklubbans i Kulturhistoriska föreningen. Ramnasjöns isfester med bengaliska eldar, fräsande raketer och mässingsmusik blev något av folkfester både för unga och gamla boråsare. En Ulrich Salchovs eleganta uppvisningar i konståkning applåderades lika hjärtligt som senare Arne Borgs snabba simtag vid Ramnasjöns kallbadhus. Det kan för övrigt nämnas att en ung dam vid namn fröken Ada Charles förrätade prisutdelning vid en av de allra första vinteridrottstävlingar som ägde rum på denna sjö. Som fru Ada Damm kom hon med tiden inte blott att besjunga Ramnasjön, villa Särila och Folkparken, utan även "Det Borås som går".

Liksom Folkparken fick Ramnasjön med tiden en ”grundare”. Det var Fritz Hjalmar Thorén som till många djurvänners glädje grundade fågelkolonin. Man kan lätt föreställa sig denne natur- och djurskyddsväns glada tillfredsställelse när detta verk var färdigt. Fritz Thorén, som var född 1887, gick ur tiden 1950. En minnessten med hans bild är nu rest i närheten av hans sjö och hans fågelkoloni.

Det finns en annan minnesvård som den besökande stannar upp inför. Den bär Hjalmar Linds bild. Denna minnessten tillkom på privat initiativ och skänktes 1943. Då hade 30 år gått efter Hjalmar Linds bortgång. Sedan några år finns också en bronsrelief med Gunnar Blomgrens bild, f. n. placerad på Gästgivaregårdens vägg.

En höstdag 1966 företog den som skriver detta en liten promenad genom Ramnaparken tillsammans med en boråsare i förskingringen. Båda hade vi gemensamma minnen från denna plats och de hågkomsterna daterade sig från 1920- och 1930-talen. De första tonerna från en så kallad resegrammofon hörde vi på den plats där vi nu befann oss. Den silvermåne som grammofonen besjög kunde även strö sitt skimmer över Ramnasjön och de små promenadvägarna i Folkparken och försätta mer än ett ungt par i romantiska funderingar.

Denna höstdag 1966 slutade vi vår lilla rundvandring på den lilla plätt där två stora hörnstenar vittnar om den forna scenen, och vi kunde härifrån blicka upp mot den amfiteater som ännu är sig lik. Men ett annat gammalt minne letade vi förgäves efter. Det var den gamla paviljongen som eld och brand förstörde 1960.

Ja, nog är det mycket som har förändrats sedan skolelever här hyllade Linnéminnet, sedan hantverkare och skyttar spelade teater på denna plats och sedan ungdomar i seklets gryning här ägnade sig åt något som senare blev en mäktig folkrörelse.

Men Ramnaparken med sina skönhetsvärden finns ännu kvar. Det är en sak som boråsarna borde sätta mer värde på.

Ja, de som främst gett Ramnaparken sin betydelsefulla uppgift har för alltid lämnat sin gärning. Men här kan man med skäl säga att deras verk lever.

DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING

Margit Hörstadius

Vi minns Margit med högburet huvud, tapper och med god vilja. Resignerat förstår vi att det tomrum, som Margit, vår äldsta syster, lämnat, ej går att fylla, vi har emellertid så många minnen av Margit, vilka vi är djupt tacksamma för.

Vi var lyckliga att få växa upp i en stor syskonskara i ett hem, som alltid pulserade av aktivitet, där föräldrarnas auktoriet sällan ifrågasattes, där farmor Ida på Karlsberg och mormor Gustava i den Olanderska gården regelbundet besöktes, där fem systrar på samma gång åtnjöt undervisning i flickläroverket. Vi hade den stora förmånen att växa upp i en småstad, som Borås då var, skälvande av liv och framåtanda. Vi växte tillsammans upp i en miljö, som gav trygghet.

Margits intresse för Borås och Sjuhäradsbygden blev allt starkare under årens lopp. Hon skrev brev till oss, som var bosatta på annat håll, där hon talade om sin kärlek till den gamla bebyggelsen, hon överförde sin entusiasm över Fällhults införlivande med museets byggnader, hon fick oss att göra razzior i våra lådor för att finna tyger från svunna decennier. Vi tilläts icke glömma Borås. Så blev också Margit för flera av de små syskonbarnen från utlandet detsamma som Sverige. Moster Margit, gården Rölle och Sverige är för dem synonyma begrepp; hennes starka kärlek till hembygden lever vidare och förgrenar sig mot olika väderstreck till kommande generationer.

Kerstin Pffannenstill

Helt oväntat avled Margit Hörstadius den 5 november 1966. Hon var sedan 1954 ledamot i De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förenings styrelse. Under många år hade Margit Hörstadius varit intresserad av tyger. Hon valde ut de hon tyckte var vackra och använde i sitt hem. Småningom började hon samla textilier och, kanske under inverkan av besök på amerikanska museer som ofta består av privatsamlingar som senare donerats och bildar grundstommen i en institu-

tions samlingar, kom hon på tanken att också den svenska maskinvävda textilproduktionen borde finnas representerad någonstans.

1963 överlämnade så Margit Hörstadius sin donation till Borås museum. En donation som omfattade dels en penningssumma, dels ett stort urval textilprover från Sjuhäradsbygden. De flesta proven omfattade väl Wärfveribolagets tillverkningar, men under flera år hade hon tillsammans med mig varit ute på fabriker i Borås och inom de sju häraderna och där förvärvat längder och prover av nyare såväl som äldre varor. Många av dessa tyger är om några år helt omöjliga att längre köpa.

De sista åren har insamlingsarbetet bedrivits mera systematiskt. Företagen har ställt sig synnerligen välvilliga, även om det givetvis måste innebära en hel del arbete att plocka fram särskilt prover på äldre tillverkningar och uppgifter till dessa om material, mönstergivare, tillverkningsår osv. Det visar sig emellertid att det ofta finns mer bevarat än man först tror på företagen. Gamla provböcker kan ligga på någon vind eller i något skåp, där de råkat bli kvar. Så har museets textilsamling vuxit snabbt.

När makarna Hörstadius på 1930-talet byggde sin vackra villa i Borås, anlätade de Elsa Gullberg för inredningen och genom hennes firma tillverkades flera saker, såsom draperier, gardiner m. m. Detta kom att väcka Margits intresse för Elsa Gullberg och hennes insats inom svensk textilkonst. Hon har vid flera tillfällen sedermera köpt prover på de olika tillverkningarna från AB Elsa Gullberg. Småningom har det blivit en omfattande samling. En angelägen fråga var hur man skulle kunna ordna studie- och visningsrum för museets samlingar. En lösning blev möjlig i Ramslätts gästgivaregårds bottenvåning när utrymmena där blev lediga i och med att museets kansli flyttade över i Ohlsonska gården. I samband härmed diskuterade fruarna Hörstadius och Gullberg var de gullbergiska textilierna borde få sin plats och beslöt att även denna specialsamling skulle tillfalla Borås Museum, och det var naturligt att Elsa Gullberg anlätades för planering och inredning. De båda var när Margit gick bort mitt uppe

i planerandet för en textil ”skänkstuga”, som Elsa Gullberg vill kalla den gamla kroglokalen i sin nya funktion.

Margit ägnade mycket tid och intresse åt och hade stor glädje av detta arbete. Hon var ytterst angelägen att allt skulle bli så gjort, att det sedan verkligen kunde komma till nytta. Den ene efter den andre, som varit anställd på Wäfveribolaget, tog hon till hjälp för att få uppgifterna så fullständiga som möjligt. Hon frågade alla som kunde tänkas ha provbitar kvar, hon bad folk titta i sina lapplådor efter gamla tyger. De konstnärer, som anlitas för mönsterkomposition kontaktades, och nu höll hon på att ordna upp alla bitarna i årsföljd.

Margit Hörstadius egen arbetsinsats var en ovärderlig tillgång, hennes entusiasm, hennes känsla för kvalitet och färgnyanser gjorde samarbetet med henne till en glädje. Ett stort arbete återstår emellertid. Det blir svårare utan henne, men det kommer att fullföljas i enlighet med hennes önskningsar.

Vid sidan av sitt intresse för textilmuseet hyste Margit Hörstadius en varm känsla för Borås stad, för den stadsbild som en gång var karaktäristisk för knallestaden, som den byggdes efter 1800-talets eldsvådor. De låga, ofta gulmålade trähusen med sina oregelbundna innehållsrika gårdar, sina små prång och Viskans vattenstråk. Det såg hon med förälskade ögon. Hon kände smärta för varje gammal boråsgård som togs bort genom rivning. Trähusens mjukare inslag i stadsbilden kände hon som en stor tillgång. Omvandlingen till en modern stad måste medföra förändringar, men vad som en gång är borta kan aldrig återvinnas. Kanske också därvidlag amerikaåren givit Margit en starkare känsla för vad de gamla inslagen i en stadsbild har för ett värde. Den gamla bebyggelsen bör inte helt utplånas i ett samhälle, det kan inte ske utan att väsentliga värden försvinner.

Ingegärd Vallin

S T Y R E L S E

Ordf. Civ.-ing. AXEL-UNO NYLANDER

V. ordf. Doktor SETH TINGVALL

Skattmäst. Bankdirektör L. E. WENZER

Sekr. Landsantikvarie INGEGÄRD VALLIN

Rektor CARL ANDERSSON

Rektor GUSTAF BOGER

Komm.-rådet FRITIOF BOO

Verkst.-arb. TORSTEN EDLUND

Civ.-ing. ERIK FRANG

Stadsark. ROLAND PERSSON

Lektor TORSTEN HEDBERG

Fru MARGIT HÖRSTADIUS †

Direktör GUNNAR HEDELIN

Skogsarb. KNUT IVARSSON

Kapten BENGT KJELLGREN

Direktör YNGVE MAGNUSSON

Fil. dr. IVAR MOBERG

Bibl.-ass. LILIAN PERSSON*

Chefredaktör ERIK PERSSON*

Överläkare TOIVO STENSTAM

Notarie G. A. WESTFELDT

Agronom FREDRIK ZETHELIUS

* Valda av Stadsfullmäktige i Borås

Arbetsutskott:

Herrar NYLANDER, ordf., FRANG, TINGVALL, WENZER, WESTFELDT
och PERSSON samt fröken VALLIN.

FÖRENINGENS FÖRTJÄNSTPLAKETT har 1966 tilldelats:

Guld:

HARALD JÖRNMARK

G. A. WESTFELDT

Brons:

GUNHILD KJELLGREN, Fristad

SVEN WÄNGQVIST, Fristad

INGEMAR JANSSON, Svenljunga

ARVID SVENSSON, Limmared

Å R S B E R Ä T T E L S E 1 9 6 5

Föreningens årsmöte hölls den 23 maj på Borås museum där även Västergötlands Fornminnesförening samma dag höll sitt årsmöte. Gästerna besökte först Hedareds stavkyrka där lektor Hilding Johansson berättade om en Medeltida gudstjänst i Hedared. Efter en demonstration av museet samlades deltagarna i Ramnakyrkan för förhandlingar varefter Doktor Seth Tingvall höll ett kort anförande om Fältöversten Knut Håkansson Hand och Generalmajor Erik Rosengren höll föredrag om Slaget vid Axtorna 1565. Ett 400-årsminne. Höstmötet förlades till den Kulturvecka som ordnats i Borås och hölls den 29 oktober som ett offentligt möte i Kommunala Samskolans aula där redaktör Lars Madsén från Sveriges Radio medryckande berättade om "Människor jag mött".

Styrelsen har sammanträtt den 23/5 och arbetsutskottet 4/1, 12/1, 9/4, 19/5 och 27/9.

Under hösten kunde museets expedition flyttas till nya lokaler i Ohlsonska gården. Överflyttningen till arkivlokalerna har pågått alltsedan dess och är ännu ej avslutad. Man har fått utomordentligt trivsamma arbetslokaler och arkivutrymmet med kompaktushyllor erbjuder förnämliga möjligheter att förvara såväl rena arkivsaker som föremål ur samlingarna. Yttre målning och planeringsarbeten utanför återstår ännu.

Besöksantalet har varit 14.345 vartill kommer 8.500 i kyrkan eller tillsammans 22.845 personer. I kyrkan har 57 stycken vigslar ägt rum.

Underhållsarbeten på museets byggnader, som beräknats utföras under 1965, har måst uppskjutas till 1966 på grund av förberedelser för flyttningen och även beroende på att ordinarie vaktmästaren varit sjukledig hela hösten.

De blivande musei- och utställningslokalerna i Ohlsonska gården användes första gången den 19 september då Lions klubb ordnade en familjefest inom museiområdet. Folkdanser, lekar för barn, lotterier, konstutställning och kaffeservering ingick i programmet. Museet hade ordnat en avdelning med ”okända fotografier”, dels av personer, dels stadsbilder och fick flera av dessa identifierade. Dessutom demonstrerades kardning och spånad av ull i Gäsenestugan. 4.000 personer besökte evenemanget.

Inkomsten från festen har av Lions anslagits för att bekosta flyttning till Borås av maskinutrustningen från det sedan några år nedlagda Bälteberga spinneri i Tidaholm. Maskinerna hade erbjudits till museet som gåva av Jönköping Vulcan AB. Genom Lions insats har gåvan kunnat mottagas och maskinerna har transporterats till Sjuhäradsbygden och tills vidare maganiserats i väntan på att någon lokal kan erhållas för återuppställandet. Det är synnerligen värdefullt att få övertaga hela utrustningen från ett företag, och flera av maskinerna har hög ålder. Vulcan-fabriken har kompletterat gåvan med en serie fotografier från spinneriet.

Museets samlingar visar en rekordartad tillväxt: Biblioteket har genom bytesförbindelser, gåvor och inköp tillförts 539 nummer. En samling textil- och annan litteratur har överlämnats genom professor Rodhe.

Arkivet har ökat med 156 ark och 47 st böcker, gamla handlingar, avskrifter m. m. En arkivarbetare har även 1965 på deltid arbetat i Ulricehamns stadsarkiv, där nu äldre material, som är svårläst eller legat oordnat i buntar, har genomgått och avskrifter gjorts, varvid ett exemplar göres till museet och ett för arkivet i Ulricehamn. Vid slutet av 1965 lånades stadens äldsta bevarade dombok från Göta Hovrätts arkiv i Jönköping och arbetet med utskrift därav pågår. I Borås fortgår avskriften av dagböcker från Torpa liksom av andra gamla handlingar som inlämnats av enskilda eller lånats från gårdar i bygden.

Bildsamlingen har under året ägnats stort intresse. En omfattande

fotografering av gamla förläggaregårdar har under året påbörjats. Fru Gunilla Hougen, Göteborg, har under hösten anlitats därför och 820 bilder har tillförts samlingarna. Arbetet kommer att fortsätta.

Ett extra anslag från Borås stad har möjliggjort kopiering av Bror Sewed Johanssons negativ och arbetet med registrering, klistring och identifiering av bilderna har pågått större delen av året och fortsättes under 1966. Museets negativsamling omfattar nu 17.200 nummer vilket innebär en ökning med 6.200 vilka registrerats under året. Gamla fotografier har även ingått i gåvorna till museet i stor omfattning och ett förnämligt porträtt av Bankdirektör Andreas Hedenlund, målat av O. Björck, har kunnat förvärfvas.

Liksom många år tidigare har museet haft förmånen att erhålla gratisexemplar av Borås Tidning, Westgöten, Sjuhäradsbygdens Tidning och Ulricehamns Tidning, vilket är av stort värde för museets bevakning av kulturminnesvården i distriktet och för det klipparkiv som ofta anlitas av forskare.

I årsboken 1965 ingick bl. a. bidrag av stadsarkivarie Bondestam, notarie G. A. Westfeldt, adjunkt A. Rydberg och f. arkivarien K. Mellander, Lund, liksom bilder från Gustaf Ewalds fotosamling. Fotografiförstoringar av A. W. Lindgren, C. J. Friberg och J. H. Friberg visar gamla boråsare liksom ett porträtt av Ada Damm.

Föremålskatalogen omfattar vid årsskiftet 1965–66 31.750 nummer. Då tillgänglig personal under hösten till stor del fått ägna sig åt genomgång och överflyttning av äldre samlingar till de nya lokalerna har märkningen av gåvor och nyförvärv ej medhunnits i full utsträckning, men 1.000 nummer har under året registrerats.

Inom de olika föremålsgrupperna kan nämnas: Dräkter och textiler: En omfattande, värdefull samling dräkter med tillbehör såsom hattar, solfjädrar, väskor, handskar m. m. har överlämnats av Fru Kerstin Nylander, Strömsfors. Många klänningar, varav ett par av nettelduk från tiden kring 1800-talets mitt, underkläder, barnkläder och en utsökt tyllslöja med utsökt broderi sydd omkring 1830 utgör gåvor från skyddskonsulenten Elsa Hellström, Borås. Från Williams-

sonska hemmet i Ljunga, Od, härstammar ett flertal textilier, såsom gardiner, handvävt tyg av hemmaspunnet garn, dräktdelar m. m., som har överlämnats av arvingarna. Från släkterna Odenocrants, Ekman, Rodhe och Kurck kommer gammal fin damast, broderier, klänningar, barnkläder, en landshövdingeuniform, täcken och tygprover, vilket överlämnats av professor Knut Rodhe. Kläder och vävnader av olika slag har även skänkts av Fru Rut Nilsson från hennes hem i Bollebygd.

Till textilarkivet har dels inköpts dels skänkts ett stort antal prover. Speciellt kan nämnas en matta och ett draperi komponerade och vävda av Fru Ingrid Hellman-Knafve. En rosengångsvävnad i svart ullgarn och handspunnet naturfärgat lingarn som utförts av Fru Alice Lund har förvärvats. Dalsjöfors Fariker har kompletterat tidigare lämnade varor med prover på flera mönster. Från Borås Draperi- och Gardinfabrik har likaså ytterligare prover erhållits. Därutöver har material erhållits från följande företag: Kinnasand, Ludvig Svenssons, Kinna, Framnäs Väfveri, Kinna, Karl Rundgrens Väveri, Borås, Öxabäcks hemslöjd, Amundagärde, Öxabäck, Borås Handvävnadsindustri. Löfte om prover har erhållits från flera företag.

Portalen till Lilla Brogatan 16 har överlämnats av byggmästare H. Sjögren. Ett intressant förvärv utgör också den förnämliga veranda som suttit på gamla manbyggnaden på Torkilsred, Älvsereds socken. Dess eleganta uppbyggnad med en mångfald lister och målning i lysande färger gör den till en förnämlig exponent för byggnadsutsmyckningen under 1800-talet. Hela inredningen i den s. k. prästkammaren i samma gård ingår i gåvan med välvt målat tak, stänkmålad panel och handmålade tapeter. Fröken Signe Benjaminsson, Torkelsred, Älvsered, lät välvilligt museet ta hand om detta då byggnaden skulle rivas.

I samband härmed kan nämnas bidrag till museets samling av textilmaskiner. Utöver Bältebergamaskinerna har en tygpress överlämnats av Halla textilfabrik, Överlida, en garnprovare av AB Alex Engblom & Co, Borås, en bandmaskin av Borås Band och Hängsle-

fabrik och en spinnmaskin har kommit från ett spinneri i Eksjö. Ramnakyrkans syförening har överlämnat ett par brudpallar till bruk i kyrkan.

Husgerådsavdelningen har fått många tillskott, servisdelar, krukor, skålar, bestick, karaffer m. m. köksutrustning osv. Ett stort lerkrus, rutigt i gult och brunt, har stått på Skene gästgivaregård. Många av dessa saker kommer från Strömsfors och från Bror Lindgrens arvingar. Från de sistnämnda kommer också en rikhaltig samling skomakeriverktyg.

Till förhistoriska avdelningen har skänkts flintföremål funna på Hässleholmen, samt en dolk av järn, ett fornfynd från Älvsered. I samarbete med De Sju Häradernas Hemslöjdsförening har en inventering av damast och dräll påbörjats inom Gäsene härad. Landsantikvarien har vid ett par tillfällen tillsammans med hemslöjdskonsulents deltagit i inventeringsresor. En oerhörd variation av enkla eller mera invecklade rutmönster förekommer. Ofta finns en festduk, som ej använts så ofta, eller kanske en sliten servett som blivit kvar och de kan ge ett nytt mönster till inventeringen. I flera fall har sådana överlämnats till museet. Vackra handarbeten och andra vävnader kommer fram vid besöken, eller kanske en hemvävd schal eller en bolstervarsrandning, vilket allt då antecknas.

Konservering och skötsel av samlingarna har ägnats extra arbete och omsorg. I första hand har stora delar av textilsamlingen genomgått, rengjorts, delvis lagats och förvaras nu rullade. Mindre föremål lägges på skivor med plastskydd. På Historiska museets textilavdelning har en del föremål konserverats: ett mässkärp av knutet silkenät samt ett stort antal tygremsor från Torpa tillsammans med en upphämtavävnad med stjärnmönster en gång använd som tapet.

Anskaffningen av inventarier till Ohlsonska gården, planering av arbetsplatser och uppställning av bibliotek m. m. har givetvis fordrat en hel del arbete. Alla gardiner till de nya lokalerna har erhållits som gåva av de två företagen: Marks Jacquardfabrik, Björketorp, och

Halla Textilfabrik, Överlida, dessutom har Bogesunds Väveri, Ulri-cehamn, lämnat bidrag till möbeltyg.

Ur museets samlingar utlånades ett flertal dräkter till Läcköutställningen under sommaren. Vid olika tillfällen har enstaka föremål lånats ut för reklamfotografering, skyltning o. dyl. Fotografisamlingen har också utnyttjats av många liksom klichéer ställts till förfogande.

Vid två olika tillfällen har åverkan skett på fattigbössan vid Ramnakerkan, varvid lås brutits sönder och beslag förstörts. Även sparbössan i kyrkans vapenhus har utsatts för stöldförsök. Likaså har det förekommit att fönsterrutor slagits sönder.

Visningar har ordnats för grupper och vid studiebesök. Ett stort antal skolklasser har besett samlingarna liksom c:a 1.000 man från Älvsborgs regemente. Landsantikvarien har hållit föredrag om olika kulturhistoriska ämnen i hembygdsföreningar, för studiegrupper, släktföreningar m. fl.

Besöken av forskare för studier och rådfrågningar har märkbart ökat och det senaste året har bl. a. museifolk från utlandet sökt sig till museet. De ämnesgrupper som studerats berör vitt skilda områden: holländska lerfat, modeller för kopparsmide, folkdräkter, musikinstrument, gamla böcker, lerfat från Halland, hemslöjd, man har sökt uppgifter om fornminnen, kyrkoinventarier, gamla byggnader, mynt m. m.

Mera allmänna förfrågningar genom besök, brev eller telefonsamtal berör likaså ett otal ämnen. Medel mot trämask, anskaffande av gammalt tegel, behandling av målade kistor, av bord och stolar, spegel med hallstämpel, hörnskap, en sättugnshäll m. m. Man frågar om tvätt av äkta schalar, lagning av brudslöja, mönster på damast, ylleborddukar, äldre vaxduksprover, även om porslinsmärken, mynt, häradsfanor, delar till folkdräkter, silverstämplar. Man anmäler förekomsten av gamla kolmillebottnar, jordkulor som varit bostad, förmodade fornminnen. Man vill ha hjälp att bevara gamla byggnader, veta åldern på dem, råd vid reparationer. Dessutom givetvis en rad förfrågningar rörande fornminnen där man önskar bygga, natur-

vårdsfrågor, rörande mil- eller vägvisarstenar, bidrag till vägunderhåll m. m.

Många föremål visas upp, en del fordrar utredning, man gör förfrågningar om personer, äldre företag, pappersbruk som funnits inom området, föremål som fått pris vid utställningar under 1800-talet, fotografier av personer eller gårdar. Förfrågningar av den art som fordrar större utredningar har tyvärr ej kunnat tillmötesgå. För museet önskvärda och kanske nödvändiga arbetsuppgifter har måst lämnas åsido: såsom en planmässig fotografering av gatubilder inom Borås stad och övriga samhällen inom bygden, en inventering av kyrkliga textilier, målade allmogemöbler, de s. k. Toarpskistorna m. m.

Arbetet som landsantikvarie har även 1965 betytt remisser från olika myndigheter: riksantikvarieämbetet, länsstyrelsen, länsarkitekten, vägförvaltningen, naturvårdsrådet, civilförsvaret, domänverket, stiftsnämnderna i Göteborg och Skara m. fl. Antalet sammanträden för information och samråd har blivit allt flera, och tyvärr är det ej möjligt för landsantikvarien att delta i mer än en del av dessa då de ofta hålles i Vänersborg och då tar hela dagen i anspråk. Ärenden som handlagts omfattar: *Kyrkor, kyrkogårdar och kyrkliga inventarier*: 22 olika ärenden berörande restaurering, fasadbelysning, konservering, gravstenar, placering av gamla inventarier, dopfunt, gamla handlingar, området kring kyrkans planläggning, kyrkogårdsutvidgningar, orgelbygge, återanvändning av en gammal kyrkogård och förfrågan om utgrävning av gamla kyrkplatser.

Äldre bebyggelse: Önskan om byggnadsminnesförklaring, gamla gårdar inom Borås, Sundholmens slottsruin där en restaurering måste komma till stånd inom de närmaste åren. Ett flertal förfrågningar har gällt hembygdsföreningarnas byggnader eller sådana man önskar förvärva, i många fall byggnader som hotas av rivning och i några fall har det lyckats att finna en form för deras bevarande. I övrigt har det gällt istandsättning, rådgivning om målning, takbeläggning, man har önskat utlåtande om värdet hos en gammal byggnad i dåligt

skick, som man önskat riva m. m. Den gamla bron i Sätilla har kunnat räddas och hembygdsföreningen i trakten kommer att ansvara för den.

Den ovannämnda fotograferingen som påbörjats av förläggaregårdar ingår som ett led i museets strävan att bevara åtminstone bilder av äldre bebyggelse, interiörer, trädgårdar m. m.

Fornminnesärenden har under året förekommit främst i samband med vägstakningar, tomtärenden och byggnadsplaner. Ett gravfält i Norra Säms socken har röjts genom skogsmästarens försorg och med anslag från Ekodlingsfrämjandet.

Grustäcker har föranlett ett flertal resor och sammanträden. I samband med den nya naturvårdslagens bestämmelser aktualiseras alla grustäcker, varför ett bättre förhållande så småningom bör kunna erhållas med uppsnygning efter avslutad täkt, plan för utvinningens omfattning m. m.

Byggnadsplaner och tomtärenden har förekommit i stort antal och föranlett resor, sammanträden och utredningar. Planer för fritidsbebyggelse har ytterligare ökat i antal och många ansökningar om dispens i tomtärenden har gällt inom strandlagskyddade områden.

Naturvårdssynpunkter aktualiseras ofta i samband med planläggning av olika slag. Flera frågor berörande förslag till naturvårdsområden har väckts under året liksom förfrågningar om möjligheten till fridlysning av enskilda objekt. Yttranden om koncessionsansökningar för *el-anläggningar* har handlagts berörande 22 socknar. Delvis omfattar ansökningarna vidsträckta områden med en stor mängd punkter, som måste genomgå och där ofta besiktning måste ske, då fornminnen finns i närheten.

Ett flertal av *hembygdsföreningarna* inom området har besökts, i några fall i samband med årsmöten eller föredrag. Konsultation har också skett per telefon och brev. Inom många av föreningarna förekommer en livlig verksamhet med bandinspelning av berättelser och musik, kartläggning av äldre bebyggelse särskilt torpen, man har studiecirklar m. m. En ny förening har tillkommit i Hällstad.

Landsantikvariens resdagar har varit 111 stycken, därav har 53 hela dagar tagits i anspråk, varvid då har räknats de dagar då arbetstiden på museet blivit mindre än tre timmar eller ingen alls, 44 halva resdagar, då arbetstiden på expeditionen varit mer än tre timmar, därtill kommer 11 sön- eller helgdagar då tjänsteresor förekommit. Halvdagarna innebär att restiden kan ha varit förlagd till efter lunch och återkomsten skett sent på kvällen.

Av semestern har 27 dagar ej kunnat uttagas, arbetet har ej heller under någon tid av året medgivit lediga lördagar. Flera söndagar och lördagskvällar har tagits i anspråk av arbete utöver resdagarna liksom även för sammanträden, visningar o. dyl. och därutöver har fritiden måst användas för genomgång av litteratur, viss registrering m. m.

Det har varit ytterligt pressande för personalen att det löpande arbetet med nöd och näppe medhinnes och att någon vikarie ej finns under semestern, varför en anhopning av ärenden väntar vid återkomsten.

På kansliet har sedan den 1 februari 1965 förvaltare Thorsten Andersson varit anställd. Som extra vaktmästare har herr Otto Jönsson och under slutet av året då vaktmästare Olsson varit sjuk under längre tid har herr Karl Björklund anlåtats. Genom anslag från arbetsmarknadsstyrelsen har arkivarbetare arbetat på museet med heltid två stycken, halvtid två stycken och under en del av året två ytterligare halvtidsarbetande.

Borås i april 1966.

A.-U. Nylander

/ Ingegärd Vallin

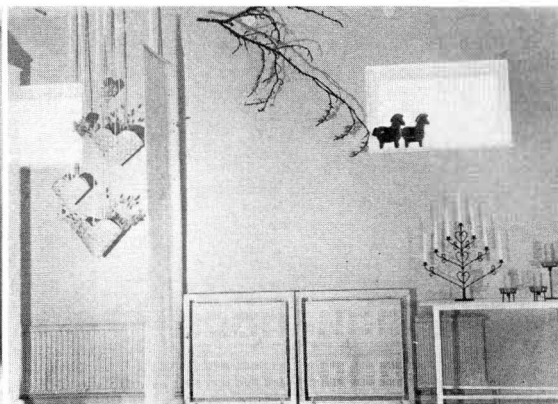
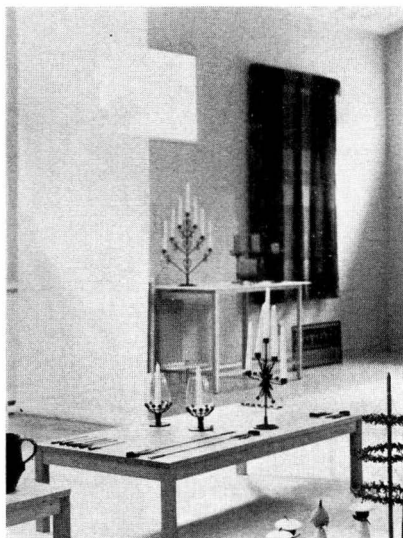
GÅVOR HAR SEDAN ÅRSMÖTET 1965 ÖVERLÄMNATS AV

Fröken Inger Almgren	Fru Märta Johansson, Skephult
Doktor Lennart Andéns arvingar	Kinnahults Väfveri AB, Kinnahult
Fröken Anna Greta Andersson	Disponent Sven Kylberg, Kinna
Fröken Märta Andersson, Kinna	Syskonen Källman, Od
Fröken Signe Andersson, Öxabäck	Bror Lindgrens arvingar
Syskonen Andersson, Kinnahult	Herr Inge Lust, Viskafors
Herr Elof Andreasson	Marks Jacquardväveri, Björketorp
Fil. dr. Elna Bengtsson	Fru Brita Munthe
Herr Erik Bengtsson, Älvsered	Fru Rut Nilsson, Kilsmo
Fröken Signe Benjaminsson, Älvsered	Fru Kerstin Nylander, Strömsfors
Bogesunds Väveri, Ulricehamn	Fru Clara Nyman
Borås Draperi och Gardinfabrik	Familjen Odencrants genom prof. Knut Rodhe,
Fru Gunborg Carlsson	Saltsjöbaden
Fru Sophie von Döbeln, Stockholm	Herr Gunnar Olofsson
Dalsjöfors Fabriker AB, Dalsjöfors	Fröken Tilly Olsson, Dalsjöfors
Alex Engblom & Co	Fru Bitten Petersson
Byrådir. Carl Eric Engblom, Stockholm	Prosten Erik Petzäll
Herr H. Fredholm	Fru S. Qvists arvingar
Farma Textiltryck, Kinnahult	Ramnakyrkans syförening
Framnäs Väveri, Kinna	Fröken Gerda Rodling, Fritsla
Fru Selma Friberg	Karl Rundgrens Väveri AB
Fröken Anna Hald	Direktör Alf Sterner, Överlida
Halla Textilfabrik, Överlida	Rektor Björn Sterner, Österskär
Skyddskonsulent Elsa Hellström	AB Ludvig Svensson, Kinna
Fru Iris Häggström	Fröken Barbro Törnell
Herr Halvar Joansson	Doktor och Fru Erik Törnell
Herr Anders Johansson, Eriksberg	Doktorinnan Elsa Wahlstedts arvingar
	Williamssons arvingar, Od

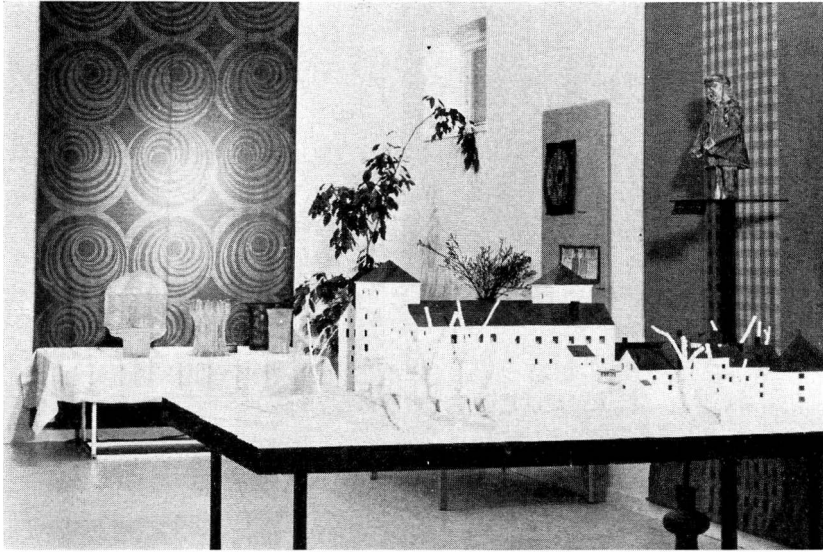
UTSTÄLLNINGAR 1966

SILVER FRÅN BORÅS OCH ULRICEHAMN
24 april—8 maj. 1.521 besökare.

BORÅS HEMSLÖJD
20 juli—4 september. 830 besökare.

FINLANDS UTSTÄLLNING

18—30 oktober, invigd av ambassadör Rolf Enckell. 1.392 besökare.

KINA FÖRR OCH NU

2—20 november. Vandringsutställning från Riksförbundet för Bildande Konst i samarbete med Ostasiatiska Museet och medverkan av amanuens Per Olof Leijon och Weyland Wieslander. 660 besökare.

NYFÖRVARVS-UTSTÄLLNING
26 dec. 1966—22 jan. 1967. 402 besökare.

FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA

BOLLEBYGDS HÄRAD

Björketorps hembygdsförening: Ordf. Arvid Äblad, övriga medlemmar Anna Magnusson, Malte Eurenus, Olof Andersson, Gunnar Karlsson, alla Rävlanda, Albert Jansson, Hindås, och Karl Engström, Sandlid.

Bollebygds hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Holmer Alfredsson, v. ordf. Gösta Johansson, kassör Sven Svensson, sekr. Astrid Svensson, ledam. Allan Claesson, Arvid Johansson, Nils Nätt, Andin Bengtsson, Gustav Karlsson och Josef Nilsson.

Töllsjö hembygdsförening: Ordf. John Andersson, Horsared, kassör Erik Karlsson, Henå, ledam. Fritz Johansson, Björkered, Evert Johansson, Gantarås, och Gustav Johansson, Backagården.

GÄSENE HÄRAD

Gäsene hembygds- och forminnesförening: Ordf. Artur Florén, Fåglavik, v. ordf. Allan Skog, Ljung, sekr. Bertil Björkenor, S. Björke, kassör Gösta Kyrkander, Mjäldrunga.

Stiftelsen Gäsene tingshus: Ordf. Ture Åberg, v. ordf. Ingegärd Vallin, sekr. Helmer Ljungkvist, kassör Allan Skog samt Erik Svensson. Den 12 nov. 1966 fyllde stiftelsen 10 år. Detta högtidlighölls vid årsmötet genom uppläsande av dess första protokoll, sammandrag av viktigare timade händelser under föreningens tillvaro samt föredrag av landsantikvarie Ingegärd Vallin.

Hudene hembygdsförening, Fåglavik: Ordf. folkskoll. Sigvard Sunnergren, v. ordf. och sekr. Göte Hallberg, kassör och stugvärd Artur Carlsson.

Jällby hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Herbert Carlsson, v. ordf. Astrid Andersson, sekr. och kassör Paul Fredriksson.

Källunga hembygdsförening: Ingen verksamhet.

Nårunga Missionshistoriska museum: Föreståndare pastor Roland Johansson.

Od. Odqvistska släktföreningen: Ordf. prof. Folke K. G. Odqvist, v. ordf. generalmajor Gösta Hj:son Odqvist, skattnäst. folkskoll. Rune Sandemyr, sekr. o. v. skattn. Fru Kerstin Björkman, ledam. disp. Bertil Davidsson.

Skölväne hembygdsförening: Ordf. kyrkoherde Richard Sundqvist.

Svältornas fornminnesförening: Ordf. Simon Johansson, v. ordf. Oskar Ordqvist, sekr. Evert Lindgren, kassör Sten Svensson. Museibyggnadsfrågan är ännu ej löst. Förslag om övertagande av ett äldre bostadshus föreligger, varför man väntar på klarhet i denna fråga innan beslut fattas.

Vårgårda hembygdsförening: Rolf Svensson, Folke Bernemalm, Sven Östberg, Mats Andersson, Karl Ivar Ekberg och Nils Tengroth.

KINDS HÄRAD

Ambjörnarp's hembygdsförening: Ordf. folkskoll. Arvid Johansson, v. ordf. disp. Erland Karlsson, sekr. fröken Elvira Hansson, kassör köpman Daniel Nilsson.

Dalstorp-Nittorps hembygdsförening: Ordf. Karl Andersson, Ävik, v. ordf. Arvid Thun, Dalstorp, sekr. Mats Josefsson, kassör Luther Johansson, stugvärd Gustav Johansson, stugvärdinna Valborg Johansson. Invigning har skett av den nya klockstapeln vid den gamla kyrkoruinen i Nittorpsbyn. Man har utfört arbetet helt på fritid och det är hembygdsföreningen som stått bakom verket.

Grönahögs hembygdsförening: Ordf. Fritz Karlvall, v. ordf. Elof Törnkvist, sekr. Dagny Gotting, v. sekr. Hilding Svensson, kassör Gustaf Kjellén. Tre byggnader står nu på plats på ängen vid bygdegården. Arbeta med inredningen m. m. pågår. Anslag om 10.000 kr. har erhållits från Åsundens kommun.

Gällstad. I Närarp bevaras en stuga och en kölna.

Hillareds hembygdsförening: Ordf. Sture Svensson, v. ordf. Bertil Karlsson, sekr. Gustav Good, kassör Sture Franzén samt Ella Karlsson.

Håcksviks hembygdsförening: Ordf. o. kassör Janne Johansson, Skäremo, ledam. John Hansson, Axel Abrahamsson, Klara Larsson, John Martén och Erik Larsson. Inventeringen av gamla torp och lägenheter för rote 1 är avslutad och beskrivning över dessa har gjorts av fröken Gärda Andersson.

Kalvs hembygdsförening.

Limmareds hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Arvid Svensson, sekr. o. kassör Carl-Erik Breidegård, ledam. Stina Johansson, Rick. Pettersson, Bror Larsson, Gunnar Jönsson och Valter Axelsson. Som tidigare har föreningen för verksamhetsåret erhållit ett anslag från Limmareds kommun på 2.000 kr. Samlingarna har tillförts en ljuskrona av glas tillverkad vid Limmareds glasbruk under något av de första åren av brukets tillvaro.

Ljushults hembygdsförening: Ingen verksamhet.

Långhems hembygdsförening: Ordf. o. kassör Carl Holmberg, ledam. Mats Westberg, Edit Nyman och Carl-Erik Enoksson.

Marbäck: Björkmanska släktföreningen: Ordf. kapten Stig Malcolm H-son Björkman.

Månstads hembygdsföreningen: Ordf. Sture Larsson, Rösered, sekr. Lilly Kraft, kassör Axel Lind, ledam. Gösta Larsson, Valter Claesson, Martin Johansson, Evert Larsson och Ragnar Gripenstam. En äldre visthusbod som föreningen fått som gåva har under året försetts med nytt tak.

Mårdaklevs naturskyddsförening: Hembygdssektionen: Ledamöter: Mia och Gustav Andersson, Möllevik, Edit Andersson, Skåpanäs, Maja Alqvist, Skogshill, Gustav Kleve, Klev, Viktor Andersson, Lönhult, och Arvid Alenäs, Alnäs. Konservering samt katalogisering har i år utförts med sakkunnig hjälp från Borås museum.

Sexdrega hembygdsförening: Ordf. Stig Engström, v. ordf. Gunnar Svenningsson, sekr. Gunnar Larsson, kassör Dagmar Hansson samt kyrkoherde Bertil Eriksson. Utgivning av historisk skrift om Sjöbo och hembygdsföreningen har beslutats. Midsommarfest och tipspromenader har anordnats.

Sjötofta hembygdsförening: Ordf. Ernst Andersson, sekr. Lars Gunnar Odéen, kassör David Johansson.

Svenljunga hembygdsförening: Ordf. Richard Nyman, ledam. Elsa Hilmersson, Gustaf Bynander, Rune Geddal, Walla Bowald, Birgit Axelsson och Ingemar Jansson. Vid

årsmötet visades en utställning av gamla kopparsaker samt en fotosamling. Midsommardans med kaffeservering samt tipspromenader har anordnats. Besökarantalet i hembygdsparken har uppgått till närmare 1.000 personer.

Tranemo hembygdsförening: Ordf. dir. Knut Palmquist, v. ordf. Sven-Olof Pettersson, sekr. Jan Blomqvist, ledam. fru Margit Bexell.

Tvärreds hembygdsförening: Ordf. Arvid Larsson, v. ordf. Bertil Gardell, sekr. John Svensson, kassör Torsten Klasson, ledam. Inger Josefsson, Gunhild Eliasson och Evert Johanson. Föreningen har under året som gåva från Herr Hadar Nilsson fått emottaga Bohmans kvarn, en vattenkvarn med såg, som nu är ganska förfallen men föreningen avser utföra renovering av densamma.

Ölsremma hembygdsförening: Ordf. Hjalmar Hulander, v. ordf. o. stugvärd Oskar Gabrielsson, kassör Åke Johansson, sekr. John Valfridsson. Under året har uppsättning påbörjats av en bod till förvaring av större föremål, som föreningen lyckats förvärva.

Örsås hembygdsförening: Ordf. Vilgot Josefsson, v. ordf. Karin Englund, sekr. Ellen Kristensson, materialförvalt. John Svensson. Loppmarknad har hållits i Örsåsgården med gott resultat.

Östra Frölunda hembygdsförening: Ordf. Gunnar Nyhage, kassör Axel Johansson, ledam. Nils Torén och Per Johansson.

MARKS HÄRAD

Berghems hembygdsförening: Ordf. handl. Erik Carlsson, Bäckäng, kassör Inga Andersson, Karlsro.

Fritsla naturskyddsförening, kulturhistoriska sektionen: medl. Leif-Eric Aronsson, Nils Andersson och Sven Svensson. Föreningen tar gärna emot besök av föreningar ute i bygden. Man visar Kolebäcksgugnen, naturparken vid Silänge Kvarn och Hallen, där kaffe kan ordnas.

Horreds hembygdsförening.

Hyssna hembygdsförening: Ordf. Wolmar Arvidsson, v. ordf. Fridolf Arnell, sekr. Hugo Johansson, v. sekr. Maj Persson, kassör Karl Asserlund, ledam. Algot Karlsson, Rut Arnell och John Karlsson. Hembygdmuseet har under året brandförsäkrats för 40.000 kr, samlingarna för 10.000 kr och inventarierna i Nolbacka för 5.000 kr. För att föreningen skall kunna övertaga värden av landsvägsbron vid Kärra i Sätåla som kulturminnesmärke har fordrats att mark ägs vid bron. Av denna anledning har markerna Brunander genom gåvobrev överlämnat 250 kvm mark vid ena brofästet. Föreningens sommarresa gjordes runt Vättern med besök bl. a. å Andrémuseum i Gränna, Ombergs topp, Vadstena klosterkyrka, Motala, där middag intogs, samt Övralid.

Kinna hembygdsförening: Ordf. Nils Andersson, Gullberg, v. ordf. o. sekr. Rolf Gustavsson, kassör Karl Ottosson, ledam. Anna-Stina Söder och Ruth Carlsson. Föreningens aktivitet har varit god. Flera arbetsaftnar har anordnats i hembygdsparken och Lilla Sanden. Stora midsommarfestligheter genomfördes i hembygdsparken och föreningen ordnade arrangemangen kring Marks luciafestligheter och en välbesökt julmarknad. Bland utförda arbeten i övrigt kan nämnas uppförandet av en ryggåstuga.

Kinnarumma hembygdsförening.

Kungsäters hembygdsförening: Ordf. Einar Karlsson, Dalbo, ledam. Gunnar Johansson, Hakatorp, Seth Larsson, Karl-Gustaf, Lisa Johansson, Torsäng, Elis Andersson,

Torsebo, Karl E. Johansson, Märkedal, Johan Abrahamsson, Djupadal, Folke Karlsson, Torp, Kungsäter, och Kerstin Brodin, Göteborg.

Seglora hembygdsförening: Ordf. Fru Valborg Gustavsson, v. ordf. folkhögskollär. Åke Becklund, sekr. Karl Julius Johansson, kassör Hugo Fransson, ledam. Signhild Persson, Erik Persson, Anton Ericson, Elof Andreasson.

Skene hembygdsförening: Ordf. Carl-Axel Johansson, kassör Filip Karlsson, sekr. Gustav Larsson, ledam. Margit Eriksson och John Johansson. Två träffar med särskilda program och tre lyckade utflykter har ordnats. Uppteckningar, bandinspelningar samt väg-, torp- och arkivforskning pågår. Nyutkomna sockenbeskrivningar m. m. har inköpts och införlivats i samlingarna. En flaggstång har rests vid Anjougården. Samlingarnas antal har ökat. Anjougården har hållits öppen söndagseftermiddagar under sommaren där också arbetsaftnar och föreningens julmarknad med försäljning och kafeservering anordnats.

Torestorps hembygdsförening: Ordf. Bror-Rune Svanhäll, v. ordf. Karl Andersson, sekr. Knut Pettersson, v. sekr. Anders Persson, kassör Elsa Persson, v. kassör Knut Eriksson, intendent Tor Asking, ledam. Hildur Henriksson, Margareta Svanhäll, Carl Bergman och Artur Augustsson.

Västra Marks hembygdsförening: Ordf. Johan Ekberg, sekr. o. kassör Bo Davidsson, ledam. Einar Nygrell, Torvald Segrell och Agnes Larsson.

Alekulla hembygdsförening: Ordf. Oscar Carlsson, Brobacken, ledam. Allan Karlsson, Dal, Göran Svensson, Dal, Einar Sjögren, Skolhem, Johan Nordgren, Skållared, Elin Andersson, Brastorp, Dagmar Andersson, Sjöbo, Märta Persson, Björnås, Berta Larsson, Stommen, och Selma Zackrisson, Rörås.

Öxabäcks hembygdsförening: Ordf. Gösta Sandblom, v. ordf. Daniel Strömhäll, sekr. John Johansson, kassör Anders Johansson, intendent Olof Andersson samt Einar Svensson.

Öxnevalla JUF: Stuga med samlingar på Slätten, Källeberg.

REDVÄGS HÄRAD

Blidsbergs hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Assar Ek, sekr. Eskil Andreasson, kassör Hans Kåremerk, ledam. Allan Hulander, Åke K. Karlsson, Yngve Häljestig och Gunnar Samuelsson.

Brunns hembygdsförening: Ordf. Tore Brunngård, v. ordf. Tore Karlsson, sekr. Erik Svensson, kassör Artur Andersson samt Göran Lindgren.

Dalums samhällsförening, kommittén för fornstugan: Ordf. Sten Ebbe Dahlén, v. ordf. Gunnar Svensson samt Åke Johansson, museiintendent Bernhard Englund.

Humla församling: Stuga med samlingar från Haggården.

Hössna hembygdsförening: Ordf. Carl Andersson, v. ordf. Gustaf Karlsson, kassör Jenny Stomberg, sekr. Ingegärd Johansson.

Kölaby hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Sven Larsson, sekr. Vitalis Kruse, kassör Ernst Andersson, ledam. Fredrik Carlén och Ture Lind.

Strängsereds hembygdsförening: Ordf. Sven Larsson, sekr. Vitalis Kruse.

Timmele samhällsförening: Ordf. Bertil Garnolf, sekr. Dag Wetterström, kassör Tage Svensson, ledam. Hadar Claesson och Evert Ullberg.

Norra Åsarps-Smulas natur- och hembygdsförening: Ordf. Bengt Fransson, v. ordf.

Sven Thor, sekr. Per Jacobsson, v. sekr. Erik Johansson, kassör Valter Tärning. En arbetsgrupp om 3—6 personer ur föreningen samlas varje torsdag kl. 17—22 för arbete med museets iordningställande.

VEDENS HÄRAD

Bredareds hembygdsförening: Ordf. Thorsten Nilsson, Hjälmyrd, v. ordf. Åke Magnusson, Frugården, sekr. Astrid Johansson, Ingelstorp, kassör Gustaf Adolfsson, Hjälmyrd.

Hedared: Byrådet förvaltar stavkyrkan och den gamla fattigstugan. Ledamöter: Sven Andersson, Skattegården, Justus Sandblom, Byfogdegården, Erik Johansson, Eriksgården, John Eliasson, Larsgården, John Johansson, Haraldsgården, Paul Svensson, Risa, och Anders Andersson, Älvsgråden

Vänga hembygdsförening: Ordf. Josef Svensson, v. ordf. Arvid Andersson, sekr. Lars Eriksson, kassör Wilhelm Carlsson, samt Helge Johansson, Harry Einarsson och Bertil Henriksson. Arbeten med byggnadernas istandsättande och underhåll m. m. pågår.

Fristad, Älvsborgs läns folkhögskolas museum: Föreståndare rektor Ragnar Bengtsson.

ÅS HÄRAD

Gingri hembygdsförening: Ordf. Dag Rydin. Stugan visas av Albin Karlsson.

Hällstads hembygdsförening: Ordf. Holger Davidsson, v. ordf. Bertil Svensson, sekr. Valborg Bong, v. sekr. Mats Levinsson, kassör Margareta Karlsson. Föreningen har som testamenterad gåva fått mottaga lantbr. Gustav Källmans gårdsmuseum med samlingar på villkor att det skall placeras i närheten av den nya skolan i Älmestad så att skolbarnen skall ha lätt tillgång till museet.

Härna hembygdsförening: Ordf. Gerhard Claesson, v. ordf. Karl W. Törnblad, sekr. Gösta Hernbo, kassör Karin Bodin, ledamot Karl G. Josefsson. Vid inbrott i fornminnesstugan har ett 25-tal gamla föremål stulits. Stölden utgör en kännbar förlust för föreningen särskilt som det rör sig om bruksföremål och minnen från bygden.

Kärråkra: Samlingar i gamla vapenhuset vid kyrkan.

Södra Vings hembygdsförening: Ordf. Jean Rydberg, sekr. Cissi Sigurdson, v. sekr. Ingrid Pettersson, kassör Åke Bolin. Föreningen har under året gjort en stor förlust, då ordföranden Åke Hellkvist den 30 maj hastigt avled. Han har sedan föreningens bildande den 27 sept. 1961 stått som dess ordförande. Varmt intresserad av hembygden var han ett stöd och en styrka för föreningen. Stugan har varit flitigt besökt och loppmarknad 1 maj inbringade c:a 1.600 kr. Torpmärkning har påbörjats och tryckning av katalog förberedes.

Toarps hembygdsförening: Ordf. John Jakobsson, v. ordf. Gösta Karlsson, sekr. Georg Hjortvall, kassör o. intendent Torsten Karlsson, ledamöter Signe Johansson, Artur Magnusson och Sigrid Olsson.

ULRICEHAMN

Ulricehamns hembygdsförening: Ordf. Rektor Gustaf Boger, ledam. bankkamrer Erik Hedlund, bokhandlare C. M. Ekeskog, boktryckare Sven Karlsson, redaktör Gunnar Högborn, disponent Sten Josefsson och köpman Gösta Ljungström.

BORÅS

Militärmuseum vid Kungl. Älvsborgs regemente: Ordf. överste S. Ahnfelt, v. ordf. major H. Norgren, sekr. kapten S. Ellinge, v. sekr. fanjunkare S. Ståhl. Ledamöter: landsantikv. I Vallin, konsul Harry Wennerlund, kapten O. Afzelius, major Sten Lindqvist, förvalt. G. Persson, förvalt. R. Andersson, rustmästare B. Nero, förrådsman Carl Holmén och förrådsarb. G. Björklund.

Museets föremålssamling utgöres av omkring 440 nummer förutom kartor, böcker, foton etc. Till museet hör även ett soldattorp inom kasernområdet.

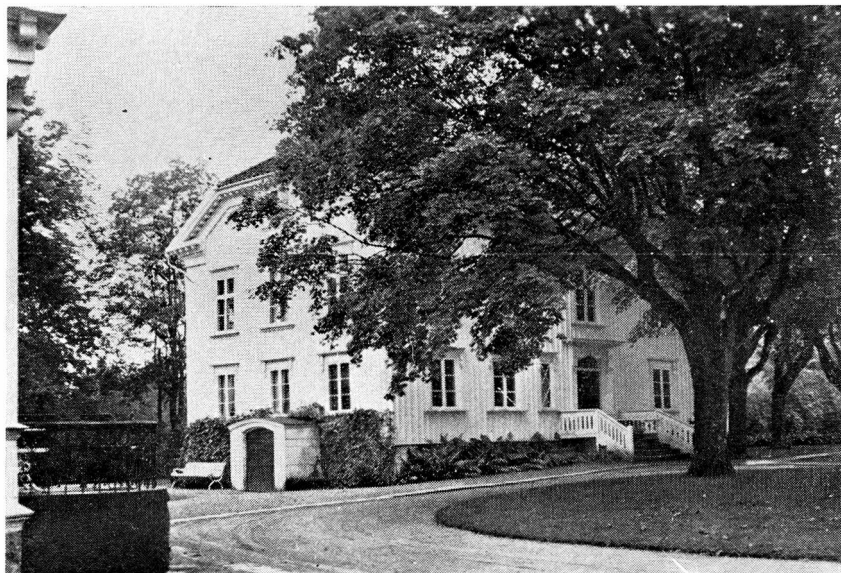
Hembygdsföreningen Westergyllen: Ordf. Lars Pettersson, v. ordf. Olof Andersson, sekr. Kerstin Ekberg, v. sekr. Ann-Marie Hedin, kassör Brita Wingqvist. Den 22 okt. firades föreningens 45-årsjubileum i Hantverksföreningens lokaler, varvid förtjänstmärken i guld (1 st) och silver (3 st) utdelades. Danslaget har haft regelbundna träningar och uppvisningar i Östergårdssalen, Almenäs, Ramnaparken m. fl. platser.

Borås hembygds-gille: Ordf. Birgitta Ohlsson, v. ordf. Roland Widell, kassör Hans Andersson, sekr. Jane Rydmark, v. sekr. Irene Svensson.

Folkdanslaget Skytteln: Ordf. Sven Lagerström, v. ordf. Rolf Byström, sekr. Gunni Gill, v. sekr. Birgitta Byström, kassör Lars Olof Preutz. 18 folkdansuppvisningar, en kurs i folkdans, julbasar samt knutsdans å Stora Torget har under året arrangerats.

Kindsgillet i Göteborg: Ordf. avd.chef Lennart Blomqvist, v. ordf. banktj.man Carl-David Ulander, sekr. handelsförest. S. A. Wilhelmsson, v. sekr. ing. Ingemar Johansson, kassaförv. revisor Bengt Lorentzon, stugvärd disp. Bertil Hallberg, sexmästare verk-mäst. Bengt Strömbom.

STYRELSEN FÖR DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING BER ATT
TILL INDUSTRIER, FÖRENINGAR OCH
FÖRETAG FRAMFÖRA ETT TACK FÖR
GOTT SAMARBETE OCH FÖR VALVILLIGT
EKONOMISKT STÖD, SÅ BETYDELSEFULLT
VID GENOMFÖRANDET AV FÖRENINGENS
KULTURELLA ARBETSUPPGIFTER

Kinna Sandens

gamla traditioner omvandlade i moderna former
leva vidare hos

AKTIEBOLAGET
KINNASAND
KINNA

GARDIN "HUNDKEX"

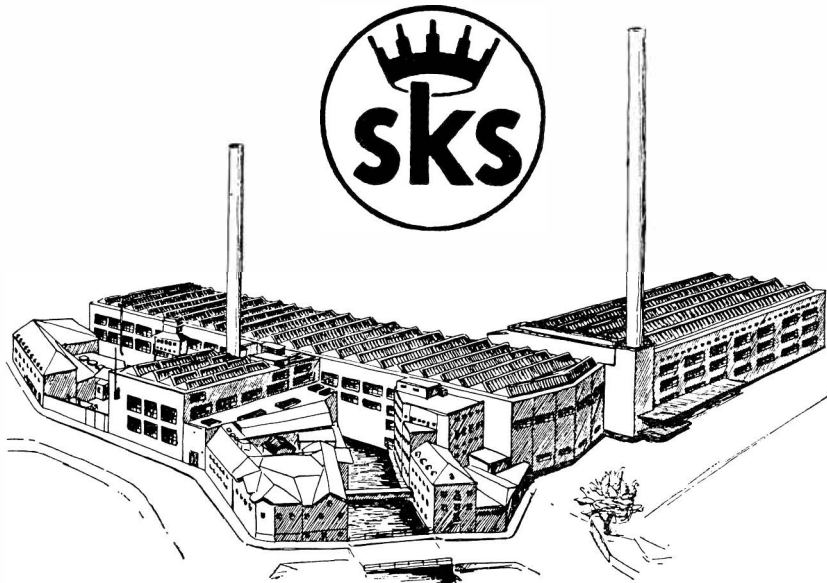
DESIGN MAJA ISOLA

120 cm BRED GENOMTRYCKT BEWELIN
100% BOMULL – PLINON

MÖNSTRET VALT FRÅN LINJE HEMMA
KOLLEKTIONEN

WÄFVERIBOLAGET

BORÅS

AB SVENSKT KONSTSILKE
BORÅS

*Tillverkar rayonsilke för textila och
industriella ändamål*

Män Man Märker

ELSON

HERRKLÄDER

AB ERIKSON & LARSON • BORÅS

De lätta, rätta

FRITIDSKLÄDERNA

ERLA

AB ERIKSON & LARSON • BORÅS

AKTIEBOLAGET
ERIKSON & LARSON
BORÅS

AB
TRYCKERICENTRALEN
BORÅS

Tel. växel 11 71 90

BORÅS SPARBANK

Huvudkontor: ALLÉGATAN 55, BORÅS

Expeditionskontor: BRÄMHULTSVÄGEN 32,
HULTAGATAN 25,
NORRBY TVÄRGATA 17,
SJOBO TORG 1,
ÖSTERGÅRDSPLAN 7, BORÅS

Avdelningskontor: FRISTAD, KINNA, SKENE,
SVENLJUNGA, VISKAFORS och
DALSJÖFORS

Sparställen: HID, KALVSJÖHOLM och
MÅLSRYD

Firestone - Viskafors

Den 14 september ägde styrelsesammanträde rum i Viskafors för samtliga tre företag. Huvudfrågan var därvid träffandet av ett definitivt avtal mellan The Firestone Tire & Rubber Company, Akron, Ohio, USA och familjen Osterman, innebärande att Firestone får 51 % majoritet i samtliga bolag. Meningen är att så fort omständigheterna medger företagen skall fusioneras. Detta betyder alltså att Firestone Gummi AB, Solna, Viskafors Gummi-fabrik AB, Viskafors, och Skandinaviska Gummi AB, Tvååker, så småningom kommer att sammansmälta till ett enda företag. Det nya företaget skall heta Firestone-Viskafors Gummi-fabrik AB och ha ett aktiekapital av 10 miljoner kronor.

Såväl de nuvarande företagen som det blivande företaget kommer att ha samma styrelse. Advokat Sten Lindskog kvarstår som ordförande och direktör Gösta Osterman, som även tillhör styrelsen, kvarstår som verkställande direktör. Övriga fem styrelseledamöter är Mr. Raymond C. Firestone och Mr. Mario Di Federico, båda från Akron, Ohio, USA, samt bankdirektör Tore Björkman, civilingenjör Harry Brynielsson och advokat Wilhelm Pehrsson.

På styrelsesammanträdet fattades beslut om de ramar inom vilka verkställande direktören fick fullmakt att förhandla och teckna avtal med Borås stad beträffande köp av tomtmark för en ny fabrik. Vidare genomgicks en lång rad frågor i anslutning till företagens tänkta expansionsplaner.

Sandgjutning

Sandgjutning är en klassisk metod vid framställning av VVS-armatur. Sandgjuteriet hos AHA har efter en omfattande modernisering kapacitet för en årlig produktion av ca 600 ton gjutgods. Andra formproducerande avdelningar hos AHA är pressgjuteri och varmsmedja. Sandgjutning är särskilt lämpad för gjutgods med komplicerad utformning samt vid stora gjutstycken.

AHA tillverkade 1965 teknisk VVS-armatur för ca 30 miljoner kronor.

ANDERSSON AHA LJUNG

A. H. Andersson & Co AB, Ljung — Telex 5295 — Telefon 0513-503 00

Algots

FINNS FÖR ALLA – ÖVERALLT

Telefon 11 73 20 växel

LUDVIG SVENSSON
grundade firman 1887

AB Ludvig Svensson, Kinna

MODERNA

GARDINER

känt varumärke i
inredningstextilier
moderna mönster och material

*S*VENSK *T*EXTIL

MATS FRANSSON AB
KINNAHULT

Tel. 0320/106 60

Det vackraste bordet är dukat med

almedahls
DAMAST

VÄRDE-förvaltning kräver sakkunskap.

Vår

NOTARIATAVDELNING

hjälp Er med råd och upplysningar vid

- aktieplaceringar
- upprättande av testamente och bouppteckningar m. m.
- självdeklaration för notariatkunder

**SKANDINAVISKA
BANKEN**

Österlånggatan 45
Allégatan 46
Tel. 12 70 50

Stora Brogatan 12
Sjöbo Torg
Tel. 12 70 50

KOPPARTRANS ELDNINGSSOLJOR

för ekonomisk uppvärmning

Representant

AB BRÄNSLEENERGI

033/13 61 00

Aktiebolaget Textilfabriken

MERKUR

BORÅS

AB BORÅS KOKSAFFÄR

Kol, Koks, Ved och Eldningsolja

Telefon 11 03 76

BORÅS

TEGEL

Forntidens och nutidens mest beprövade byggnadsmaterial

Tillverkas i stor sortering av

A.-B. FORSSA TEGELBRUK

BOLLEBYGD — Telefon Borås 850 39 - 851 40

Bröderna Magnusson

Damkonfektionsfabrik AB

BORÅS

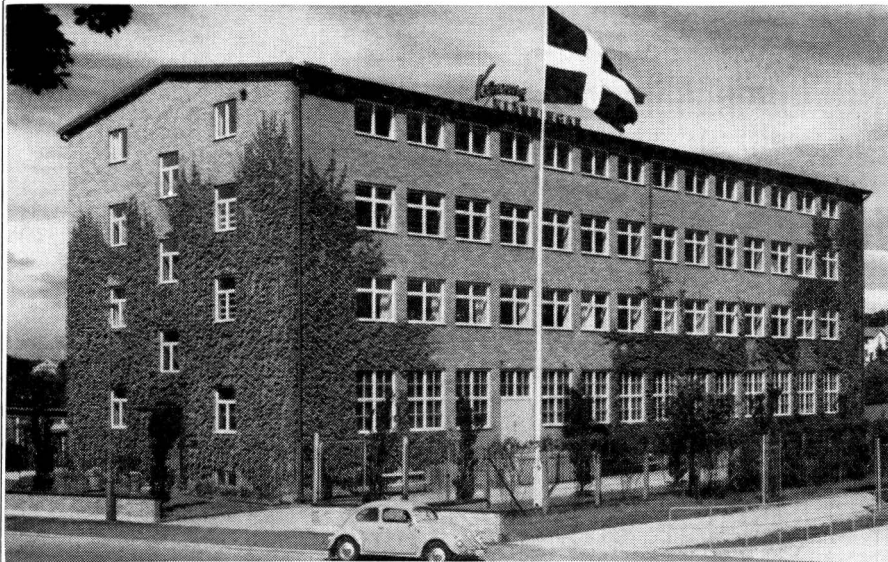
Aktiebolaget
N. H. LJUNGBERGS
LÄDERFABRIK

Borås

BORÅS

Konfektions AB KEREMA - Getängsvägen 6 - Borås

En central för byggmaterial

INREG. VARUMÄRKE.

AB TRIKÅFABRIKEN ELIT

BORÅS

Anno 1826

– för 141 år sedan, utkom
första numret av den tid-
ning som fortfarande är Bo-
rås och sjuhäradsbygdens
pålitliga nyhetsförmedlare

Borås Tidning

SJUHÄRADSBYGDENS ENDA SJUDAGARS-TIDNING

H Swegmark Fabriks AB

Borås

Tel. 11 76 55 - Tga SPLENDIDE

Korsett- hängsle- ärmlappsfabrik och bandväveri

När tapetvalet är på tapeten välj

BOROSAN

PLASTTAPET • LJUSHÄRDIG •

TVÄTTBAR

Tillverkas av:

BORÅS TAPETFABRIKS AB

Försäljes av:

W:m RUDELL AB, Borås

LEDANDE I SVENSK TRIKÅ

god kvalité
god service
låga priser

har var 5:e
svensk familj
som kund

alla de tusentals kvalitetsvaror, som finns i ELLOS-katalogen, kan Ni ta del av – se och köpa – på

öppet
vanliga
affärstider

obegränsade
parkerings-
möjligheter

MITT EMOT RYAVALLEN

ETT MODERNT KÖPCENTRUM I UTSTÄLLNINGSMILJÖ

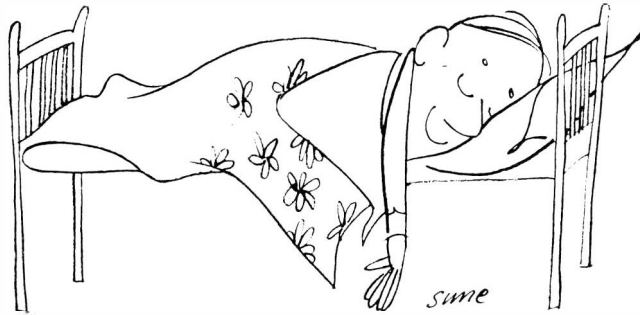
*Om det gäller råd om tråd,
blixtlås eller nålar*

kontakta

Grandins

Stockholm, tel. 10 67 01 - Telex nr 10945

Borås växel, tel. 11 72 25 - Telex nr 3852

Han sover gott om natten
för han har sina värden i ett bankfack i Handelsbanken

HANDELSBANKEN

5 kontor i Borås

KASTHALLS MATTFABRIK AKTIEBOLAG

KINNA

INREDNINGSTEXTILIER

Mönster av Professor CARL MALMSTEN och
Textilkonstnärinnan MARGARETHA ÅKERBERG

HALLA
TEXTIL AKTIEBOLAG
ÖVERLIDA

En säkerhet för

GOD KVALITÉ

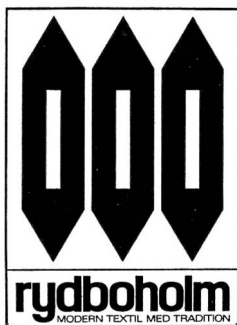
Med Kinnaströms märke på Edra varor har Ni en garanti för lättsålda nyheter i bomull och rayonull — mönstrade såväl som enfärgade. Försäljning endast genom grossister.

KINNASTRÖMS VÄFVERI AB

KINNA

SVEN ERIKSON grundade Rydboholms fabriker 1834.

Det är således mera än 130-årig erfarenhet i tillverkningen, som garanterar kvalitén. Yrkeskickligheten — och den har stor betydelse, när det gäller tillverkning av vävnader — har så att säga gått i arv. Det är nu ättlingar till Sven Erikson och hans första medhjälpare, som handhava den procedur, som deras förfäder på sin tid skötte.

**BOMULLS-, SYNTET- OCH
RAYONULLSVÄVNADER**

**RYDBOHOLMS AKTIEBOLAG
RYDBOHOLM**

JOHN A:son BYTTNER AB

GÖTEBORG 2 • BOX 2242

13 73 89
13 73 90
13 73 91
13 73 12

031 riktnummer

ASON
Telex 22 62

TEXTIL
MASKINER – FÖRNÖDENHETER
GARNER

ASON

AB Henning Persson

Färg-, Ferniss- och Kemisk-Teknisk Fabrik
Bollebygd

A. J. Borgs Väfveri AB

KINNAHULT

TIMMELE — Tel. växel 302 00

Från en blygsam start år 1925 med endast 8 sömmerskor har AB Skyddskläder utvecklats till landets ledande företag inom branschen.

Företagets grundare och verkställande dir. John Magnuson, född 1892 i Håcksviks förs. Älvsborgs län.

AB SKYDDSKLÄDER – FRISTAD

C. L. BLOMQVIST AB

FRITSLA

Garnfirman i Mark med 90.000 väverskor
från hela landet till kunder

Alla behöver vi en bank

KREDITBANKEN
passar alla

OSCAR **JACOBSON** AKTIEBOLAG

AB BORÅS SPETSFABRIK

FRISTAD

Telefon 602 50 växel

AB Svenson & Hagberg

Konfektionsfabrik

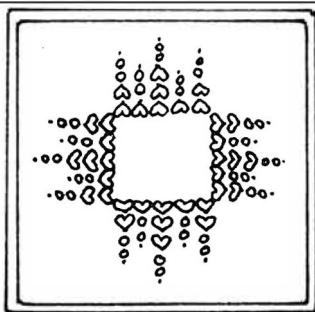
Borås

Skaraborgsvägen 25. Tel. 11 09 29

Sandwalls

goda drycker

100-årig leverantör i sjuhäradsbygden

*Duk komponerad av
Gerd Stenberg-Allert*

HEMSLÖJDEN

BORÅS

Borgstena Triksåfabrik A-B

BORGSTENA

Firman grundad 1925.

Undertrikå — yttertrikå — teryleneväv.

AB Bröderna Liljeros

BORÅS

Damkonfektion — engroshandel

KNUT EVERS & CO

BORÅS — Tel. 12 96 60

Råvaror och Garner för Textilindustrin

Målerifirman

Carl T. Carlsson & Son AB

BORÅS

AB ARNE CARLSSON

SPINNERI och YLLEFABRIK

GÄLLSTAD

FRITZ HAGBERGS BIL AB

Skaraborgsvägen 66

Telefon växel 12 71 30

Chevrolet - Opel - Bedford

TILLBEHÖR — DELAR — SERVICE

Auktoriserad återförsäljare för GENERAL MOTORS

Jönells

Damkonfektionsfabrik

BORÅS

Telefon 11 47 95

HÄGGÅSTRANDS VÄVERI AB

KINNAHULT — Tel. Kinna 115 10

*Tillverkar färdiga gardinluster och sängöverkast
Metervaror i Ylle, Linne, Bomull, Terylene*

Telefon, växel 11 75 80

JAGENBURG & MEDIN

AKTIEBOLAG

BORÅS

PORTRÄTT-
INDUSTRI-
REKLAM-
SERIEPORTRÄTT - SMALFILM

FOTO

WERNLUND HOFVOTO

STORA BROGATAN 7

BORÅS

TELEFON 11 42 01

Åkerlunds Bomullsspinneri AB

BORÅS

BESÖK

AB WISKADALS FABRIKSOD

Skaraborgsvägen 21, BORÅS

*Allt för Dig själv, för hemmet och familjen.
Goda varor till låga priser.*

Fråga oss då det gäller

rörledningsarbeten

HADAR SJÖLIN AB

Kvarngatan 17

Tel. 11 18 54, 11 82 54

HULTAFORS SANATORIUM

*Fysikalisk-dietisk kuranstalt
Ensk. sjuk- och konvalescenthem*

Vila och rekreation, reumatiska åkommor, mag- och tarmlidanden, blod- och hjärtsjukdomar, nervösa åkommor, ämnesomsättningsrubbingar etc.

Läkare: N. Blomstedt
I. Unhäll

Begär prospekt! Pa Hultafors, tel. Borås 950 50

FÄRGERIAKTIEBOLAGET LIND & Co

BORÅS

VEGETEBOLAGEN för all försäkring

Tel. 11 47 37, 11 47 80

Sven H. Melander

SPORTKONFEKTION AB

Telefon 11 75 90

BORÅS 2

BORÅS
Tel. växel
11 71 30
UDDEVALLA
Tel. 180 37

„Joflo„

Traditionell arbetsskicklighet är grunden för den höga standarden hos våra
ARBETSKLÄDER och SPORTKLÄDER

N. J. JOHANSSONS EFTR. AB - APLARED
Firman grundad 1876

Aktiebolaget Olssons Mössfabrik

BORÅS
Telefon 12 70 90

A.-B. ROB. HOLMQUIST

Tel. 033/12 78 90
Stora Brogatan 39, BORÅS

Tuab

Sportkonfektion

TRANEMO YLLEFABRIKS AB

TRANEMO

”Lena” täcken, sovsäckar och
sovsäckstücken
i elaston och vadd

Kuddar och sängöverkast

AB TEXTILKOMPA NIET

TRANEMO

AB J. A. PETERSON & CO

MÅLSRYD, tel. BORÅS växel 033-490 80
Firman grundad 1863

HERRKONFEKTIONSFABRIK

Medlem av
HERRMODERÅDET

KUNGL.
HOVLEVERANTÖR

AB JOHN V. HANSSONS

ELEKTRISKA AFFÄR

Järnvägsgatan 16 - Borås - Tel. 11 14 09, 11 24 09, 11 33 09

Entreprenör för Borås stads elverk

KINNAHULTS VÄFVERI AB

KINNAHULT

Överkast-, gardin-, allmoge- och möbeltyger.
Färdigsydd sängöverkast.

Tel. Kinna 100 43

Postordervaruhus — KONTOR —

LAGER — AFFÄR

Druveforsvägen 20 BORÅS Tel. 13 63 80

HANDLA BEKVÄMT EFTER KATALOG

eller gör ett personligt besök i vår affär

KÖP FRÅN ROWELLS

AB Marks Jacquardväveri

BJÖRKETORP

SVENSK PAPPERSINDUSTRI

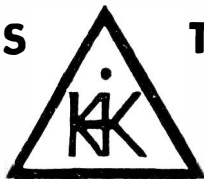
Järnfors & Hall AB

SANDARED

Papperstuber — Spolpipor

Flänsrullar

HULTAFORS

TUMSTOCKAR

SVENSKA MÅTT & TUMSTOCKFABRIKEN

Rosendals

KONFEKTIONS AB

Limmared

HALDENS FÄRGERI AB

FRITSLA

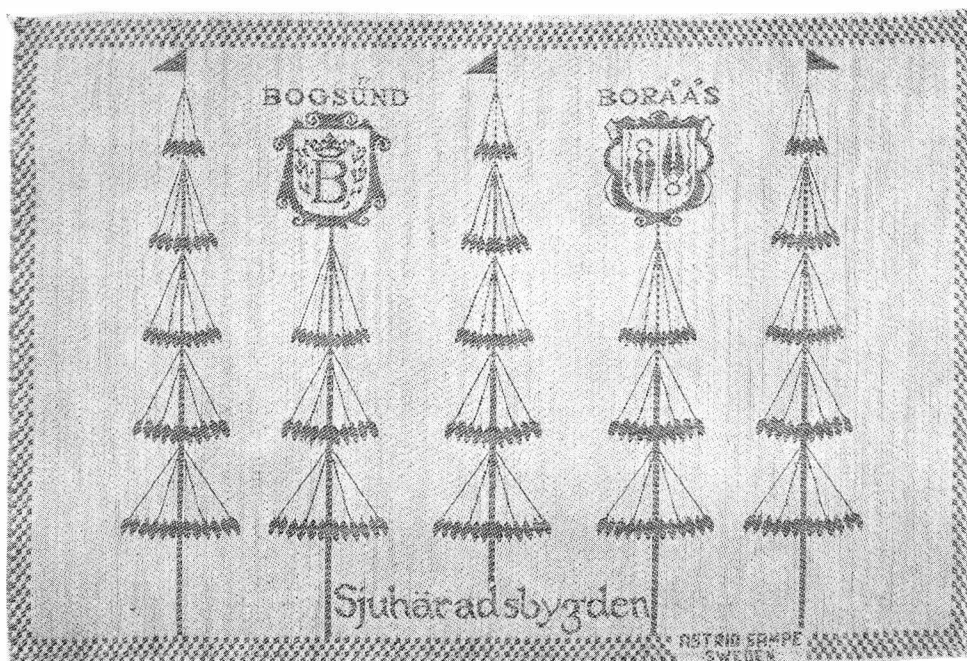
MILITÄRMUSEUM I 15

i östra flygelbyggnaden Katrineberg (intill Göteborgsvägen).

Enskilda och organisationer (grupper) äro välkomna för studiebesök.

Öppet: samtliga veckodagar efter överenskommelse per tel. 11 77 50:78
föreståndaren eller 11 77 50 vaktchefen eller dagoff.

Museinämnden mottager med tacksamhet föremål med anknytning till
regementet från gamla tider (uniformer m m).

Tablett, linnedamast, 47x32 cm., specialvävd till Borås Museums utställning:
ASTRID SAMPE, DESIGNER. Pris kr. 7:25.

De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening

BORÅS MUSEUM

RAMNAPARKEN

Museet hålles öppet

Sommartid
vardagar 10—16, söndagar 12—16

Vintertid
vardagar 13—15, söndagar 12—16

Medlemsavgift: 1 person 10 kr, man och hustru 15 kr

Medlemmar erhåller: Årsboken gratis (bokhandelspris 12: — kr), fritt inträde till museet. 1 kr nedsättning på utställningar.

För föreningar och andra grupper ordnas visningar efter överenskommelse.
Uppllysningar tel. 11 02 00. På Borås Museum, Borås.

VÄSTGÖTALITTERATUR

Komplettera Er boksamling!

ÄRSBOKEN

FRÅN BORÅS OCH DE SJU HÄRADERNA

Ärg. 1—3, 5—7 (1943, 45, 47, 50, 51, 52) à 4: — kr.

Ärg. 8—11 (1953, 54, 55, 56) à 6: — kr.

Ärg. 12—19 (1957, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64) à 8: — kr.

Ärg. 20 (1965) 10: — kr.

Ärg. 21 (1966) 15: — kr.

Ärg. 22 (1967) 12: — kr.

Ärg. 4 helt slutsåld. Hela serien 135: — kr.

Silver från Borås och Ulricehamn 6: — kr.

Kommittén för utgivande av beskrivning över Västergötland

vilken tillkom 1911, och vars nuvarande ordförande är Stockholms universitets rektor Håkan Nial, är ett ideellt boksällskap som utgivit ett stort antal populärvetenskapliga skrifter rörande landskapets kulturhistoria och naturminnesmärken. De volymer som ännu äro tillgängliga i nya exemplar angives här nedan. Böckernas låga pris förklaras därigenom att kommittén åtnjuter ekonomiskt stöd från två landsting.

S. AMBROSIANI, Storegården i Rackeby. Med 20 planscher. 10:—	M. MANNERFELT, Västgötvägar, 4 delar à 6 kr. 24:—
E. FISCHER, Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden. 160 s. 10:—	I. MOBERG, Västergötlands geografi. 114 s. 6:—
G. KELLERMAN, Västgötsk forntro och folktro. 164 s. 10:—	A. L. ROMDAHL och S. DAHLGREN. Skara domkyrkas byggnadshistoria. 170 s. 10:—
S. LANDTMANSON, Folkmusik i Västergötland. 64 s. Med notbilaga om 70 s. 17:—	S. TUNBERG, Götarnas rike. 124 s. 10:—
S. LANDTMANSON, Västgötamålet. 102 s. 13:—	Hela serien kostar 110:— kr.

Böckerna rekvireras från Borås museum, Borås. Postgiro 26 39 23.

ANNONSREGISTER

Almedahl-Dalsjöfors AB
A. H. Andersson & Co AB
C. L. Blomqvist
A. J. Borgs Väfveri AB
Borgstena Triksåfabrik AB
AB Borås Koksaffär
Borås Sparbank
AB Borås Spetsfabrik
Borås Tapetfabriks AB
AB Borås Tidning
Borås Wäfveri AB
AB Bränsleenergi
AB Bröderna Liljeros
Bröderna Magnusson AB
John A:son Byttner AB
AB Arne Carlsson
Carl T. Carlsson & Son AB
Ellos Postorder AB
AB Erikson & Larson
Knut Evers & Co
Forssa Tegelbruk AB
Harry Grandin AB
Fritz Hagberg Bil AB
Haldens Färgeri AB
Halla Textil AB
AB John V. Hanssons Elektr. affär
Föreningen Hemslöjden u. p. a.
AB Robert Holmquist
Hultafors Sanatorium
Häggåstrands Väveri AB
Jarl Häller AB
Oscar Jacobson AB
Jagenburg & Medin AB
Algot Johansson AB
N. J. Johanssons Eftr. AB
Jönells AB
Kasthalls Mattfabrik AB
Konfektions AB Kerema
Kinnahults Väfveri
AB Kinnasand
Kinnaströms Väfveri AB
Färgeri AB Lind & Co
AB N. H. Ljungbergs Läderfabrik
AB Marks Jacquardväveri
Medbergs AB
Militärmuseum I 15
AB Olssons Mössfabrik
AB Henning Persson
AB J. A. Peterson & Co
Rosendahls Konfektions AB
Rowells
Rydboholms AB
Sandwalls Ängbryggeri AB
Skandinaviska Banken
Hadar Sjölin AB
AB Skyddskläder
Sportkonfektion AB
Byggnads AB Stolt & Co
H. Swegmark Fabriks AB
Svensk Pappersindustri AB
Svensk Textil, Mats Fransson, AB
AB Svenska Handelsbanken
Svenska Mått- och Tumstockfabr.
AB Svenskt Konstsilke
AB Ludvig Svensson
AB Svensson & Hagberg
Svenssons Express
AB Sveriges Förenade Triksåfabriker
Sveriges Kreditbank
AB Textilfabriken Merkur
AB Textilkompaniet
Timmele Färgeri AB
Tranemo Yllefabriks AB
AB Triksåfabriken Elit
AB Tryckericentralen i Borås
Vegete-Bolagen
Wernlunds Hofvoto AB
AB Wiskadals Fabriksbod
Viskafors Gummifabriks AB
Åkerlunds Bomullspinneri AB

INNEHÅLL

ASTRID SAMPE, DESIGNER SID Av Vera Diurson	5
LOKOMOTIVÄNGAREN SVANEN Av Anders Anderson	41
NÅGRA HÄLLKISTPROBLEM I SJUHÄRADSBYGDEN Av Carl Cullberg och Stina Andersson	65
RAMNAPARKEN, HJALMAR LINDS DONATION 1907 Av Philip Josefson	79
DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING Till minnet av Margit Hörstadius	95
Styrelse	99
Årsberättelse	100
Gåvor	109
Utställningar 1966	110
FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA	113
ANNONSAVDELNING	119

